

IZVESTJE

RAZISKOVALNE POSTAJE
ZRC SAZU V NOVI GORICI

15 • 2018

KAZALO VSEBINE

Dediščina na obrobju kot središču

Ingrid Slavec Gradišnik 1

Članki**Špela Ledinek Lozej***Prolegomena observatoriju (novo)goriške dediščine* ..... 3**Jasna Fakin Bajec***»Je res dediščina sam dolgčas in brez veze?« Razmišljanja mladih o dediščini in njeni interpretaciji v šolah in kulturnih ustanovah* ..... 8**Neva Makuc***Revitalizacija stavb kulturne dediščine v javni lasti preko sodelovanja javnega in zasebnega sektorja* .....13**Klavdija Figelj***Teodor Lojk (1913–2006), pionir izgradnje Nove Gorice, ali kdo nam je zgradil blok?* .....17**Branko Marušič***O Slovencih v italijanskem periodičnem tisku na Goriškem (1774–1850)* .....22**Petra Testen Koren***Pater Stanislav Škrabec (1844–1918)* ..... 28**Petra Kolenc***Dela Ivana Cankarja (1876–1918) v knjižnici dr. Henrika Tume* .....36**Danila Zuljan Kumar***Tersko narečje v knjigi Lučice na oknah Brune Balloch* 39**Poročilo**

Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2017 do 30. 11. 2018 43

Fotografija na naslovnici: Pogled na »komunalni blok« arhitekta Teodorja Lojka na nekdanji Cesti št. 5, kjer danes deluje Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici (Delpinova 12) (foto: Foto atelje Pavšič Zavadlav).

©2018, Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Uredila: Petra Kolenc

Uredniški odbor: dr. Jasna Fakin Bajec, dr. Špela Ledinek Lozej, dr. Neva Makuc, prof. dr. Branko Marušič, doc. dr. Danila Zuljan Kumar

Jezikovni pregled: Danila Zuljan Kumar

Oblikovna zasnova: Milojka Žalik Huzjan

Prelom: Petra Kolenc, Darko Turk – Grafikart d.n.o.

Izdajatelj: Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Cicero Begunje d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Naslov uredništva:

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica,
Delpinova ulica 12, 5000 Nova Gorica
Tel.: 05 335 73 26Naročila: Založba ZRC, ZRC SAZU, Novi trg 2,
p. p. 306, 10001 Ljubljana

Dediščina na obrobju kot središču

Delovanje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici uresničuje eno od izvirnih zamisli Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, da premakne in razširi svojo znanstveno radovednost v kraje in na območja, kjer lahko strokovnjakinje in strokovnjaki v neposrednem okolju in v dnevnem stiku kompetentno uresničujejo poslanstvo znanstvenega poklica.

Da se je v Novi Gorici v letih njenega delovanja pod večšo taktirko dr. Branka Marušiča zbrala in utrdila mlada in humanističnim vedam predana skupina, je morda naključje ali pa tudi ne. Raziskovalke in raziskovalci v vedah, ki jih kontinuirano razvijajo inštituti ZRC SAZU, imamo v Sloveniji razmeroma omejene možnosti za uresničevanje znanstvenih ambicij, osrediščenost v srcu države pa ima tako prednosti kakor pomanjkljivosti. Ena slednjih je – kljub sodobni hitri dosegljivosti vseh krajev in pokrajin – etnološko rečeno odmaknjenost od terena. Bližina pa ni le navdihujoča, temveč tudi produktivna, še posebej, če so raziskovalke in raziskovalci domačini – ne glede na ambivalence, ki jih prinaša posebno razmerje med raziskovalcem in raziskovalko na eni strani ter snovjo in problematiko raziskovanega na drugi. In to ne glede na to, ali je interes usmerjen v preteklost, sodobnost ali prihodnost.

Če bi iskali raziskovalno tematiko, ki je že po imenu najtesneje vpeta med včeraj in jutri, je to zagotovo dediščina. Takšno priložnostno besedilo ni prostor za analizo razlogov, zakaj je v zadnjih desetletjih postala ob vzdržni ekološki, socialni in kulturni paradigmi skoraj modna znanstvena tema, ki je bila navsezadnje vedno snov humanističnih premislekov, le da morda ne pod tem imenom. Vendar je prav njena izpostavljenost z oznako vred spodbuda, da se o njej preišlja drugače in na novo – tako v konceptualnem kakor metodološkem pogledu.

Letošnje *Izvestje* se na svoj specifičen, lokalno preslikujoč način globalnega življenjskega in znanstvenega fenomena pridružuje **Evropskemu letu kulturne dediščine 2018**, ki je praznik njene pisarnosti ne zgolj na nacionalni, regionalni in lokalni, temveč tudi na čezmejni ali transnacionalni ravni, na prepisnem etničnem/narodnem, jezikovnem in zgodovinskem prostoru. In novogoriška Raziskovalna postaja ZRC SAZU je prostor *par excellence* za takšno raziskovanje, ki je po nujni stvari sodelovalno v smislu povezovanja več ved in njihovih problematik – jezikovnih, literarnih zgodovinskih, etnoloških in drugih. Tako tokratno *Izvestje* bralstvu približuje poglede na dediščino na splošno in v očeh mladih, na stavbni in arhitekturni segment dediščine, priča o dokumentiranosti Slovencev v italijanskem tisku na Goriškem v drugi polovici 18. in prvi polovici 19. stoletja in terskem narečju. Sodelavkam pa nista ušli tudi stoletnici smrti velikih mož – književnika Ivana Cankarja in patra Stanislava Škrabca.

Tudi redno izdajanje *Izvestja*, s katerim nas Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici simbolično obdaruje v predprazničnem času, ko med drugim seštevamo svoje dosežke, potrjuje, da je raziskovanje na zgolj domnevnem robu središčno v vseh pogledih, ki odlikujejo humanistiko v ZRC SAZU kot matični ustanovi v domačem in mednarodnem kroženju znanja. Posebej pa v goriškemu prostoru in na širših stičiščih zahodnega slovansko-romanskega območja z znanstveno odprtim pogledom razpira poti k premislekom o mnogoterih identifikacijah, tudi tistih, ki jih ponujata poznavanje dediščine tega prostora in njena trdoživost, ki se ne meni za fizične meje.

Dr. Ingrid Slavec Gradišnik, znanstvena svetnica,
predstojnica Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU

*Vsem, ki boste že petnajsto leto segli po našem Izvestju,
želimo srečno novo leto 2019!*

*Sodelavci Raziskovalne postaje
ZRC SAZU v Novi Gorici*

Foto atelje Pavič Zavavlav

Članki

PROLEGOMENA OBSERVATORIJU (NOVO)GORIŠKE DEDIŠČINE

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Inštitut za slovensko narodopisje & Uprava (Raziskovalna pisarna)
spela.ledinek@zrc-sazu.si

Izvleček: V prispevku je orisan predlog preučevanja (novo)goriške dediščine in dediščinjenja, predložen programu kandidature Mestne občine Nova Gorica za Evropsko prestolnico kulture.

Ključne besede: dediščina, Goriška, Nova Gorica, Evropska prestolnica kulture

Pred petnajstimi leti, leta 2003, sem se z družino preselila iz osrednje Slovenije v novogoriško zaledje. Spričo bližine Italije in velikih besed o »dveh Goricah – enem mestu« v času vstopanja Slovenije v Evropsko unijo, sem bila navdušena nad mislijo, da bodo otroci rasli na stičišču Alp in Sredozemlja, Italskega in Balkanskega polotoka, prežetem z dediščino srednjeevropske večkulturnosti in italijanskega humanizma. Kaj kmalu pa sem pričela spoznavati silo, s katero je leta 1947 zarežala v Goriško meja med Jugoslavijo in Italijo, in moč, s katero je zasijala novogoriška zvezda. Dokončna streznitev je sledila na sobotno dopoldne, ko sem se udeležila šolskega športnega pohoda na Sveti Ot, in bila ob prihodu na zbirališče nemalo presenečena nad titovkami in prapori v rokah otrok ter v nadaljevanju nad romanjem od spomenika do spomenika narodnoosvobodilne borbe, predvsem pa nad dejstvom, da se niti organizatorjem niti udeležencem ni zdelo nič spornega, da je bil športni pohod začinjen s komemoracijo. Postalo mi je jasno, da je naše doživljanje, tj. zaznavanje, (ob)čutenje in razumevanje opisanega dogodka zelo različno.¹

***

»Vsaka skupnost glede na specifične zgodovinske, družbene, ekonomske in kulturne razmere [...] drugače doživlja svoj položaj v svetu, ne le v vsakdanjih praksah, temveč tudi v razmerju s preteklostjo, kulturnimi tradicijami in okoljem, v katerem živi« (Slavec Gradišnik 2014: 10). Drugačno doživljanje narodnoosvobodilnega boja korenini v družbeno-zgodovinskih specifikah, in v pričujočem prispevku bi – uvodoma, kot podstat (novo)goriškega observatorija dediščine – izpostavila sledeče okoliščine, ki so ključno vplivale na *kalejdoskop goriške preteklosti* (Širok 2012), kalejdoskop spominov in pozab, ki so barvali in osmišljevali vsakdan generacijam (Novo)Goričanov po drugi svetovni vojni: prvič, fašizem, zaradi katerega je upor proti okupatorju na Primorskem segal že v 20. leta 20. stoletja; drugič, meja, ki je

podprto, generacijsko ali morda celo ideološko – distanciranje od tovrstnih dogodkov, mi je potrdil film Gregorja Božiča *Hej tovariši* (2006), v katerem so razberljivi razločki med razmerjem do partizanskih pesmi štirih študentov, članov improvizirane pevske skupine, in ostalimi udeleženci briške komemoracije za žrtvami iz druge svetovne vojne.

¹ Da ne gre za individualno – z ekspertnim vedenjem

leta 1947 razdelila Goriško med dve državi, Italijo in Jugoslavijo, ter z *železno zaveso* ločila mesto in zaledje, narodnostno pestro Gorico od slovenskega zaledja; ter, tretjič, izgradnja novega mesta, n/Nove Gorice, sidrišča jugoslovanskega družbeno-političnega (ideološkega) sistema. Novo mesto je v duhu »zgradili naj bi nekaj velikega, lepega in ponosnega, nekaj, kar bi sijalo preko meje« (Ravnikar 1984) s snovno in nesnovno (infra) strukturo prekrilo polja, vinograde, pokopališče ter pritegnilo v svojo orbito ne le neposrednega zaledja, marveč prišleke iz Posočja, s Planote, iz Vipavske doline, s Krasa, pa tudi iz republiške prestolnice in drugih jugoslovanskih republik. Novo upravno in družbeno-kulturno središče je skušalo utrditi spomin na narodnoosvobodilne dogodke in tako navznoter (tj. znotraj heterogene skupnosti prišlekov) povezovalno in navzven (tj. napram skupnosti(m) onkraj meje) (raz)ločevalno zgraditi kar se da diferencirano in homogeno skupnost. Vzpostavitev meje in izgradnja Nove Gorice sta odločilno zaznamovali razvoj in življenje v drugi polovici 20. stoletja. Vstop Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 in tri leta zatem v schengensko območje z novim skupnim – a različno poimenovanim (Trg Evrope oz. Piazza Transalpina) – trgom med Gorico in Novo Gorico je sicer odpravil mejo, ni pa vzpostavil enotnega goriškega območja,² kljub poskusom vsestranskega čezmejnega povezovanja in medobčinskega upravnega sodelovanja (z vrhuncem v Evropskem združenju za teritorialno sodelovanje, ustanovljenim leta 2011) in prizadevanjem posameznikov in društev (npr. Forum za Goriško) za *sešivalnico spomina*.³ Dediščinjenje uporaba proti okupatorju

² Nedavna simptomatičnost za navedeno ločenost je istočasna (18. in 19. oktober 2018) organizacija dveh vsebinsko prekrivajočih se dogodkov, in sicer zaključnega posveta projekta *Zamejski, obmejni, čezmejni: Slovenci v Furlaniji – Julijski krajinji deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*, ki ga je organiziral Slovenski raziskovalni inštitut, in *Primo forum Europa: Costruire l'Europa ai territori*, ki sta ga v okviru projekta *Lo »Spirito di Aquileia« tra Mitteleuropa e Mediterraneo* organizirala Istituto per gli incontri mitteleuropei iz Gorice in Istituto di scienze sociali »Nicolò Razzara« iz Vicenze.

³ Anja Medved in Nadja Velušček sta v duhu povezovanja nasilno pretrganih spominov posneli film s pomenljivim naslovom – *Sešivalnica spomina* (Medved in Velušček 2006). Podrobneje o nastanku in viziji mesta prim.

na Novogoriškem sta v prvih desetletjih druge polovice 20. stoletja – poleg obče naklonjenih družbeno-ideoloških okoliščin in pokrajinsko specifične dolgoživosti fenomena – še spodbudili in utrdili meja in novo mesto.

V času brstenja strokovnih in javnih razpravljanj o dediščini in iskanja novih identifikacij ob nastajanju nove države in priprav na vstop Slovenije v Evropsko unijo na prelomu tisočletja (Slavec Gradišnik 2014), pa so posamične prvine novogoriške predzgodovine, ki niso bile inkorporirane v nastajajoče mesto, postajale glasnejše. Okostnjaki spregledane goriške preteklosti so padli iz omar oziroma, dobesedno, pokukali na plan v parku ob avtobusni postaji (Kosovel 2016). In v duhu slogana *dve Gorici - eno mesto* (oziroma njeni protitezi – *ena Gorica – dve mesti*),⁴ so muzealci, konservatorji, arhivisti in drugi strokovnjaki, delujoči v dediščinskih ustanovah in pristojnih občinskih službah, pa tudi širša (strokovna) javnost postali pozorni na novogoriško »prazgodovinsko« dediščino in skupno goriško preteklost. V iskanju novih identifikacijskih prvin ob obeleževanju tisočletnice prve dokumentirane omembe Solkana in Gorice je v krajevno dediščinsko obzorje zasijala dediščina gradov, vil in aleksandrink. Državne dediščinske institucije, pooblaščenice za prepoznavanje in evidentiranje dediščine, ter pristojna ministrstva, ki so jim poverjene razglasitve in nominacije, so nedavno dosegli uvrstitev dediščine klasičnega krasa in prve svetovne vojne (Pot miru od Alp do Jadranskega morja) na Unescov poskusni seznam svetovne dediščine.⁵ Osvetljevala pa

njun videoesej *Mesto na travniku* (Medved in Velušček 2004).

⁴ Sergij Pelhan, predsednik Supšičine občine Nova Gorica, je s sloganom *dve Gorici - eno mesto* v sredini leta 1990 sprožil plaz odobravanj in nasprotovanj – tako v mestu kot na širšem območju Slovenije. Vinko Torkar je v *Urbanem izzivu* vzpostavil geslu zgoraj navedeno protitezo (Vuga 2018: 331–332). Podrobneje prim. Jerman (2008), Marušič (2017) in Vuga (2018).

⁵ Na tem mestu puščamo ob strani od novogoriškega vplivnega območja oddaljeno idrijsko-cerkljansko dediščino, in sicer na Unescov seznam svetovne dediščine uvrščeno tehniško dediščino pridobivanja živega srebra ter na poskusni seznam uvrščeno partizansko bolnišnico Franja. Prav tako puščamo ob strani dediščino, ki naj bi bila pred vpisom na poskusni seznam, tj. pozno-rimski fortifikacijski sistem *Claustra Alpium Iuliarum*,

se je tudi manj paradna dediščina samostanov in cerkva, Burbonov, železniške postaje, Judov, obmejnih prehodov, Maksa Fabianija, fotoklubov, obrti, industrije in tehnike, pa tudi narave, vojskovanj in verovanj. V izogib osebni presoji pri nizanju slednjih namerno povzemam recentno dediščinsko evidenco, kot jo je zapisala delovna skupina predloga koncepta za kandidaturo Mestne občine Nova Gorica za Evropsko prestolnico kulture leta 2025 (Rusjan Bric idr. 2017: 17–21). V vsebinskem sklopu, posvečenem dediščini, tako ni več zaznati potrebe po »izgradnji narodov« in »izumljanju tradicij« (Hobsbawm 1983), kot so bila opredeljena pretekla dediščinska podjetja – morda kvečjemu nekaj »nostalgije srednjega razreda« (Hewison 1987). V konceptu predlagan potpuri dediščinskih vsebin je v prvi vrsti odraz sodobnega dediščinskega mnogoglasja – mnogoglasij in disonanc zaradi dedščini lastne spornosti.

Za potrebe orkestracije mnogglasij in osvetlitve spornosti smo sodelavci ZRC SAZU⁶ v sodelovanju z drugimi goriškimi dediščinskimi ustanovami⁷ v okviru Evropske prestolnice kulture predlagali vzpostavitev observatorija (novo)goriške dediščine, tj. meta-dediščinske platforme za koordinirano medinstitucionalno evidentiranje, dokumentiranje, interpretacijo, (kritični) premislek, dialog in ovrednotenje dediščin in dediščinjenja

kobilarno Lipica in briško podeželsko pokrajino (prim. Stokin 2018).

⁶ Izhodiščna ideja za Dediščinski observatorij se je porodila sodelavcem novega raziskovalnega programa *Dediščina na obrobjih: Novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega* (P5-0408), Martini Bofulin, Janošu Ježovniku, Špeli Ledinek Lozej, Branku Marušiču, Primožu Pipanu, Marjeti Pisk, Nataši Rogelja in Maji Topole, ki se bodo mdr. posvetili prav dediščini obmejnih območij in manjšin. K pobudi za sodelovanje pri preučevanju (novo)goriške dediščine v okviru Evropske prestolnice kulture Go 2025 so pristopili še drugi sodelavci ZRC SAZU.

⁷ Goriški muzej Kromberk – Nova Gorica, Inštitut za slovensko kulturo, Magistrala – zavod za razvoj kulture, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Slovenski raziskovalni inštitut, Univerza v Novi Gorici (Fakulteta za humanistiko), Univerza v Vidmu (Oddelek za jezike in književnosti ter komunikacijske, izobraževalne in družbene vede), Zavod Kinokašča, Društvo humanistov Goriške, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave (Območna enota Nova Gorica), Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (Območna enota Nova Gorica).

(ang. *heritage-making*)⁸ v Novi Gorici, (novo)goriškem somestju in zaledju. V okviru predlaganih štirih nosilnih stebrov programa kandidature – »Nova Gorica – Nova Evropa«, »Mesto vrt«, »Nova Govorica« in »Na prepihu« – bomo ob upoštevanju predzgodovine in nastanka novega mesta v povezavi z mejo, železno zaveso in tihotapstvom, pa tudi večjezičnosti, večkulturnosti in narodotvornosti poskušali stakiti vizijo kar se da vključujočega dediščinjenja. Poleg tega bomo orisali zgodovino varovanja izbranih kulturnih prvin na Goriškem, rabe termina dediščina, paradigmatične obrate teoretizacije dediščine (od esencialistične, konstruktivistične do tvornostne in večperspektivne) in prevprašali preseženost razločkov med premično in nepremično, naravno in kulturno, snovno in nesnovno dediščino.⁹ Predvsem pa bomo sleherno dediščinsko prvino in prakso ovrednotili skozi raznolike perspektive ter s tem raziskovalno pozornost premestili iz objektov in artefaktov na tvorce, nosilce, akterje in porabnike, na dediščino kot na proces upomenjevanja in ovrednotenja preteklosti za sedanjost in bodočnost.¹⁰

Novejši premisleki o dediščini in njeni vlogi v družbi poudarjajo dediščini lastno večperspektivnost (Bendix 2009). Ta vidik izpostavlja idejo, da ne obstaja enotno razumevanje preteklih dogodkov niti njihovih sodobnih predstav, temveč da je tudi »znotraj posamezne družbe treba preteklosti, dediščine in identitete razumeti kot množinske« (Graham in Howard 2008).¹¹ Zaradi tega je

⁸ Dediščinenje so – sledeč Regini Bendix – večplastni metakulturni operativni posegi – koraki, akterji in ustanove, ki pokrajine, stvari in prakse pretvorijo v (certificirano) kulturno dediščino (Bendix idr. 2012: 11).

⁹ Podrobneje o (ne)razločkih med dediščinami prim. Kutma (2012: 25).

¹⁰ Vladimir T. Hafstein je dediščinsko gibanje in razcvet primerjal z okoljskim, ter ugotovil, da ni pomembno, ali okolje dejansko obstaja; pomembno je, da je okolje kategorija stvari, orodje za razvrščanje sveta in s tem obenem za delovanje; je kategorija, koncept s performativno močjo. »Tako kakor okolje je glavna raba dediščine, da mobilizira ljudi in vire, da reformira diskurze in transformira prakse. Kakor pri okolju, torej, gre pri dediščini za spremembo. Ne pustite se speljati pripovedim o ohranjanju: vsa dediščina je sprememba« (Hafstein 2012: 502, povzeto po prevodu Slavec Gradišnik 2014: 15).

¹¹ In za temeljito večperspektivno in kritično preučevanje

treba nacionalno in regionalno znotraj dediščinjenja ponovno premisliti (tj. razpreti in preseči), prevprašati razmerja moči, ki so vključena v dediščinjenje, ter v ustvarjanje in upravljanje dediščine dejavno vključiti izključene posameznike in skupnosti (Smith 2012: 543). In prav dediščina, procesi njenega ustvarjanja in vrednotenja so lahko – ne le navadno izpostavljen razvojni (ekonomski oziroma predvsem turistični) potencial – marveč temelj za povezovanje v skupnem premisleku in ovrednotenju praviloma tekmiških interpretacij preteklosti. Tekmiških interpretacij med t. i. uradnim, avtoriziranim, pooblaščenim dediščinskim diskurzem in nizom neuradnih, podrejenih, obrobnihih diskurzov (Smith 2006) za soustvarjanje kar se da vključujočih vizij novogoriške, goriške in obče prihodnosti.

***

V petnajstih goriških letih so otroci zrasli. Namesto z italijanskimi sovrstniki v goriškem srednjeevropskem večkulturnem okolju, kot sem pričakovala, so prijateljstva stkali s Slovenci in Makedonci, Albanci, Bosanci in Tajko v novogoriškem, prav tako večkulturnem okolju, ter šele v zadnjem letu prestopili nekdanjo mejo ter se sprijateljili z Zamejci in Italijani. In ob partizanskih pesmih. In pravzaprav jim zavidam zanos in spontanost, s katerima neobremenjeno vstanejo, ko zadoni »Vstala Primorska« ...

---

dediščinjenja je – kot je v prispevku *Thinking Through Heritage Regimes* izpostavila Chiara De Cesari – potrebno etnografsko terensko delo. Treba je razkriti dediščinsko retoriko in preučiti, kaj pomeni »vpletenost«, »lokalna skupnost«, »razvoj« idr. popularni izrazi iz desiščinskega besednjaka, kot so npr. »upravljalški načrt«, »dobre prakse«, »vzdržnost«, »izjemna univerzalna vrednost«, »deležnik« ipd. »Treba je videti prave ljudi in resnične zgodbe« (De Cesari 2012: 414). Vpletenost v oblikovanje dediščinskih politik pa gre, kot zaključuje, vzeti kot prednost, saj je lahko naša kritika dediščinskih režimov učinkovitejša (De Cesari 2012: 414) oziroma vpelje v procese odločanja refleksijo (Bendix idr. 2012: 19).

VIRI IN LITERATURA

Bendix, R. 2009: *Heritage Between Economy and Politics: An Assessment from the Perspective of Cultural Anthropology*. V: Smith, L. in N. Akagawa (ur.), *Intangible Heritage*. London: Routledge, 253–269.

Bendix, R., Eggert, E. in A. Peselman 2012: Introduction: Heritage Regimes and the State. V: Bendix, R., Eggert, E. in A. Peselman (ur.), *Heritage Regimes and the State* (Göttingen Studies in Cultural Property 6). Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 11–20.

Božič, G. 2006: *Hej tovariši* [Študijski igrani kratki film]. Ljubljana: AGRFT, TV Slovenija (betacam, 19 min).

De Cesari, C. 2012: Thinking Through Heritage Regimes. V: Bendix, R., Eggert, E. in A. Peselman (ur.), *Heritage Regimes and the State* (Göttingen Studies in Cultural Property 6). Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 399–413.

Graham, B. J., Howard, P. (ur.) 2008: *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Burlington: Ashgate.

Hewison, R. 1987: *The Heritage Industry, Britain in a Climate of Decline*. London: Methuen.

Hobsbawm, E. J., Ranger, T. O. (ur.) 1983: *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jerman, K. 2008: *Dve Gorici - eno mesto: Konstrukcija urbanega* [Doktorska disertacija]. Mengeš: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za etnologijo in kulturne antropologijo.

Kosovel, B. 2016: *Goriški sprehodi: Goriško pokopališče* [Film]. Nova Gorica: Blaž Kosovel in GOTV (34 min).

Kuutma, K. 2012: Between Arbitration and Engineering: Concepts and Contingencies in the Shaping of Heritage Regimes. V: Bendix, R., Eggert, E. in A. Peselman (ur.), *Heritage Regimes and the State* (Göttingen Studies in Cultural Property 6). Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 21–36.

Marušič, B. (ur.) 2017: *Narodu Gorico novo bomo dali v dar: Ob sedemdesetletnici Nove Gorice*. Nova Gorica: Območno združenje Zveze borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Nova Gorica.

- Medved, A. in N. Velušček 2004: *Mesto na travniku* [Videoesej]. Nova Gorica: Kinoateljje, Zavod Kinoateljje (63 min).
- Medved, A. in N. Velušček 2006: *Sešivalnica spomina* [Dokumentarni film]. Zavod Kinoateljje, Kinoateljje (47 min).
- Ravnikar, E. 1984: Nova Gorica po 35 letih. V: *Arhitektov bilten* 8/68-69, 43–46.
- Rusjan Bric, N. et al. 2017: *Nova Gorica 2025: Evropska prestolnica kulture: Predlog koncepta za kandidaturo*. Nova Gorica: [Mestna občina Nova Gorica].
- Slavec Gradišnik, I. 2014: V objemih dediščine. V: Dolžan Eržen, T., Slavec Gradišnik, I. in N. Valentinčič Furlan (ur.), *Interpretacije dediščine*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 8–24.
- Smith, L. 2006: *Uses of Heritage*. New York: Routledge.
- Smith, L. 2012: Discussion. V: Bendix, R., Eggert, E. in A. Peselman (ur.), *Heritage Regimes and the State (Göttingen Studies in Cultural Property 6)*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 389–359.
- Stokin, M. 2018: *Dediščina Slovenije in UNESCO / Heritage of Slovenia and UNESCO*. Ljubljana: Zavod za varstva kulturne dediščine Slovenije.
- Širok, K. 2012: *Kalejdoskop goriške preteklosti: Zgodbe o spominu in pozabi*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Vuga, T. 2018: *Projekt Nova Gorica*. Ljubljana: ZRC SAZU.

»JE RES DEDIŠČINA SAM DOLGČAS IN BREZ VEZE?« RAZMIŠLJANJA MLADIH O DEDIŠČINI IN NJENI INTERPRETACIJI V ŠOLAH IN KULTURNIH USTANOVAH

JASNA FAKIN BAJEC

Inštitut za kulturne in spominske študije

jasna.fakin@zrc-sazu.si

Izvleček: Namen prispevka je predstaviti delne rezultate raziskave, nastale v okviru mednarodnega projekta *NewPilgrimAge*, ki med drugim skuša odgovoriti na vprašanja, kaj mladostniki razumejo pod pojmom kulturna dediščina, kaliko jih ta zanima, kako jim jo lažje približati, da bodo v njej iskali navdih za svoje nadaljnje poklicno delo. Čeprav se je odnos lokalnega prebivalstva do dediščine v zadnjih letih izredno spremenil, kar spoznavamo pri pregledu številnih aktivnosti, izvedenih v okviru lokalnih skupnosti, društev ali projektov v osnovnih šolah, so v te dejavnosti nekoliko manj vključeni mladostniki, stari med 15 in 20 let. Kje so izzivi in priložnosti, da bi tudi mladostniki o dediščini razmišljali v kontekstu novih inovativnih izdelkov, storitev ali celo novih poklicev prihodnosti (prim. na področju oglaševanja, oblikovanja, arhitekture, IKT storitev, turizma)?

Ključne besede: kulturna dediščina, mladi, nove interpretacije

Uvod

V etnološki raziskavi o odnosu mladih do kulturne dediščine v sodobnem svetu, ki je bila med primorskimi gimnazijci in dijaki srednje ekonomske šole izvedena maja 2018, je dijak iz splošne gimnazije poudaril: *»V zadnjem desetletju je vedno manj zanimanja med mladimi za kulturno dediščino. Na mlade se zelo pritiska, da čim prej odrastejo in se začnejo ukvarjati, kakšno izobrazbo bodo imeli, kako morajo planirati za naprej življenje, šolanje, ocene. Neko raziskovanje in širše poznavanje sveta se postavlja v ozadje in se poudarja neko strogo planiranje življenja. 1.../ Dediščino se poskuša povezati s turizmom, ker je v Sloveniji zelo perspektivna panoga in se v okviru tega poskuša ekonomski potencial razvijati, kar se tiče ostale kulture, ki ne prinaša neposrednega dobička, pa se vse zapostavlja«*. Predstavljeno mnenje mladega fanta odpira številna vprašanja, tako za profesorje in starše, ki mlade pripravljamo na nove življenjske poti, kot za stroko, ki se ukvarja z novimi pogledi, razumevanji, vlogi in inter-

pretacijo kulturne dediščine za trajnostni razvoj naših skupnosti. Pod vplivom kapitalistične miselnosti, tržnega načina delovanja in neoliberalne logike so tudi sodobne interpretacije dediščine podvržene diskurzu o dobičku in vzdržljivosti na ekonomskem trgu, medtem ko se pomene, ki odražajo zgolj socialne ali kulturne vrednote, čedalje bolj zatira in zanemara (Rizman 2014; Kreft, Ule: 2013). Številne svetovne, evropske in nacionalne strategije (prim. Evropska agenda za kulturo; OZN Agenda za trajnostni razvoj 2030; Razvojna strategija za Slovenijo 2030; Slovenski nacionalni program za kulturo 2018–2025) kulturno dediščino postavljajo ob bok ukrepom, ki bodo pripomogli h krepitvi ustvarjalne družbe, odpiranju novih delovnih mest, zmanjševanju revščine, lakote, omilitvi podnebnih sprememb, zaščiti naravnega okolja ipd. O priložnostih in pasteh razumevanja dediščine v kontekstu trženja in izkoriščanja njenega gospodarskega potenciala zasledimo veliko strokovnih razprav (prim. Starr 2010; Labadi, Gould 2015; Mason 2008; Makuc

Sodelovanje mladih iz Maribora na delavnici, kako s pomočjo novih tehnologij predstaviti dediščino sv. Martina. Delavnico je organizirala Mestna občina Maribor, ki pri projektu *NewPilgrimAge* sodeluje kot partner (foto: Kari-na Šenveter, september 2018).

2015, 2018). Pri tem se postavlja tudi vprašanje, kaj o sodobni družbi in vlogi preteklosti razmišljajo mladostniki, stari 17 in 18 let. Kako mladi razumejo dediščino, kakšen odnos imajo do preteklih snovnih in nesnovnih pomnikov, kako bi dediščino vrednotili in uporabili za razvoj novih idej in priložnosti. Številne aktivnosti in projekti, ki so se po evropskih deželah odvijali v letu 2018, tj. v letu evropske kulturne dediščine, naj med drugim nagovarjajo prav mlade, ki naj bi z odkrivanjem, spoznavanjem in doživljanjem kulturne dediščine krepili občutek pripadnosti svoji domovini in skupnemu evropskemu prostoru in se s tem aktivneje vključili v različne interpretacijske dejavnosti (internetni vir 1). S podpiranjem mladostne ustvarjalnosti in talentov naj bi bili mladi aktivneje vključeni v dediščinske projekte, kjer bi njihova znanja in veščine spremenile načine varovanja, ohranjanja in promocije dediščine.

Razmišljanja in pogledi mladih, ki jih predstavljam v prispevku, so bili pridobljeni v okviru mednarodnega projekta *NewPilgrimAge: Reinterpretacija dediščine sv. Martina in z njim povezanih vrednot delitve kot novi promotor na skupnosti*

temelječe gostoljubnosti v 21. stoletju, ki nagovarja prav mlade in male podjetnike, kako s pomočjo dediščine sv. Martina in vrednot solidarnosti izboljšati življenje v skupnosti, prispevati k boljšim sosedskim in prijateljskim odnosom, ohranjanju kulturne različnosti in razvoju lokalnega gospodarstva (več o projektu gl. Internetni vir 2; Fakin Bajec 2017). V delno vodenih intervjujih so sodelovali dijaki 3. letnikov dveh primorskih gimnazij (stari 17 let) in dijaki ekonomske srednje šole (stari 18 let), dve profesorici, ki poučujeta na gimnaziji in srednji ekonomski šoli, in novinarka (nekdanja gimnazijka), ki je organizirala in vodila več dediščinskih projektov, hkrati pa že vrsto let sodeluje v lokalnem društvu. Zaradi varovanja osebnih podatkov imen in priimkov sogovornikov, njihovega kraja bivanja, letnice rojstva in smeri šolanja ter kraja srednje šole ne podajam, navajam le sogovornikov spol in razred, ki ga je obiskoval.

Kaj mladi razumejo pod pojmom kulturna dediščina?

Spoštljiv odnos do dosežkov naših prednikov, starih predmetov, narečij, starih receptov, starejših ljudi bi se moral začeti že v okviru družine. »Dediščina je, kar so ti starši vcepili v glavo, kot so poštenost, skromnost, iskrenost, delavnost, točnost.« je poudarila bivša gimnazijka, ki je danes članica dediščinskega lokalnega društva, novinarka in voditeljica na kulturnih prireditvah, povezanih s kulturno dediščino. Mladi so dediščino povezali z lastnino oziroma »zemljo, ki jo starši preprišajo na nas« (dijakinja, 3. letnik gimnazije), v širšem, družbenem smislu pa z »zapuščino in lastnino, ki se ohranja in prenaša iz roda v rod« (prav tam).

Po mišljenju dijakov smo »Slovinci premalo ozaveščani o pomenu naše kulture in malo ljudi gre na izlet in si dejansko ogleda dediščino, kot so cerkve... Bolj gremo v zabavišni park in druge interaktivne stvari« (dijakinja, 4. letnik ekonomske smeri). Mladi so dediščino povezali s turizmom in ker se turizem v Sloveniji šele dobro razvija, je tudi odnos do dediščine slab. Zato je sogovornica razmišljala:

»Pri nas je problem miselnost ljudi /.../ mi nimamo razvitega turizma, ker se to ne promovira, ne oglašuje, potem tudi ljudje izgubimo interes v dediščini. Glede na to, da ljudje izgubimo interes, [ga]

izgubijo tudi otroci, ki niso ozaveščeni glede tega. /.../ Jaz se veliko pogovarjam s svojimi prijatelji in dejansko nobeden ne pozna Slovenije. /.../ Bolj rinememo v tujino, pa imamo v Sloveniji desetkrat boljše stvari, lepše in bolj vredne kakor v tujini. V tujini imajo bolj razvito to, da se znajo organizirati in pokazati, da je to zanimivo in lepo, kot pri nas, ko tega ne znamo» (dijakinja, 4. letnik ekonomske šole).

Sogovorniki so se o dediščini prvič pogovarjali v okviru predmeta spoznavanje okolja v prvih razredih osnovne šole. Dediščino so razumeli kot spreminjajočo se kategorijo; njen razvoj pa naj bi bil odvisen od miselnosti ljudi, sodobnega časa in trendov. *»Dediščina je vedno v nekem razvoju, se tudi pomen že obstoječe dediščine spreminja in razvija ... interpretacija dediščine in nekega obdobja iz zgodovine kaže pogled, kakšna je družba danes«* (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Dijaki so poznali delitev na snovno in nesnovno dediščino, zelo skromno znanje pa so imeli o Unescovih reprezentativnih listinah. Čeprav ima Slovenija kar nekaj enot, vpisanih na Unescov Seznam svetovne kulturne in naravne dediščine ter Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, so večinoma omenili le Škocjanske jame – prvo slovensko enoto, ki je bila vpisana na Seznam svetovne in naravne dediščine leta 1988.

V osnovni šoli so nekateri dediščino spoznavali preko raziskovalnih nalog, kjer so se večinoma učili o dediščini iz svojega domačega kraja. Sledeč pripovedovanju so pri raziskovalnih nalogah uživali, ker *»z novega zornega kota spoznaš lastno okolje, tako dediščino kot tudi tvoje vsakdanje življenje. Se postaviš v vlogo nekega tujca oziroma nekoga, ki ni iz tukaj in bi ga mogoče to zanimalo. Poskušaš iz svojega okolja neke reči izpostaviti, ki se ti zdijo tebi zanimive v zunanjem svetu, pomembne za dediščino, kulture, običaje, lokalno obrt«* (dijak, 3. letnik gimnazije).

Spet druge dijake je veselilo delo na terenu, pogovori s starejšimi, raziskovanje, snemanje, opravljanje intervjujev, ker so dediščino raziskovali na drug, bolj izkustven način. Čisto drugačna slika pa je v drugih srednjih šolah, kjer se o dediščini in Unescu sicer učijo pri geografiji, zgodovini in slovenščini, vendar na zelo klasični način, saj *»kultura v šoli ni predstavljena kot nekaj, kar lahko vpliva na naše življenje. To je del, ki ga nam*

profesorji morajo predavati. Ko gremo na izlete, je to obvezno. Drugo pa ni poudarjeno« (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Poudarili pa so, da če bi opravljali raziskovalne naloge v okviru pouka, bi jih morda dediščina bolj pritegnila, saj *»... to je zelo zanimivo, če greš k starejšim krajanom in ti povedo tudi osebne zgodbe, ki se te lahko veliko bolj dotaknejo, kot pa če ti profesor to predava«* (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Z lastnim raziskovanjem bi se počutili bolj produktivni in koristni, ker bi v raziskovanje vključili svoj trud, prosti čas. Hkrati pa dobili oceno.

Po pripovedovanju sogovornikov je raziskovalnih nalog na gimnazijah zelo malo, saj so dijaki bolj usmerjeni v priprave na maturo, medtem ko je za tak način dela več priložnosti na tehničnih srednjih šolah, kot je npr. program ekonomski tehnik. Profesorici, ki na ekonomski šoli vodita predmet podjetništvo, v okviru katerega dijaki za poklicno maturitetno nalogo izdelajo seminarsko nalogo s področja dediščine in turizma, sta poudarili: *»Mlade je treba bolj spodbujati, da bi razmišljali v to smer uporabe dediščine. Potem pa z njimi dejansko delat. Ni dovolj zgolj ideja. Rabiš tri leta, da lahko nek produkt res izvedeš. To je za profesorja dodatno delo, če smo pošteni ali ne. Dijake je težko motivirati, da bodo videli, da jim to lahko prinese novo znanje. Se ne vidi, da dediščina lahko dobiček prinese na dolgi rok. Res več jih navdušit za tak, bolj kreativen način razmišljanja. Tudi za skupno dobro.«*

Profesorici sta tudi poudarili, da ekonomski program v učnem načrtu nima nobenega cilja, povezanega z dediščino. Oni so se z dediščino začeli ukvarjati preko projektov, kot je npr. *Več znanja, več turizma*, kjer poleg osnovnih šol sodelujejo tudi srednje. Projekt vsako leto za osnovne in srednje šole razpiše Turistična zveza Slovenije, njegov cilj pa je priprava turističnega produkta in ideje za njegovo promocijo. Obenem sta še poudarili, da se na ekonomski smeri še najde čas za raziskave in naloge, na gimnazijski smeri pa ne, saj se dijaki pretežno učijo za maturo.

Zato so dijaki iz gimnazijskih smeri imeli velike težave, kako bi dediščino povezali s kreativno industrijo, oglaševanjem, modo in drugimi novimi dejavnostmi, pri katerih se želi dediščino uporabljati na trajnostni način. Dediščino so povezali

izključno le s turizmom, kar je do neke mere razumljivo, saj se je do nedavnega ekonomski potencial dediščine povezoval izključno s turistično industrijo. Zavedajo pa se, da o novih potencialih dediščine v okviru trajnostnega razvoja niti ne razmišljajo in se ne pogovarjajo. Zato jim je dediščina dolgočasna in nezanimiva. Vendar so v nadaljevanju pogovora predstavili zelo izvirne ideje, kako bi dediščino bolje osmislili.

Kako bi mladi izboljšali interpretacijo kulturne dediščine?

Dijaki ekonomske smeri, ki so se izkusili s trženjem dediščine v povezavi z oblikovanjem novih turističnih produktov, so izpostavili, da bi bila dediščina za mlade bolj zanimiva, če bi se: »... naredilo neke delavnice in si tam aktivno vključen. Da se ne pride samo v muzej in kustus tam razlaga, pač govori in govori. /.../ Mora biti aktivnost. Ne samo vabit ljudi, da pridejo tja in si ogledajo kraj, temveč, da je kakšna aktivnost vključena. To ljudi bolj privabi« (dijakinja, 4. letnik ekonomske šole).

Drugim dijakom je najbolj ostal v spominu obisk muzeja, kjer je kustos igral in se vživel v življenje predstavljanega znanega slovenskega kulturnika. Na ta način so si obiskovalci veliko lažje zapomnili kot pri klasičnem predstavljanju dediščine. Drugi sogovorniki bi vključili nova komunikacijska orodja, kot so telefon, socialna omrežja (Instagram, Facebook) in celo Snapchat, saj se tam »poudarja začasna doživetja, vtise, lokacijo ...«. Po njihovem mnenju se s pomočjo socialnih omrežij lahko poveže lokalno dediščino z dediščinami od drugod. »... če si v stiku le s lokalno dediščino, se ti morda začne zdet dolgočasno in brezveze, če pa spoznaš kaj imajo drugi, kaj je podobno in kaj različno, kako te kulturna dediščina tvojega okolja naredi drugačnega in tako primerjaš s kulturno dediščino drugega. Pomembno, da bi mladi videli te razlike v kulturi, kako jih nadgrajujejo in dajejo nekaj novega, potem bi lahko to spodbudilo zanimanje. Da bi lokalne stvari nadgradili s praksami iz globalnega sveta in bolj poudarjali lokalno in globalno« (dijak, 3. letnik gimnazije).

Velik poudarek bi mladi namenili promociji. »Ja, morali bi biti bolj glasni in bolj promovirati«. Vendar pri tem paziti, da se dediščino ne bi izkrižilo. Dijakinja je izpostavila primer iz svoje regije,

ko se obnovljeni grad uporablja za prireditve, kot so »kino pod zvezdami. Na vili /.../ se bo projektil film, ljudje bodo prišli. Med ljudmi je veliko zanimanja. Vila je prišla prav s tem bolj do izraza. Imeli so tudi koncert tam, pevske prireditve« (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Nasprotovali pa so ideji, da bi na zgodovinskih krajih in območjih pripravili zabave za mlade, ker bi s tem dediščino uničili.

Tako mladi pri interpretaciji dediščine pogrešajo ustvarjalnost, raziskovalni način, saj jim klasični način učenja ni več zanimiv. Hkrati jih klasično reševanje testov omejuje in povzroča učenje za oceno. »Ne samo klasično učenje za oceno. Potem se samo naučimo, da dobimo oceno zaradi tega, si ne zapomnimo. Tako bi nekaj kreativno naredili. Da bi se dediščino aktivno vključilo v pouk, bi se tudi mi morali preizkusiti v šegah in navadah iz drugih regij po Sloveniji. Ne da samo poslušamo predavanja. Samo poslušat predavanje ni zanimivo, bolj fajn, če to izkusiš, da bi vidli« (dijakinja, 3. letnik gimnazije).

Zanimala bi jih tudi priprava aplikacij v okviru informatike ali izbirnega predmeta robotika, ki

Prostovoljka iz društva FAI Young Albenga-Alassio, ki združuje mlade, ki se ukvarjajo z ohranjanjem in vrednotenjem lokalne kulturne dediščine. Mladi prostovoljki FAI so med projektnim srečanjem partnerjev NewPilgrimAge projekta v Albengi (Italija) vodili po cerkvi sv. Mihaela.

ga imajo na srednji ekonomski šoli. Vendar, kot je poudarila novinarka in članica dediščinskega društva, je problem slovenskega šolskega sistema, ki ne spodbuja diskusij in pogovorov, ponekod dijaki nimajo možnosti svobodno izraziti svojih mnenj, bojijo se napačnih odgovorov. Zato se je strinjala z dijaki, da bi projekti, povezani s pripravo video in drugih oglasov, zagotovo spodbudili ustvarjalno razmišljanje, hkrati pa »če hočeš dober oglas naredit, moraš raziskat zgodovino, etnologijo, biologijo predmeta«.

Zaključek

Raziskava med mladimi je pokazala, da jim kulturna dediščina ne predstavlja potenciala za razvoj skupnosti ali, širše, uresničitev njihovih življenjskih želja in potreb. Dediščina jim je nezanimiva in dolgočasna. Priznati si je treba, da smo za to spoznanje delno krivi tudi interpretatorji dediščine (muzealci, učitelji, kustosi, turistični delavci, raziskovalci), ki dosežke in znanja naših prednikov še vedno predstavljamo na klasičen in suhoparen način. Ker živimo v svetu novih tehnoloških in komunikacijskih sprememb in dosežkov, je nujno razmišljati, kako preko novih orodij, interaktivnih metod in drugih pristopov mlade aktivno vključiti v konstruiranje in interpretacijo njihove dediščine. Mladi bi si zlasti želeli več raziskovalnega dela, pogovorov s starejšimi, priprave aplikacij, videov, oglasov, povezanih z dediščino. Svojega znanja ne želijo posredovati na klasičen način, ko učiteljem le zrecitirajo naučeno, temveč preko izkustvenih nalog. Po njihovem mnenju bi se moralo v Sloveniji bolj promovirati socialne, kulturne in gospodarske potenciale dediščine, delo Unesca in njegovih konvencij (prim. Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2003) kot tudi nove kreativne industrije, s pomočjo katerih bi lahko dediščinska znanja predstavljala idejo za nove produkte in storitve. Mladi so bili presenetljivo zelo kritični tudi do sodobne, neoliberalne družbe in pritiska, ki se izvaja zaradi stremljenja za poklic, ki bo prinašal zgolj dobiček. Želeli bi si več svobode pri načrtovanju svojega življenja kot tudi bolj solidarne in etične družbe. Z boljšim razumevanjem dediščine, njenih vrednot in pomena bi lahko tudi rešili več sodobnih mladostniških problemov, povezanih z odraščanjem,

spraševanjem o smislu življenja ter razvijanjem novih idej in priložnosti.

VIRI IN LITERATURA

- Fakin Bajec, J. 2017: Evropska kulturna pot sv. Martina Tourskega tudi na Goriško in Kras. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici* 14, 43–50.
- Kreft, L., M. Ule. 2013: »Kritika neoliberalne znanstvene odličnosti.« V: M. Ule, R. Šribar in A. Umek-Venturini (ur.), *Ženske v znanosti, ženske za znanost: znanstvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki sprememb*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 94–111.
- Labadi, S., P. G. Gould. 2015: Sustainable Development: Heritage, Community, Economics. V: *Global Heritage: A Reader Meskell Lynn* (ur.). Wiley-Blackwell.
- Makuc, N. 2015: THETRIS transnational church route: valorisation of sacral cultural heritage for fostering development of rural areas. V: *ANNALES. Ser. hist. sociol.*, 25/3, 585–592.
- Makuc, N. 2018: Revitalizacija stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva: primer Občine Črnomelj. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 66/1, 139–146.
- Mason, R. 2008: Be Interested and Beware: Joining Economic Valuation and Heritage conservation. V: *International Journal of Heritage studies*, 14/4, 303–318.
- Rizman, R. 2014: *Čas (brez) alternative: Sociološke in politološke refleksije*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica – Refleksije.
- Starr, F. 2010: The business of heritage and the private sector. V: S. Labadi, C. Long, (ur.), *Heritage and globalisation*. London and New York: Routledge, 147–191.
- Spletni viri:**
- Spletni vir 1: *Youth for heritage: young people bringing new life to heritage, engagement pillar*. <https://ec.europa.eu/culture/sites/culture/files/3-youth-for-heritage-10-european-initiatives-factsheet.pdf> (dostop: 4. 9. 2018).
- Spletni vir 2: NewPilgrimAge: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/NewPilgrimAge.html> (dostop: 26. 11. 2018).

REVITALIZACIJA STAVB KULTURNE DEDIŠČINE V JAVNI LASTI PREKO SODELOVANJA JAVNEGA IN ZASEBNEGA SEKTORJA¹

NEVA MAKUC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

neva.makuc@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek izhaja iz težave, povezane s pridobivanjem finančnih sredstev za vzdrževanje, obnavljanje in valorizacijo stavb kulturne dediščine v javni lasti. Povezovanje kulturne dediščine in gospodarstva še vedno predstavlja poseben izziv. Dobra praksa, ki so jo izvedli v Občini Črnomelj leta 2017, dokazuje, da je mogoče uspešno sodelovanje javnega in zasebnega sektorja tudi pri revitalizaciji stavb kulturne dediščine v javni lasti.

Ključne besede: kulturna dediščina, revitalizacija, javno-zasebno partnerstvo, črnomaljski grad

Mnoge države v Srednji Evropi, med drugimi tudi Slovenija, se že dolgo časa soočajo s težavami, povezanimi s pridobivanjem finančnih sredstev za vzdrževanje, obnavljanje ali uspešno valorizacijo stavb kulturne dediščine. Zato se iščejo nove, inovativne rešitve in finančni mehanizmi, ki to težavo lahko presežejo in istočasno spodbudijo sodelovanje javnega in zasebnega sektorja. Tovrstno sodelovanje je dejansko partnerstvo, saj obsega ne le vključevanje finančnih sredstev zasebnega sektorja, ampak tudi njegovih znanj in izkušenj.

Povezovanje kulturne dediščine in gospodarstva še vedno predstavlja poseben izziv, pa čeprav se vedno bolj poudarja razvojne potenciale kulturne dediščine in njene morebitne učinke na

gospodarski razvoj. Svet Evrope je v *Sklepih o kulturni dediščini kot strateškem viru za trajnostno Evropo* (2014) poudaril pomen kulturne dediščine za ustvarjanje in razvoj družbenega kapitala. Kulturna dediščina ima »pomemben gospodarski učinek«, saj med drugim: zelo učinkovito spodbuja regionalni razvoj, ki zajame celotno prebivalstvo, in ustvarja pomembne zunanje učinke, zlasti s tem, ko spodbuja trajnostni kulturni turizem in podpira trajnostni razvoj podeželja in mestnega okolja ter njuno obnavljanje, kot dokazujejo pobude iz mnogih evropskih regij in mest, s čimer ustvarja različne vrste novih delovnih mest (Spletni vir 6: 5–6).

Tovrstni izzivi so tesno povezani z uspešno valorizacijo kulturne dediščine, ki je predmet različnih interpretacij. Valorizacijo kulturne dediščine razumejo, na primer, upravljavci kot obnovo, ekonomisti kot koriščenje, strokovnjaki za kulturno dediščino kot udejanjanje potencialov, ki jih ima itd. (Cicerchia 2012: 59–61). Revitalizacija kulturne dediščine – gre za termin, ki je predmet različnih interpretacij – naj bi vključevala čim več različnih vrst deležnikov, torej predstavnikov gospodarstva, politike, stroke, znanosti, civilne družbe, izobraževalnih ustanov ipd. (več

¹ Članek je rezultat aplikativnega in raziskovalnega dela, izvedenega v okviru projekta RESTAURA – *Revitalising Historic Buildings through Public-Private Partnership Schemes* (Program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020), sofinanciranega s strani Evropskega sklada za regionalni razvoj, ter raziskovalnega programa št. ARRS-NRU/P6-0052-0618-2017/3, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Najlepša hvala vsem deležnikom, ki so preko intervjujev in anket prispevali k boljšemu poznavanju obravnavane problematike.

Detajl Črnomaljskega gradu
(foto: Neva Makuc).

o tovrstnih pristopih: Fakin Bajec 2018: 17–39; Provenzano et al. 2016: 442–447).

Zaradi tega je pomembno v projekte revitalizacije stavb kulturne dediščine vključiti ne le konservatorje in arhitekte, ampak čim širši spekter deležnikov. Pomembna je tudi vključitev lokalnih skupnosti, ki so med drugim gonilna sila lokalnega gospodarstva. Lokalno prebivalstvo mora biti vključeno v gospodarske, kulturne in politične procese, ki vplivajo na njihovo življenje. V nasprotnem primeru lahko prihaja do nesodelovanja ali celo negativnega odnosa (Rukwaro 2016: 183–184). Podobno je na primeru revitalizacije starega dela Štanjela dokazala Jasna Fakin Bajec (Spletni vir 1: 17–19).²

Različne strategije vedno bolj poudarjajo pomen vključevanja civilne družbe v revitalizacijske načrte od samega začetka (Fakin Bajec 2018: 17–39). Za uspešno revitalizacijo je namreč integrirani pristop ključnega pomena. Integrirani revitalizacijski načrti za stavbe kulturne dediščine so nova oblika upravljanja, ki med drugim vključujejo participacijo civilne družbe v procesih odločanja in upravljanja (Jelinčič et al. 2017a: 3–5; Fakin Bajec 2018: 17–39). Vključevanje civilne skupnosti naj ne bi predstavljajo le orodja za doseganje konsenza, ampak bistven element razvojne politike (Ferilli et al. 2015: 135–143). Pri

javno-zasebnem partnerstvu je bistvenega pomena upoštevanje ravnotežja interesov (Absalyamov 2015: 214–215).

Na določenih območjih so zasebne investicije razumljene kot oblika družbene odgovornosti poslovnega sveta, kot je izpostavil Timur Absalyamov v svoji analizi rezultatov izbranih javno-zasebno partnerskih projektov na področju ohranjanja kulturne dediščine v Republiki Tartstan v Ruski federaciji med letoma 2010 in 2014 (Absalyamov 2015: 214–217). Po drugi strani pa je ponekod prisotno negativno dojemanje tovrstnega sodelovanja, ki se povezuje s prikrito privatizacijo javnega premoženja. Prihaja lahko tudi do medsebojnega nezaupanja med javnim in zasebnim sektorjem, ki se lahko odrazi v njenem pomanjkljivem sodelovanju. V teh primerih bi bili potrebni posebni izobraževalni programi, kot so delavnice, usposabljanja, študijski obiski ipd., da bi tovrstne težave presegli (Spletni vir 2: 39; Jelinčič et al. 2017b: 74–89).

Pomembno vlogo ima tudi poznavanje izbranih primerov dobrih praks. Izpostaviti velja energetsko sanacijo črnomaljskega gradu in t. i. bivšega dijaškega doma v Črnomlju, ki je bila uspešno izvedena leta 2017.³ Občina Črnomelj je v skladu s slovenskimi in evropskimi zakoni, podzakonskimi akti in razvojnimi dokumenti pristopila k

² Več o revitalizacijskih prizadevanjih v Štanjelu: Fakin Bajec 2007 in Fakin Bajec 2011.

³ Predstavitev omenjene dobre prakse je bila že objavljena v: Makuc 2018: 142–144.

celoviti energetski obnovi sedmih stavb, ki so v njeni lasti. Leta 2016 je bilo energetsko stanje teh objektov slabo, prav taki so bili tudi delovni in bivalni pogoji v njih. Poraba energentov je bila velika, stroški zanje pa visoki. Ugotovljena je bila potreba po energetski sanaciji objektov, da bi se tako znižalo rabo energije in tekočih obratovalnih stroškov, vpeljalo obnovljive vire energije namesto fosilnih, izboljšalo bivalne in delovne pogoje, upravljanje in vzdrževanje energetskih sistemov ter zmanjšalo emisije ogljikovega dioksida, pršnih delcev ipd. Test javno-zasebnega partnerstva je pokazal številne prednosti uporabe tega mehanizma v primerjavi s klasičnim javnim naročilom (Spletni vir 8; Spletni vir 3: 5–26; Intervju – Občina Črnomelj, 20. 12. 2017).

Za celovito energetsko sanacijo sedmih objektov je leta 2017 Občina Črnomelj za obdobje petnajstih let vstopila v javno-zasebno partnerstvo (pogodbeno zagotavljanje prihrankov energije) z zasebnim partnerjem. To je bil prvi obsežnejši projekt javno-zasebnega partnerstva pri Občini Črnomelj. Med saniranimi objekti sta tudi dve stavbi kulturne dediščine, in sicer že omenjena črnomaljski grad in t. i. bivši dijaški dom. V gradu, ki je danes v celoti last občine, so med drugim prostori Občine Črnomelj. Stavba bivšega dijaškega doma v Črnomlju je bila zgrajena v petdesetih letih 20. stoletja po načrtih Marjana Ruparja in je namenjena knjižnični in mladinski dejavnosti ter predšolski vzgoji. V sanacijo obeh objektov je bil tako vključen tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (Spletni vir 5: evid. št. 9258, 14285; Spletni vir 3: 5–26; Intervju – Občina Črnomelj, 20. 12. 2017).

Leta 2017 je bila tako v zelo kratkem času izpeljana sanacija objektov, pri čemer je velik del izvajalcev prihajal iz lokalnega okolja, kar je ugodno vplivalo tudi na gospodarstvo tega območja. V okviru javno-zasebnega partnerstva je bilo na črnomaljskem gradu zamenjano skoraj vse staro stavbno pohištvo z novim, vgrajeni so bili nova skupna kotlovnica na lesno biomaso in termostatski ventili, izveden je bil razvod centralnega ogrevanja. Na stavbi bivšega dijaškega doma pa se je z notranje in zunanje strani toplotno izoliralo fasado, zamenjalo starejše stavbno pohištvo in toplotno izoliralo podstreho in streho. Vrednost celotne

investicije za vseh sedmih objektih po modelu javno-zasebnega partnerstva je znašala 1.476.130,12 EUR brez davka na dodano vrednost. Finančna sredstva za sanacijo vseh sedmih objektov po tem modelu javno-zasebnega partnerstva so obsegala sredstva zasebnega partnerja, nepovratna kohezij-ska sredstva ter delež občine (Spletni vir 4; Intervju – Občina Črnomelj, 20. 12. 2017).

Tudi nekatere druge slovenske občine so pristopile k podobnim energetskim prenovam lastnih stavb in danes ponujajo dobre prakse uporabe kompleksnejših oblik javno-zasebnega partnerstva tudi pri prenovi zgodovinskih stavb. Pristop k energetski prenovi vsake stavbe kulturne dediščine zahteva interdisciplinarno sodelovanje ter iskanje ravnotežja med energetsko učinkovitimi ukrepi in ohranjanjem vrednot kulturne dediščine (Spletni vir 7: 8–20). Za posamezni projekt je priporočljiv t. i. situacijski pristop, saj je potrebno za vsak projekt, ki ima svoje specifične značilnosti in potrebe, poiskati najboljšo možno obliko sodelovanja javnega in zasebnega sektorja (Milosavljević, Benković 2009: 28). Sanacije pa dokazujejo, da je mogoče mehanizme javno-zasebnega partnerstva uspešno uveljaviti tudi na področju kulturne dediščine, kar je pomemben korak v smer boljšega poznavanja in uporabe le-tega tudi v Sloveniji.

VIRI IN LITERATURA

Literatura:

- Absalyamov, T. 2015: Tatarstan model of public-private partnership in the field of cultural heritage preservation. V: *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 188, 214–217.
- Cicerchia, A. 2012: *Il bellissimo vecchio. Argomenti per una geografia del patrimonio culturale*. Venezia: FrancoAngeli, 2012.
- Fakin Bajec, J. 2007: Štanjel – the pearl of the Karst?: revitalization problems in a Karst settlement in Slovenia. V: *Meditriology 2: coastal settlements, culture, conservation: [proceedings] = Akdeniz üçlemesi 2: kıyı kentleri, kültür, koruma: [proceedings]*. Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Press, 423–430.
- Fakin Bajec, J. 2011: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine. Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Fakin Bajec, J. 2018: Mreženje znanj in vzdržni razvoj podeželja: realnost ali utopija? V: *Etnologija i selo 21. stoljeća: tradicionalno, ugroženo, kreativno: 14. hrvatsko-slovenske etnološke paralele = Etnologija in vas v 21. stoletju: tradicionalno, ogroženo, ustvarjalno: 14. slovensko-hrvaške etnološke vzporednice*, 17–39.

Ferilli, G., Sacco, P. L., Noda, K. 2015: Culture driven policies and revaluation of local cultural assets: A Tale of two cities, Otaru and Yūbari. V: *City, Culture and Society* 6, 135–143.

Jelinčić D. A., Tišma S., Makuc N., Turi A. N., Steinbacher M., Steinbacher M. 2017a: *Guidebook for Local Authorities on PPP in Heritage Revitalisation Strategies. Project RESTAURA*, dostopno na:

<https://www.interreg-central.eu/Content.Node/O.T2.2.pdf>, 25. 10. 2018.

Jelinčić, D. A., Tišma, S., Senkić, M., Dodig, D. 2017b: Public-private partnership in cultural heritage sector. V: *Transylvania review of Administrative Sciences*. Special Issue. 2017, 74–89.

Makuc, N. 2018: Revitalizacija stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva: primer Občine Črnomelj. V: *Kronika* 66, 139–146.

Milosavljevic, M.; Benkovic, S. 2009: Institutions and development. Modern Aspects of Public Private Partnership. V: *Perspectives of Innovations, Economics & Business* št. 3, 25–28.

Provenzano, V., Arnone M., Seminara M. R. 2016: Innovation in the rural areas and the linkage with the Quintuple Helix Model. V: *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 223, 442–447.

Rukwaro, R. 2016: Community participation in conservation of gazetted cultural heritage sites: a case study of the Agikuyu shrine at Mukurwe wa Nyagathanga. V: Deisser A. M.; Njuguna M. (ur.): *Conservation of Natural and Cultural Heritage in Kenya. A Cross-Disciplinary Approach*. London, UCL Press, 180–199.

Intervju:

Intervju – Občina Črnomelj 2017: izvedba polstrukturiranega intervjuja s predstavnikom Občine Črnomelj, v Črnomlju dne 20. 12. 2017.

Spletni viri:

Spletni vir 1: *Country report on the legal framework on Public-Private Partnership (PPP): Slovenia. D.T1.2.1. RESTAURA project*. ZRC SAZU: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/T1.2.1.3.pdf> (dostop: 25. 10. 2018).

Spletni vir 2: *Handbook on Public Private Partnership (PPP) in Built Heritage Revitalisation Projects. Project RESTAURA*: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/O.T1.1-Handbook-new.pdf> (dostop: 25. 10. 2018).

Spletni vir 3: *Investicijski program. Celovita energetska obnova javnih stavb v Občini Črnomelj*: http://www.lex-localis.info/files/2328c430-c9fb-427b-91e4-57d458b3c51a/1272347716107496238_3.%20tocka.pdf (dostop: 25. 10. 2018).

Spletni vir 4: *Poročilo strokovne komisije o prispeli prijavi za podelitev koncesije za izvedbo projekta "Celovita energetska obnova javnih stavb v občini Črnomelj" za izvajanje storitev energetskega pogodbeništva po principu pogodbenega zagotavljanja prihrankov energije*: http://www.lex-localis.info/files/2328c430-c9fb-427b-91e4-57d458b3c51a/1272347716107496238_3.%20tocka.pdf (dostop: 18. 12. 2017).

Spletni vir 5: Register nepremične kulturne dediščine: <http://rkd.situla.org/> (dostop: 21. 12. 2017).

Spletni vir 6: *Sklepi Sveta z dne 21. maja 2014 o kulturni dediščini kot strateškem viru za trajnostno Evropo (2014/C 183/08)*: [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=EN](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=EN) (dostop: 23. 10. 2018).

Spletni vir 7: *Smernice za energetska prenova stavb kulturne dediščine*. Ljubljana: Ministrstvo za infrastrukturo Republike Slovenije, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije: http://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/podrocja/energetika/javne_stavbe/smernice_kd_23.2.2017.pdf (dostop: 3. 1. 2018).

Spletni vir 8: *Test javno zasebnega partnerstva. Naslov investicijskega projekta. Celovita energetska obnova javnih stavb v občini Črnomelj*: http://www.crnomelj.si/doc/dokumenti/2016/Razpisi/JozeM_energetska_sanacija_objektov/02_Test_JZP.pdf (dostop: 21. 12. 2017).

TEODOR LOJK, PIONIR IZGRADNJE NOVE GORICE, ALI KDO NAM JE ZGRADIL BLOK?

KLAVDIJA FIGELJ

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

klavdija.figelj@zrc-sazu.si

Izvleček: Avtorica v prispevku raziskuje delo na področju arhitekture in stanovanjske gradnje v Novi Gorici ter življenjsko pot inženirja arhitekta Teodorja Lojka.

Ključne besede: Teodor Lojk, arhitektura 20. stoletja, Nova Gorica, Delpinova ulica

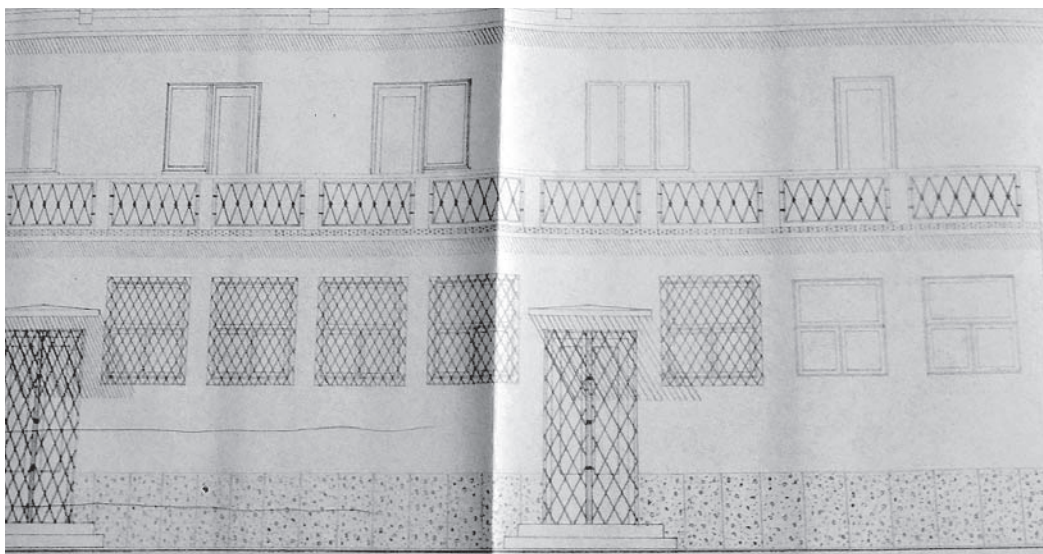
V okviru umetnostnozgodovinskega projekta *Mapiranje urbanih prostorov slovenskih mest v zgodovinskem okviru. Modernistična Nova Gorica in njeni konteksti*¹ obravnavamo nastanek po-vojnega modernističnega mesta Nova Gorica, njegovo urbanistično zasnovo, vlogo in pomen njegovih javnih in arhitekturnih spomenikov ter razvoj mesta od nastanka do danes. Odkrivamo načrte, prebiramo dokumentacije, tehtamo velika imena arhitekture in zasenčenim arhitektom nadevamo obraze. Med slednjimi je gotovo tudi Teodor Lojk (1913–2006), inženir arhitekt, ki je zasnoval »komunalni« zgradbi na Delpinovi ulici, kjer domujejo Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica, uredništvo časopisa *Primorske novice* in Turistično društvo Nova Gorica, v sosednji stavbi pa še kavarna in restavracija Pecivo, območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine in Zavoda za varstvo naravne dediščine, v obeh pa so še druge trgovine in frizerski saloni. Poleg navedenega je inž. Lojk v nastajajoči Novi Gorici projektiral še stavbo pošte in prvotne zava-

rovalnice ob magistrali, stavbo Soških elektrarn, t. i. železničarke bivalnice oziroma stanovanja za železničarje, številne stanovanjske bloke, gradil je predor Panovec, bil je prvi direktor gradbenega podjetja SGP Gorica, predvsem pa direktor in glavni projektant novoustanovljene projektantske organizacije Projekt biro (1953), v kateri je Lojk deloval štirinajst let. Novembra 1967 je bil imenovan za urbanističnega inšpektorja pri Modobčinskem inšpektoratu Nova Gorica, kjer je deset let, torej vse do upokojitve, deloval na območju ajdovske, novogoriške in tolminske občine.

Arhitekt se je rodil 12. oktobra 1913 na Glincah pri Ljubljani (današnji Vič), na Primorsko pa je prvič prišel kot enajstletni deček na obisk k očetovim sorodnikom v Črniče. Od tod tudi izvira njegov rod.² Po maturi na ljubljanski Prvi realni gimnaziji je v študijskem letu 1933/34 vpisal študij na oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete v Ljubljani in ga kot inženir arhitekt zaključil

¹ Članek je nastal v okviru aplikativnega projekta *Mapiranje urbanih prostorov slovenskih mest v zgodovinskem okviru. Modernistična Nova Gorica in njeni konteksti* (L6-8262), ki ga financirajo Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (75 %), Mestna občina Nova Gorica (12 %) in Slovenska akademija znanosti in umetnosti (13 %).

² Glede na Poizvedbe (PANG, t. e. 941) župniškega urada v Črničah je bil Teodorjev oče Josip (1886), stari oče pa Simon (1846), po vsej verjetnosti je bil Teodorjev bratranec Bogomir (Miro) Lojk (1919) iz Črnič, znani učitelj in kulturni delavec, ki je študiral tuje jezike na Ca' Foscari v Benetkah. Bogomir je bil tudi predsednik Akademskega kluba v Gorici, kot učitelj pa je služboval v Črničah, v Trstu ter v Gorici na osnovni šoli Otona Župančiča.

Zahodna fasada stavbe na današnji Delpinovi ulici 12 v Novi Gorici (PANG, OLO t. e. 475).

leta 1939 z diplomom pri profesorju Ivanu Vurniku (FA). Prvo zaposlitev je dobil na banski upravi v Ljubljani, leta 1941 je začel sodelovati z OF; leta 1944 so ga, skupaj z večjo skupino tehnikov in inženirjev, odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau, potem pa še v taborišče v Flosembürg-Leitmeritzu (Litoměřice na Češkem).

Po vojni je bil zaposlen na ministrstvu za gradnje v Ljubljani, nato pa je bil poslan na delo pri Pokrajinskem narodnem osvobodilnem odboru (PNOO) za Slovensko Primorje in Trst, kjer je prevzel vodstvo tehnične baze v Ajdovščini ter ustanovil obnovitvene zadruge Ajdovščina, Cesta, Brje, Dobravlje, Predmeja itd., preko katerih je potekala obnova požganih vasi. Po končani obnovi je med letoma 1948 in 1950 postal tehnični pomočnik direktorja SGP Primorje Ajdovščina, leta 1952 pa je postal direktor SGP Gorica, kjer je sodeloval pri organizaciji gradbišč pri izgradnji Nove Gorice. V zapisu ob njegovi 70-letnici v *Primorskih novicah* beremo, da se je iz tega časa rad spomnil na svojo celovito ureditev prireditvenega prostora na Okroglici, kjer je leta 1953 govoril predsednik Tito. (PANG, t. e. 941)

Svojih začetkov, ko je bilo potrebno zagotoviti bivalne pogoje bodočih meščanov, se spominja takole: »Vedeti je treba, da v začetku izgradnje Nove Gorice ni bilo nobenih stanovanj. 'Frnaža' - opušče-

na opekarna je nadomestovala vse manjkajoče. Tu so bile trgovina, gostilna, pisarne, na stotine stanovanj za delavce in druge, ki so sodelovali pri izgradnji Nove Gorice. Največ delavstva se je dnevno vozilo v nastajajoče mesto iz bližnjih in bolj oddaljenih vasi. Začetka je bila taka zmešnjava z ljudmi, da smo samo prvega v mesecu, ko je bilo potrebno deliti plače, vedeli, koliko delavcev imamo na delu. Zanimive so bile brigade, zbrane iz cele Jugoslavije. Nепrestano so korakali po obstoječih kolovozih, ker cest še ni bilo in kričali: Za koga delamo – za Tita!« (PANG, t. e. 941)

Leta 1953 je postal direktor in vodilni projektant pri takrat na novo ustanovljenem Projekt biroju Nova Gorica, kjer je ostal štirinajst let. V tem času je dal pečat Novi Gorici in prav tedaj, pisalo se je leto 1957, je nastala tudi stavba na Delpinovi ulici 12, v kateri med drugim domuje Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica.

Delpinova ulica se je tedaj imenovala Cesta 5, ob njej je začelo nastajati prvo mestno središče, Tomaž Vuga ga imenuje »rezervno« (Vuga 2018: 121), v smislu, da mesto ni premoglo veličastnosti magistralne in velikih objektov, ki bi ji po prvotni ideji pripadali. Poleg tega se je začelo razmišljati o rušitvi frnaže, ki je bila center tedanjega življenja. Potrebovali so novo funkcionalno središče z nujno potrebno pekarno, gostinskim lokalom in

»Komunalna bloka« na nekdanji Cesti 5, današnji Delpinovi ulici v Novi Gorici (foto: Foto atelje Pavšič Zavavclav).

tržnico. Ob Cesti 5 so tako leta 1957 začeli graditi tako imenovane komunalne bloke, skromne enonadstropne objekte, najprej prva dva in leta 1960 še tretjega. V prvem so namestili pekarno in obrtno in trgovinsko zbornico, v drugega (danes je to Delpinova 12) so investirali Živinopromet Gorica, trgovina Prehrana, trgovina Tekstil-galanterija in trgovsko podjetje Sadje-zelenjava. Za vse navedene trgovine Teodor Lojk v tehničnem poročilu piše, *»da ne bi imele posebnih običajnih izložbenih oken, ampak bi trgovine kot celota bile že istočasno tudi izložbe.«* (PANG, OLO Gorica: t. e. 475)

Prvo nadstropje je bilo namenjeno štirim enakim dvosobnim stanovanjem, ki jih od življa na ulici ločuje zamik z balkonom. Arhitekt je izrecno prepovedal, *»da bi se po balkonih, ki so v glavnem zaradi arhitektonske obdelave (poživitev) fasade, sušilo perilo. Za to je primerna terasa na vzhodu zgradbe.«* (PANG, OLO Gorica: t. e. 475)

Cesta 5 je tako, zlasti z novim gostinskim lokalom na mestu sedanjega hotela Park, postala živahni center mesta, ob njej se je, tako kot v frnaži, skoncentriralo življenje mesta; tudi tržnica, ki je bila postavljena zgolj začasno, je tam dobila svoje mesto in deluje še danes. Vlogo osrednjega mestnega središča je Delpinovi ulici konec šest-

desetih let prevzel nov trgovsko-poslovni center ob današnjem Bevkovem trgu s »peščono« oziroma območjem za pešce, ki ga je zasnoval arhitekt Marjan Vrtovec.

Če je prehod v petdeseta leta zaznamovala gradnja prestižnih »ruskih« blokov arhitekta Edvarda Ravnikarja ter blokov ob Kornu (Trubarjeva, Rutarjeva ulica), ki jih je zasnoval Danilo Fürst, so kasnejša petdeseta leta s stališča gradnje zapisana kot leta *»izpremembe v investicijski politiki in težavi s krediti, ki so zavrlje vsako širšo graditev.«* (Rosa, Uršič 1998: 5) Prevladali naj bi lokalni drobnjarski interesi, v ožji mestni coni pa so namesto stanovanjskih blokov začele nastajati hiše.

Lojk v svojem rokopisu takole obnavlja priučjoče obdobje: *»Tiste čase, ko sem bil direktor SGP Gorica, podjetja, ki je bilo ustanovljeno za izgradnjo mesta, je naenkrat zmanjkalo denarja za nadaljne izgradnje in so se nehala odpirati nova gradbišča, finančnih sredstev je bilo le še za dokončanje del v teku. Začelo me je skrbeti kam s 150 delavci, ki so bili jedro podjetja, če ne bo denarja oziroma dela. Takrat sem se odločil in šel na Jesenice prositi direktorja Železarne, da nam Goričanom odstopi izgradnjo enega od večjih stanovanjskih objektov, ki so jih imeli v gradnji in tako začasno reši naše podjetje. Uspel sem in podjetje je bilo rešeno. Večino delavcev smo preselili na Jesenice in tam za daljšo*

Nekdanji utrip na Delpinovi ulici v Novi Gorici (foto: Foto atelje Pavšič Zavadlav).

dobro, dokler kriza ni bila rešena, ustanovili svoje gradilišče.» (PANG, t. e. 941)

Očitno je bila še vedno v zraku tudi ideja o gradnji mesta na šempetrsko-vrtojbenkem polju. *»Zmanjšana, delno ustavljena gradnja Nove Gorice je v tistem času sprožila najrazličnejše govorice in predloge. Povrnila se je zopet bitka ali Novo Gorico nadaljevati v Šempetru ali na že odobreni lokaciji. Mnogo jih je bilo, ki so silili v Šempeter, vendar zmagal je razum in dejstvo, da je bilo v Novo Gorico investiranih že veliko finančnih sredstev. V Novi Gorici je bila zgrajena že mogočna občinska stavba, šest ruskih blokov, v gradnji je bilo dokončanje treh večjih stanovanjskih blokov po 24 stanovanj, delno je šla h kraju gradnja 17 metrov široke in 800 m dolge magistrale kot osnovne žile mestnega prometa. Vse to je prevagalo razprave tako, da je končno ostala že osvojena lokacija na severni strani Panovca.*» (PANG, t. e. 941)

Ime arhitekta Lojka je povezano tudi z osrednjim novogoriškim reprezentativnim prostori. Leta 1953 je bil projektant upravne zgradbe Mestnega ljudskega odbora (MLO) Nova Gorica na vzhodnem zaključku trga (kjer danes stoji stavba Slovenskega narodnega gledališča). Pokrajinski arhiv hrani dokumentacijo in izris tega projekta, ki nikoli ni bil realiziran (PANG, OLO Gorica: t. e. 296).

Petdeseta leta so bila zaznamovana tudi z dejstvom, da je prvotni koncept profesorja Ravnikarja za izgradnjo modernega mesta za 20.000 prebivalcev z vso potrebno mestno infrastrukturo, padel v vodo. Celotna izgradnja Nove Gorice se je pomikala v lokalne ustanove in skupina za izgradnjo Nove Gorice z Ravnikarjem na čelu se je umaknila in prepustila usodo mesta lokalnim oblastem, ki so dobile za svojo nalogo tudi zbiranje sredstev za gradnjo, ki je zelo počasi oživljala. Tomaž Vuga o tem piše v svoji knjigi *Projekt: Nova Gorica*, kjer pravi, da so se odnosi med Ravnikarjem kot projektantom in lokalnimi 'odločujočimi' faktorji začeli krhati že leta 1949, ob obravnavi projekta njegovih blokov ob Magistrali ('ruskih blokov') (Vuga 2018: 87). Velika ideja ali vizija je tako začela plahneti, Lojk je vnovični, sicer skromnejši zagon videl prav v novoustanovljenem Projekt biroju. *»Projekt biro je že bil en element, ki naj bi z izpeljavo skromnejših načrtov omogočal ponovno oživitve gradnje. Dva arhitekta sta prišla iz Ljubljane na pomoč (Gvardjančič in Strmetsky³) in nadaljevala prekinjeno delo ljubljanskih arhitektov. Na praznih lokacijah so obdelovali zazidalne načrte z manjšimi eno, dvo in tri etažnimi stanovanjskimi bloki, ki so imeli po štiri, šest, osem ali dvanajst stanovanj.*» (PANG, t. e. 941). Lojk je kot vodilni projektant s sodelovanjem sodelavcev projektiral 5–6 kompletnih načrtov za gradnjo manjših blokov. V nadaljnjih petnajstih letih so takšni bloki v Novi Gorici rasli kot gobe po dežju in bistveno pripomogli k reševanju stanovanjskih problemov. Po štirinajstih letih je poleg načrtov za družbena stanovanja izdelal tudi za privatnike načrte za pritlične, nadstropne hišice, hleve, štale, ki pa so, tako beremo v tedanji periodiki in nena zadnje v knjigi Tomaža Vuge, v primeru naselja Grčna, naleteli tudi na kritike znotraj stroke, češ da je zasnova neoblikovana, tako urbanistično kot slogovno ter da individualna gradnja nedvomno zmanjšuje ritem rasti mestnega jedra Nove Gorice (prim. Vuga 1966: 19).

»To je bil čas najintenzivnejšega dela čez glavo – strokovnjakov pa nikjer. Mladi so se šele šolali, treba pa je bilo izpeljati veliko načrtov. Povsod so hiteli z gradnjo stanovanjskih blokov, stolpičev, gospodar-

³ Božidar Gvardjančič in Viljem Strmecki

skih objektov, trgovin, skladišč itd.» (PANG, t. e. 941). Lojk sam je navedel naslednje objekte na širšem Primorskem, za katere je s sodelavci izdelal načrte:

Nova Gorica: pošta in zavarovalnica ob magistrali, trgovine ob Delpinovi ulici, več kot sto stanovanj v stanovanjskih blokih, stolpičnih individualnih hišah

Šempeter: občinska hiša, stanovanjski bloki

Deskle: trgovine, stanovanjski stolpiči

Bovec: trgovine, stanovanjski blok

Sežana: trgovine, stanovanjski bloki

Idrija: stanovanjski bloki na Likarici.

Med stanovanjskimi bloki, ki jih Lojk navaja v Novi Gorici so tisti, ki so bili zgrajeni na Erjavčevi ulici (št. 1., 3., 5., 9., 11, 23), Trubarjevi (št. 2), Delpinovi (št. 3, 12, 16), Kosovelovi (št. 2), Prvomajski (št. 8, 54,), Kajuhovi (št. 4, 6), Bidovčevi (št. 3) in na Cesti 15. septembra (št. 3). (prim. Rosa, Uršič 1998: 24–55)

Arhitektovo ime pa je mogoče zaslediti tudi med snovalci spominskih obeležij NOB v Stomažu (1948), Dobravljah (1957) in na Predmeji (1951) (Spletni vir 1).

Čeprav Teodor Lojk ni projektiral ikoničnih arhitektur in izrisal prelomnega načrta mesta, ga lahko kot arhitekta uvrstimo v spominski album Nove Gorice. Z njegovim imenovanjem za vodjo predora skozi Panovec leta 1951, imenovanjem za glavnega direktorja SGP Gorica leta 1952 ter za direktorja in glavnega projektanta novoustanovljene projektantske organizacije v Novi Gorici leta 1953 je bil dejansko vključen v izgradnjo Nove Gorice in ga upravičeno uvrščamo med pionirje izgradnje novozgrajenega mesta ob meji. Teodor Lojk je povojna leta živel v Novi Gorici, umrl je leta 2006, pokopan je na novogoriškem pokopališču v Stari Gori.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

PANG (Pokrajinski arhiv Nova Gorica), OLO Gorica, t.e. 475, 296, 469, 941.

FA (Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani), Knjiga diplomantov 1.

Literatura:

Lojk, B. 1982–1985: Lojk Bogomir (Miro). V: *Primorski slovenski biografski leksikon*, II. knjiga, Gorica 1982–1985, K–P, 298.

Rosa, J., Uršič I. 1998: *Na solkanskem polju je raslo mesto*. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv Nova Gorica, 13–55.

Vuga, T. 1966: Zasebne gradnje v Novi Gorici. V: *Goriška srečanja*, let. 1, št. 2, 19–22.

Vuga, T. 2018: *Projekt: Nova Gorica*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Spletni vir:

Spletni vir 1: Rkd.situla.org. Enote 24080, 24540, 24095 (dostop: 17. 11. 2018).

O SLOVENCIH V ITALIJANSKEM PERIODIČNEM TISKU NA GORIŠKEM (1774–1850)¹

BRANKO MARUŠIČ
branko.marusic@guest.arnes.si

Izvleček: Prispevek obravnava mesto Slovencev v goriškem italijanskem tisku v letih 1774–1850. V obravnavanem času je tam izšlo pet različnih listov. *Gazzetta Goriziana* (1774–1776), *Aurora* (1848), *Il Giornale di Gorizia* (1850) in *La Cerere* (1850–1851) so izhajali v Gorici, *L'Eco del Isonzo* (1849–1850) pa v Gradišču ob Soči. V listih, katerih izdajo je spodbudilo revolucionarno leto 1848, je odmeval italijanski risorgimento in prva vojna za neodvisnost Italije. Ti dogodki so odmerjali razmerja goriških Italijanov do Slovencev, ki so se prav v letu pomladi narodov pričeli uveljavljati kot subjekt javnega življenja tudi v goriški deželi.

Ključne besede: Slovenci, italijanski periodični tisk, Goriška, 18. stoletje, 19. stoletje

Komediograf Carlo Goldoni je v svojo komedijo *Il Cavaliere di buon gusto* iz leta 1750 vključil tudi prizor o srečanju neapeljskega grofa Ottavia s človekom, ki se mu je prišel ponuditi za hišnega upravitelja. Na grofovo vprašanje, kje da je služboval, mu je ta odgovoril, da je podobno službo opravljal pred tem »in una citta che si chiama Vipacco«. Na novo grofovo vprašanje: »Vipacco? Dov'è questo Vipacco?«, je sledil odgovor: »Nel principio della Germania fra il Friuli Tedesco, e la Stiria.« Grof je nato zatrdil, da kljub poznavanju Evrope tega mesta ne pozna, slišal pa je že, da je Vipava mali kraj. Njegov sobesednik pa je zatrdil, da je Vipava mesto. Nato je grof s pomočjo svojega knjižničarja v leksikonu ugotovil, da je »Vipacco Borgo d'Italia nel Friuli Contea di Gorizia vicino alla sorgente d'un fiume, da cui prende il nome«. Ker je grof spoznal, da mož, ki naj bi služboval v Vipavi, ne govori resnice, ga je besedami: »Siete un briccone,« odslovil.² Goldonijevo

poznavanje Vipave je bilo iz časa, ko je z očetom kot mladenič štiri mesece bival v Nemški Furlaniji (Friuli tedesco) in na Kranjskem (Carniola). V svojih spominih je Vipavo poznal kot Vipack.

Goldonijevo omenjanje slovansko-romanske oziroma slovensko-italijanske meje nas vodi k eni izmed starejših omemb mejnega in jezikovno mešanega območja med germanskim in italiskim svetom v italijanski književnosti. Pri tem je vredno opozoriti na večpomenskost besedne zveze germanski svet, ker se tako lahko poimenujejo tudi različne narodnostne in jezikovne skupnosti, ki žive v okrilju nemške oziroma nemških držav. Dobro poznani in uporabni v današnji rabi so bili večkrat navedeni Dantejevi verzi o kvarnerskih mejah Italije (... *si com'a Pola, presso Carnaro, che Italia chiude* ...). Manj citiran je Francesco Petrarca, v katerega zbirki *Canzoniere* so tudi verzi: »Ben provide Natura al nostro stato, quando de l'Alpi schermo pose fra noi et la tedesca rabbia.«³ Pesnik

¹ Predavanje na mednarodnem srečanju Književni prostori v stiku – Spazi letterari a contatto (Ljubljana, 2. in 3. 12. 2010). Pred tem je bilo v italijanščini objavljeno v reviji *Ricerche slavistiche* (12/2014, str. 513–524).

² Milko Kos, Goldoni na Slovenskem. V: *Kronika*

30/1982, str. 189–190. Citati v izvirniku so vzeti iz tretje knjige *Commedie scelte di Carlo Goldoni*. Prato: Giachetti, 1827, str. 7–9.

³ Francesco Petrarca, *Canzoniere*, ur. Ugo Dotti. Roma: Donzelli, 2004, str. 387.

je očitno poznal Cicerona, ki je v Alpah spoznal branik Italije tudi zaradi nekega božjega namiga. V obseg tega Petrarcoevega hribovitega *antemurale* sodijo tudi kraji, kjer teče reka Soča, ki tvori naravno mejo med Balkanskim in Apeninskim polotokom; zemljepisci sicer menijo drugače. Ta naravna meja naj bi bila po sodbi mnogih piscev različnih obdobjih tudi ločnica med germanskim in romanskim svetom, kot da ni vmes slovanskega klina, ki se je zajedel v to razmejitev. Razmišljanja, ugotovitve, programske izjave in zahteve prejšnjih stoletij, da so *La porta orientale/Vzhodna vrata* naravna in strateška meja Italije, ne oziraje se na neitalijansko prebivalstvo, ki je tod bivalo in še biva, odmevajo tudi še v današnjem času. Toda prav mejni prostor, severovzhodne obale Jadrana, kjer sta se od zgodnjega srednjega veka srečevala romanski in slovanski življelj, kaže, da pa so mnogi lokalni poznavalci in tisti, ki so ta prostor obiskovali, ugotavljali tudi njegovo mednarodnost in večkulturnost. Tudi tisti sestavljalca cesarske listine iz leta 1001, ki je nedvoumno zapisal, da se vas Gorica tako imenuje v »jeziku Slovanov«, s čimer je potrdil moč slovanske oziroma slovenske naselitve v Posočju v času nastanka Brižinskih spomenikov.⁴ Iz kasnejših stoletij je ohranjenih še več drugih pričevanj o jezikovnih in narodnostnih mejah slovansko-romanskega stičišča. Tako je Benečan Odorico de Savorgnano leta 1459 ugotavljal, da govore prebivalci Gorice »lingua sclavonica, alemana et italyca«. Dobro stoletje zatem je podobno ugotavljal Gerolamo de Porcia (1567) in za njim nekaj desetletij tudi komisija, ki je raziskovala primernost Gorice, da postane škofijski sedež. Komisija je ugotovila, da prebivalci mesta govore italijansko in slovensko, odličnejši tudi nemško.⁵

Iz povedanega bi bilo mogoče sklepati, da se slovensko-italijanska razmerja kažejo na dveh nivojih. Prvi ima širši razpon in neke splošne usmeritve, drugi pa izvira iz lokalnih razmer, predvsem na območjih neposredne sosesčine, se pravi Posočja, Trsta z okolico in severne Istre.

V nadaljevanju se bomo dotaknili Gorice in njenega tiska, predvsem periodičnega v odnosu do Slovencev vse do sredine 19. stoletja, ko postane nacionalno vprašanje eno temeljnih gibal družbenega razvoja in se razmere močno spremenijo, ko ima tudi obravnava italijansko-slovenskih odnosov na vseh ravneh drugačno podobo.

Gorica je v 18. stoletju, kljub nemirom, ki so vznemirjali Evropo, živela »serenamente l'ora del suo assolato merggio«.⁶ V vzdušju, ki je prevevalo sredino druge polovice tega stoletja, se je pojavil tudi tednik *Gazzetta Goriziana*, ki je izhajal v letih 1774–1776. List je bil zrcalo časa, je zgodovinski vir in je »zelo pomembna epizoda v zgodovini kulture in krajevnega tiskarstva«, kot ugotavlja Antonio Trampus v uvodu knjige Rudjija Goriana *Editoria e informazione a Gorizia nel Settecento: la »Gazzetta Goriziana«* (Trst 2010).⁷ Treba pa je dodati, da se list⁸ ni posebej ukvarjal s Slovenci, saj tedaj tudi niso imeli pomembnejše vloge v življenju mesta in njegovega zaledja.

Osemnajsto stoletje je v Gorici ali na Goriškem zlasti pomembno dediščino zapustilo na polju tiskarstva in založništva. Ta dejavnost začena v Gorici v začetku petdesetih let tega tako imenovanega zlatega stoletja in jo predstavljata tiskarja in založnika Giuseppe Tommasini (od 1754) in Valerio de' Valerij (od 1773). Med 374 tiski, ki so v Gorici izšli med letoma 1756 in 1800, so Slovenci zastopani le s petimi izdajami, dveh avtorjev (Anton Muznik, Janez Boneš/Bannes) in enim soavtorjem (Andrej Lavrin).⁹ Pred

⁴ Peter Štih, *Študija o dveh listinah cesarja Otoma III. iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johannesa in furlanskega grofa Werihena* (DD. O. III 402 in 412). Nova Gorica: Goriški muzej, 1999; Isti, »Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza«. *Studio analitico dei due diplomi emessi nel 1001 dall'imperatore Otone III per il patriarca di Aquileja Giovanni per il conte del Friuli Werihen* (DD. O. 402 e 412). Nova Gorica: Goriški muzej, 1999.

⁵ Josip Gruden, Gorica in Velikovec ob koncu šestnajstega stoletja. V: *Carniola* 4/1913, str. 1–3; Neva Makuc, *Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2011, str. 184–185.

⁶ *Maria Teresa e il Settecento Goriziano*. Gorizia: Provincia di Gorizia, 1982, str. 53.

⁷ Presentazione. V: Rudj Gorjan, *Editoria e informazione a Gorizia nel settecento: la »Gazzetta Goriziana«*. Trieste, *Deputazione di storia patria per la Venezia Giulia*, 2010, str. 9–11.

⁸ Rudj Gorjan, Il Ducato della Carniola nelle gazette italiane del secondo Settecento. V: *Ricerche slavistiche*, 12/2014, str. 459–474.

⁹ Arianna Grossi, *Annali della Tipografia Goriziana del Settecento*. Gorizia: Biblioteca Statale Isontina, 2001.

letom 1760 je morda izšel v založbi goriškega nadškofijskega ordinariata tudi Cusanijev *Catechismus slavonicus*. Doslej še ni bil odkrit, zato je njegova vsebina nepoznana in avtorstvo knjige še ne potrjeno. Kaj drugega o tej izdaji razen golega naslova naenkrat ne vemo. Ta katekizem bi lahko poistovetili z nedavno odkritim malim slovensko-nemškim katekizmom iz leta 1800, zelo verjetno pa so prve slovenske besede, natisnjene v Gorici, v pesniški zbirki *Raccolta di composizioni e di poesie italiane, latine, francesi, friulane, tedesche, cragnoline, inglesi, greche ed ebraiche, fatte in occasione che Sua eccellenza il Signore Signore Giovanni Filippo del S.R.I. Conte di Cobenzl ... fu commissario plenipotenziario dell'augustissima casa d'Austria al congresso di Teschen per lo stabilimento della pace tra le armi austriache e prussiane conclusa felicemente nel di' XIII. maggio MDCCLXXIX*. V zbirki sta objavljeni dve slavilni pesmi. Pesem *Na povikšanje ...*, ki je brez podpisa, naj bi napisal Jurij Japelj, drugo odo pa je podpisal *Parafraza dell'abate Andrea Lavrin, protonotario apostolico*. Vipavski rojak Lavrin (1743–1808) je bil v času izida knjige župnik v Šempetru pri Gorici. V svoji pesmi govori o *Slavencih* in ne o *Cragnolinih*, ki pa jih v pridevniški obliki (*poesie ... cragnoline*) navaja naslov večjezičnega pesniškega almanaha, v katerem je bila pesem objavljena.¹⁰ Leta 1786 pa je v Gorici izšel prvi slovenski samostojni tisk *Zerkoune pesmi*.

Tri svoje pridige, od teh sta bili dve povedani v slovenskem jeziku (kranjščini), pa je v nemškem jeziku objavil Janez Boneš (Bannes).¹¹ To je bilo pravzaprav vse, kar je potrjevalo neko slovensko aktivnost, ki seveda ni bila tolikšna in toliko upoštevana, da bi opravičevala ustanovitev kakega visokega šolstva na ozemlju »a portata dell'Italia e Germania, ove si parlano perlopiù amendue le lingue«,¹² kot je bilo zapisano v predlogu sprememb na šolskem področju, naslovljenem leta

1760 na cesarico Marijo Terezijo. Nekateri slovenski Goričani pa so se v 18. stoletju vendar uveljavljali izven domačih krajev. To so bili na primer zdravstveni pisci in univerzitetni učitelji, tako na Dunaju Ivan Štefan Zanutti (Zanutig) in Marko Anton Plenčič ter v Pragi Anton Mihelič. Janez Marija Žbogar je bil pisec teoloških besedil, Franc Ksaverij Bensa pa avtor študije o kugi na Dunaju *Historia relatio pestis annis 1712–1714 Austriam et conterminas partes infestantis*, Vindobonae 1717. Stikov s Slovenci tudi niso imela lokalna jedra italijanskega preporodnega gibanja kot na primer skupina razumnikov, zbrana okoli revije *La Favilla*, ki je izhajala v Trstu med letoma 1836 in 1846.

Značilnost družabnega življenja Gorice in Goriške v drugi polovici 18. stoletja je tudi L'Accademia degli Arcadi romano-sonziaci, ki pa s tem, da je imela leta 1782 srečanje v Coroninijevem gradu v Kojskem, kakega posebnega zanimanja za Slovence na Goriškem ni kazala. Med njimi pa se je v goriškem okolju najvišje povzpел prvi deželni zdravnik Anton Muznik, ki se je posredno opredelil za Slovence, ko je v svoji knjigi o goriškem podnebju (*Clima goritiense*) iz leta 1781 zapisal, da leži njegov rojstni kraj, današnji Most na Soči, v tolminskem gospostvu, kjer vsi prebivalci, razen Nemškorutarjev – ti govore popačen nemški jezik (»lingua corrupta germanica«) – govorijo v slovanskem jeziku (»lingua schlava loquuntur«).¹³ Na cerkvenem področju pa je potrebno omeniti dejavnost prvega goriškega nadškofa grofa Karla Attemsa, ki je pridigal tudi v slovenskem jeziku.¹⁴ Ne smemo pa pozabiti, da so se s Slovenci ukvarjala tudi druga prav znamenita imena goriškega 18. stoletja, kot so bili zgodovi-

¹⁰ Miran Košuta, *Slovenica. Peripli letterari italo-sloveni*. Reggio Emilia; Trieste/Trst: Diabasis; ZTT/EST, 2005, str. 60–61.

¹¹ Branko Marušič, Il sacerdote Johnn Bannes (Janez Boneš: 1755–1804), avversario dei Francesi. V: *Studi Goriziani*, 81/1995, str. 39–45.

¹² Sergio Tavano, Accademie a Gorizia nel Settecento. V: *Archeografo Triestino*, s. 4, n. 70/1, 2010, str. 148.

¹³ Anton Muznik, *Clima Goritiense*, Gorica 1781, str. 36. Več o Muzniku: Anton Muznik, *Goriško podnebje–Clima Goritiense*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine, 2000; Antonio Musnig, *Settecento Goriziano. Vita quotidiana, paesaggio, salute*. Gorizia: LEG, 2009.

¹⁴ Lojzka Bratuž, *Goriški nadškof Karel Mihael Attems (1711–1774)*. Slovenske pridige. Trst: ZTT, 1993; Ista, *Manoscritti sloveni del Settecento. Omelie di Carlo Michele d'Attens (1711–1774) primo arcivescovo di Gorizia*. Udine: Istituto di lingue e letterature dell'Europa orientale, 1993.

narij Rudolf Coronini, Antonio Codelli in Carlo Morelli.¹⁵

Ko je po poltretjem letu *Gazzetta Goriziana*, ki je bil prvi časnik na ozemlju sedanje dežele Furlanije-Juljske krajine, prenehala z izhajanjem, sta Gorica in njen okoliš ostala brez krajevne periodike. Novičarsko nadomestilo so bili tržaški listi, katerih začetnik je bil nemško pisani dvakrat tedenski *Triester Welt-Korrespondent* iz začetka leta 1781, namenjen v prvi vrsti tržaškemu pristanišču in njegovi trgovini. Od sredine leta 1784 je izhajal *L'Osservatore Triestino*, ki je skoraj poldrugo stoletje zaznamoval tržaško in stvarnost Avstrijskega Primorja. Izid tega dnevnika pomeni začetek tržaškega periodičnega tiska. V Trstu je v naslednjem obdobju poleg prevladujočih italijanskih časnikov in časopisov izhajal tudi tisk v drugih jezikih, predvsem v nemščini in slovenščini. Prvi list v slovenskem jeziku je izšel leta 1849 (*Slavjanski rodoljub*). Iz predmarčnega časa je med tržaškimi periodičnim publikacijami, ki so se posvečala tudi slovensko/slovanskim odnosom, treba omeniti Rossettijev časopis *Acheografo triestino* (1829). Za poznavanje teh odnosov pa je bila mnogo bolj pomembna revija *La Favilla*, izhajala je med letoma 1836–1846. Prezreti pa tudi ni mogoče političnega in gospodarskega lista *Giornale del Lloyd triestino* (1835) ter Pietra Kandlerja revije *L'Istria* (1846–1851), ki pa je v odnosih do slovanskega sveta pokazala manj naklonjenosti. Revolucionarno leto 1848 je spodbudilo nekaj novih listov, ki so krepko posegali tudi v problematiko slovensko-italijanskih odnosov, bodisi kot nekoliko zakriti zagovorniki italijanske nacionalne/preporodne ideje ali pa kot razglaševalci zvestobe avstrijski monarhiji.

Do izida naslednjega lokalnega lista na Goriškem oziroma v Gorici je bilo treba čakati preko sedem desetletij, ko sta zaradi spremenjenih družbenih razmer leta 1848 oziroma 1849 pričela izhajati dnevnik *L'Aurora* (1848) v Gorici in v Gradšču ob Soči *L'Eco del Isonzo* (1849–1850). Lista sta bila izrazito politična, a vendar ne prevratna, saj sta negovala avstrijski patriotizem tudi tako, da je *L'Aurora* nazdravljala vojaškim uspehom Av-

strijcev v revolucionarni Italiji. Razvoj dogodkov je narekoval, da sta se srečevala tudi s problemi Slovencev.

Dnevnik *L'Aurora* je izhajal le dober mesec dni, od 8. avgusta do 13. septembra 1848. Med njegovimi ustanovitelji so bili Graziadio Isaia Ascoli, Giuseppe Domenico Della Bona, Carlo Doliac, Issac Reggio, gimnazijski ravnatelj Čeh Jakob W. Menzel in kot edini Slovenec, gimnazijski profesorja v Gorici Jožef Premru. List, ki je izhajal le dober mesec dni in je na »estremo lembo dell'Italia e Germania«¹⁶ zagovarjal zvestobo avstrijski monarhiji, je bil hkrati nasproten temu, da bi bili Italijani podložni Nemčiji, pri čemer je v tem nasprotovanju videl zaveznike v Slovincih. Zagovarjal pa je italijanstvo Gorice: »Vedo dal Tribunale di questa città ne' consigli, negli atti e nelle pubblicazioni, vedo nel municipio fino al 1815 perche sè e nelle convocazioni de' cittadini mai sempre, vedo nelle discussioni e diliberazioni di adunanze si pubbliche che private, vedo nelle Chiese, nei teatri e convegni usarsi l'italiano a preferenza dello slavo che pure non è qui una lingua forestiera.«¹⁷ Učni jezik v goriških ljudskih šolah pa po sodbi časnika ne more biti drug kot le italijanski. Italijanščina je jezik vsakdanjega kruha in jezik potreb. Trditev, da slovenščina v Gorici ni »lingua forastiera«, nedvoumno kaže, da ta jezik v Gorici ne more biti enakopraven z italijanščino. Nemščino, ki pa je imela ta vzdevek, je v Gorici državna oblast zapovedovala.

Zaustavili se bomo pri treh imenih iz vrste pobudnikov prvega goriškega dnevnika. Med njimi dva zagotovo nista bila v soglasju z opredelitvijo narodnostnega značaja Gorice. Ravnatelj Jakob W. Menzel je v prvih dneh, ko se je v avstrijski monarhiji leta 1848 razvijalo revolucionarno gibanje, pisal o Gorici kot o *deutschgesinnt* mestu.¹⁸ Jožef Premru je bil odbornik 15. aprila 1848 v Gorici ustanovljenega Slovanskega bralnega društva, ki se je potegovalo za upravno združitev slovenskih dežel, za Zedinjeno Slovenijo in vanjo vključevalo tudi Goriško. V itali-

¹⁶ *L'Aurora*, 31. 8. 1848, št. 20, str. 79.

¹⁷ *L'Aurora*, 8. 9. 1848, št. 27, str. 107.

¹⁸ Branko Marušič, *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2005, str. 97.

¹⁵ Več o tem glej v Neva Makuc, Gli Sloveni nelle fonti storiografiche friulane del Settecento. V: *Ricerche slavistiche*, 12/2014, str. 503–512.

jansko-slovenskih odnosih pa je Premru zapustil pomembno sled, ko je leta 1850 v Gorici izdal slovarsko delo *Nuova raccolta di dialoghi Italiani, Tedeschi e Sloveni/Neue Sammlung Italienscher, Deutscher und Slovenischer Gespräche/Nova nabéra Laških, Nemških ino Slovenskih Pogovorov*; delo je do leta 1910 izšlo še v šestih izdajah. Devetnajstletni goriški Jud Graziadio Isaia Ascoli pa je podpiral usmeritve lista in še več, v svoji brošuri *Gorizia italiana tollerante, concorde. Verità e speranze nell'Austria del 1848*, izdani septembra 1848, še bolj odločno dokazoval, da je Gorica italijansko mesto, pri čemer je Slovence pozval, naj si pri reševanju šolske problematike poiščejo kak drug center v deželi in naj puste Italijane v Gorici svobodno dihati. Sicer pa je razprava o italijanskem značaju Gorice sprožila polemiko tudi med goriškimi Italijani (Rismondo, Persa). Vanjo je posegel tudi Slovenec Andrej Winkler, ki je ugotovil, da je Gorica sicer italijansko mesto, vendar živi od slovenske okolice in imajo zato tudi Slovenci pravico, da si jo laste. S tem je pravzaprav začelo dolgoletno polemično razpravljanje, čigava je Gorica, kdo odloča o njeni pripadnosti in ali so Slovenci v mestu avtohtoni ali pa le prišleki.¹⁹

List *L'Eco del Isonzo* sta v letih 1849–1850 izdajala brata Federico in Leopoldo Comelli. V okolju, v katerem sta živela, pa vprašanja slovensko-italijanskega sožitja niso bila posebej izpostavljena. Branila sta italijanski jezik in italijanski značaj Gorice in njenega prebivalstva.

Leta 1850 sta izhajala v Gorici še dva časnika. *La Cerere* je bilo strokovno glasilo goriške kmetijske družbe. List se je posvečal zgolj strokovnim problemom. Družba je za svoje slovenske člane nameravala izdajati podobno glasilo, zamisel pa se takrat ni uresničila. Za svoje slovenske člane je pričela družba leta 1863 izdajati mesečnik *Umni gospodar*.

Trikrat tedenski *Giornale di Gorizia* je leta 1850 izdajal Carlo Favetti, kasneje voditelj in simbol goriškega italijanstva, bil je tudi pesnik.²⁰ List je že od začetka naglaševal, da se bo izogibal

konfliktom med Italijani in Slovenci, večinskima narodoma v deželi. Še več, sledil je misli tržaške *La Favilla*, ko je zapisal: »Noi tutti italiani di queste provincie dobbiamo stringerci in fratellevole accordi cogli Slavi a noi vicini, perché la nostra posizione ci destina ad essere l'anello di congiunzione tra la Penisola e tra la grande nazione che va a sorgere e ad occupare il posto che le si compete nella famigliar europea.«²¹ Zelo pogosto se je v boju zoper nemški jezik v šolah loteval šolskih vprašanj v Gorici in na furlanskem ravninskem podeželju. Pri tem je poudarjal italijanskost Gorice. Ta se mora zrcaliti tudi v jeziku, ki se na goriških šolah poučuje, zlasti na gimnaziji, kjer pa bi imeli za Slovence in Nemce posebne stolice v njih materinem jeziku. Zavaljo tega si je list nakopal kritične besede v slovenskem tisku tistega časa. Nadaljeval je v letu 1848 začetni dialog (G. I. Ascoli : A. Winkler), čigava je Gorica, dialog o razmerju med mestom in okolico, o razmerju, ki je v znatni meri krojilo razmere na Primorskem ne le v drugi polovici 19. stoletja, marveč čez skoraj celotno dvajseto stoletje. V povezavi s Favettijem ni nepomembno vedeti, da je njegovo poezijo v slovenščino prevajal Blaž Bevč. Duhovnik Bevč je bil duševno prizadet in njegovo bolezensko stanje se zrcali v njegovem pesniškem in prevajalskem delu. Favettijevo ime je povezano tudi z dogajanjem ob pogrebu Simona Gregorčiča novembra 1906. Pesnikov pogrebni sprevid naj bi onečastil italijansko podobo Gorice, zato je kot odgovor na ta manifestativni sprevid v nedeljo, 2. decembra 1906, sledila množična počastitev 14-letnice Favettijeve smrti.²² Gregorčičev pogreb pa se je ohranjal tudi v spominih in v dejanju obiska Biagia Marina na pesnikovem grobu.²³

Poleg javnejših manifestacij slovensko-italijanskih odnosov in povezav pa so stiki potekali tudi na drugih in drugačnih ravneh. O tem pričča tudi dopisovanje, ki se je odvijalo med goriškim pravnikom in pesnikom Francem Leopoldom Sa-

²¹ *Giornale di Gorizia*, 16. 11. 1850, št. 138.

²² Branko Marušič, Posegi Simona Gregorčiča v politično življenje. V: *Pogledi na Simona Gregorčiča*. Nova Gorica: Založba Univerze, 2006, str. 24 in 25.

²³ Branko Marušič, Pesnik Biagio Marin iz Gradeča in Slovenci. V: *Kronika* (izredna številka) 57/2009, str. 543–554.

¹⁹ Prav tam, str. 110–115.

²⁰ Silvano Cavazza, Carlo Favetti: l'itinerario di un irredentista. V: *Figure e problemi dell'Ottocento goriziano. Studi raccolti per i quindici anni dell'Istituto (1981–1997)*. Gorizia: ISSR, 1998, str. 43–91.

viom in Matijo Čopom med letoma 1820–1835 ter v drugi polovici 19. stoletja odvijajoče se korespondiranje semeniškega profesorja v Gorici Štefana Kociančiča z jezikoslovcem G. I. Ascolijem in drugimi predstavniki italijanske židovske kulture.

Leta 1843 je v Vidmu izšel skrajšani prevod v latinščini leta 1745 napisane zgodovine božje poti na Sveti Gori pri Gorici. Sommaripov *Vocabolario* iz leta 1607 in ta svetogorska zgodovina sta edini med devetnajstimi iz italijanščine med letoma 1555 in 1843 prevedenimi deli, ki nimata izrazito verske vsebine.²⁴ Triindvajseti knjižni prevod iz italijanščine v slovenski jezik so *Podučne povesti* Francesca Soaveja (1743–1806), v originalu nosi knjiga naslov *Novelle morali* (prva izdaja 1782). Prevod je delo Štefana Kociančiča in je izšel v Gorici pri Paternoliju leta 1851. S tem podatkom smo že presegle časovni okvir, ki ta prispevek omejuje. A je vendar vredno še dodati, da so goriški bogoslovci slovenskega rodu prevedli delo nadduhovnika iz kraja Pergine v Valsugani Francesca Tecinija *Uberto ossia le serate d'inverno deilpei buoni contadini*. Prevod je z naslovom *Stari Urban ali Zimski večeri dobrih kmetov* izšel pri Mohorjevi družbi v Celovcu leta 1853. Prvo pravo literarno delo, prevedeno v slovenski jezik, je bila tragedija *Tommaso Moro* Silvia Pellica leta 1866, sledil ji je leta 1875 prevod *Antigone* Vittoria Alfierija.

Gorica se tja do prve svetovne vojne ni razvijala v trden povezovalni člen med Slovenci in Italijani. Druga polovica 19. stoletja je bila tako pri Italijanih kot pri Slovencih namenjena predvsem temu, da vsak zase tudi na Goriškem, izgrajuje lastno družbenopolitično organiziranost, ki prav zaradi tega ni imela posebnih približevalnih ali celo združevalnih ciljev. Slovenci so stremeli za zmanjševanje vsestranskih vplivov, ki so izvirali od Italijanov pa tudi Nemcev, Italijani pa nemškega nadzora. Proslava 500-letnice Petrarrove smrti v Gorici leta 1874, pri njej so sodelovali tudi Slovenci, je napovedala približevanje, a to se ni uresničilo. Goriški učitelj Fran Zakrajšek, ki je

takrat pisal o Petrarci,²⁵ je v furlanščino prevedel Prešernov sonet nesreče *Življenje ječa, čas v njej rabelj hudil/Una presòn la vita, il timp un boja*. Časopis *Il Rinascimento*, izhajal je v Gorici od leta 1892, naj bi italijanske bralce seznanjal z dogodki pri Slovencih in drugih Slovanih. Po treh letih je prenehal z izhajanjem. Slovenci na Goriškem so se ozirali predvsem proti slovanskemu vzhodu in če je Andrej Gabršček izdal v svoji goriški založbi 300 različnih knjig, predvsem iz sklopa slovanskih književnosti, bomo med izdajami te založbe našli le eno italijansko delo, in sicer Grossijev zgodovinski roman o Marku Viscontiju (1900). Toda na predvečer prve svetovne vojne je Alojz Gradnik v Gorici objavil svoj prevod drame Sema Benellija *Ljubezem treh kraljev/L'amore dei tre re* (1913), goriška socialistična revija *Naši zapiski* pa je objavila v prevodu pesmi, ki so jih napisali Ada Negri, Luciano Folgore in Cicero Altomare.

²⁴ Marijan Breclj, *Štiri stoletja in pol prevajanja italijanskih del v slovenščino 1555–2000*. Nova Gorica: Goriška knjižnica, 2000, str. 5–7.

²⁵ Francesco Petrarca. Životopis o njegovej petstoletnici. V: *Soča* 1874, št. 29–33.

PATER STANISLAV ŠKRABEC (1844–1918)

PETRA TESTEN KOREN
 Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU
 Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
 petra.testen@zrc-sazu.si

Izvleček: V letu 2018 obeležujemo stoletnico smrti patra Stanislava Škrabca, »največjega jezikoslovca slovenista 19. stoletja«. Bil je izjemen jezikoslovec in nabožni pisec, duhovnik, redovnik oz. frančiškan. Bil pa je tudi človek, ki je zapustil vidno, občudovanja polno sled pri tistih, ki so ga poznali. Prispevek poskuša orisati življenjsko pot tega velikega učenjaka in neutrudnega branitelja slovenske besede.

Ključne besede: pater Stanislav Škrabec, Škrabčevo leto, biografija, spomini sodobnikov

V letu 2018, ki smo ga poimenovali tudi Škrabčevo leto, smo na Goriškem, a tudi v širšem okolju obeleževali spomin na 100. obletnico smrti patra Stanislava Škrabca. Oživljanje Škrabčeve osebnosti, obenem pa izjemne zapuščine, ki jo je ustvaril ob prizadevanju za ohranitev slovenskega jezika, kulture in narodne samobitnosti, se je simbolično zaključilo v oktobru 2018 s slavnostno prireditvijo v Kulturnem domu Nova Gorica ter s spominsko slovesno sveto mašo, akademijo in odprtjem razstave »Filatelistična in kartofilska razstava o patru Stanislavu Škrabcu in samostanu Kostanjevica« v zavetju Frančiškanskega samostana Kostanjevica v Novi Gorici. Prav tu je, ravno tako v oktobru, zadnje v seriji nagrad Ustanove patra Stanislava Škrabca prejela znanstvena svetnica, prof. dr. Andreja Žele, v družbi petnajste generacije štipendistov Škrabčeve ustanove.¹ Prvo nagrado je leta 2004 prejel Jože Toporišič kot zahvalo in priznanje za zavzeto in poglobljeno delo pri umeščanju Škrabca v sodobno jezikoslovje in

širšo slovensko zavest (Jan 2015: 11). Prav Toporišiču gredo zasluge za uresničevanje t. i. Škrabčevega projekta, serijo simpozijev pod streho Frančiškanskega samostana Kostanjevica v Novi Gorici, ki so ji sledile objave razprav v zbornikih. Toporišič je med letoma 1994 in 2008 vsebinsko zasnoval in strokovno vodil šest simpozijev, poimenovanih Škrabčevi dnevi, in uredil pripadajoče zbornike *Škrabčeva misel I–VI* (Jan 2015: 9–13). Nenazadnje ne smemo pozabiti na Toporišičevo vlogo pri ponatisu oz. oživitvi Škrabčevih *Jezikoslovnih del oz. nedokončanih Jezikoslovnih spisov*, natisnjenih v štirih knjigah *Jezikoslovna dela I–4*.² Nadaljnji razvoj Škrabčevega projekta je nato prevzela Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici in Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici. Do danes se je odvilo že deset Škrabčevih dni, zadnji v letu 2017, objavljeni pa so bili še trije zborniki pod naslovom *Škrabčevi dnevi VII–IX*.

Pater Stanislav Škrabec slovi kot največji jezikoslovec slovenist 19. stoletja, ki je utemeljil slovensko pravorečje, torej skupek pravil, ki

¹ Škrabčevo ustanovo sta v poklon patru Stanislavu Škrabcu leta 2003 ustanovila njegov pranečak Janez Škrabec in Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa. Ustanova spodbuja študij in raziskovanje maternega ter drugih slovanskih jezikov, klasične filologije in splošnega in primerjalnega jezikoslovja. Več glej: Spletni vir 1.

² Sledila je peta knjiga Janka Modra, ki je dodal opusu *Imensko in stvarno kazalo k Jezikoslovnim delom patra Stanislava Škrabca* na 447 straneh (Jan 2015: 13).

določajo in predpisujejo glasove in naglas knjižnega jezika. Bil je jezikoslovec in nabožni pisec, duhovnik, redovnik oz. frančiškan. Rodil se je 7. januarja 1844 v Hrovači pri Ribnici, pri krstu pa je prejel ime Anton.³ Osnovno šolo je obiskoval v Ribnici (1850–1855), gimnazijo v Ljubljani (1856–1863). Podjetni oče, kmet Anton Škrabec, je v osnovnošolcu prepoznal nadarjenega mladeniča, ki ga je zato poslal v ljubljanske šole. Ni se motil. Že kot dijaka je Škrabca pritegnilo jezikoslovje; bral je denimo Miklošičevo *Glasoslovje* in se sam učil ruščino. Jože Toporišič, avtor biografskega članka o Škrabcu v *Slovenskem biografskem leksikonu*, zapiše, da je bržkone v tem obdobju nanj vplival tudi profesor slovenščine Josip Marn, še posebej s svojo razpravo *Slovnice slovenskega jezika* (Marn 1861: 13–26).⁴ Vsebovala naj bi misli in metode, ki se jih je pozneje posluževal tudi Škrabec. Še več, prav Marnov duhovni vzor naj bi bil odločilen pri Škrabčevi izbiri poklica. 23. avgusta 1863 naj bi tako na pobudo sošolca Angelika Hribarja vstopil v frančiškanski samostan v Ljubljani (Škrabec 1907: 190). Sledil je enoletni noviciat na Trsatu, kjer se je seznanil s hrvaškim jezikom, še posebej s čakavskim narečjem. Seveda se je tudi kot bogoslovec ukvarjal z jezikoslovjem. Bogoslovje je študiral v Gorici med letoma 1864–1866, ko je živel na Kostanjevici. Študij je dokončal v Ljubljani (1866–1868) in 30. avgusta 1866 opravil slovesne redovne obljube. Mašniško posvečenje je prejel 3. avgusta 1867. Nato ga je pot zanesla v Novo mesto, kamor ga je poslalo predstojništvo kot nadarjenega mladega patra, kjer je bil profesor pripravnik (suplent) za grščino, nemščino in slovenščino na tamkajšnji frančiškanski gimnaziji. Kot gimnazijskega pripravnika ga je zagotovo spodbujal zgled učiteljskega kolega na istem zavodu, in sicer profesorja patra Ladislava Hrovata (1825–1902). Že tedaj je namreč nastajala Škrabčeva znana razprava *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi* (Škrabec 1870: 3–42).

³ Biografske podatke in ocene življenja in dela patra Stanislava Škrabca, razen kjer je izrecno navedeno, povzemam po geselskem članku Jožeta Toporišiča v *Slovenskem biografskem leksikonu* (dalje SBL) (Spletni vir 2).

⁴ Več o Josipu Marnu glej geselski članek Janka Šlebinerja v SBL (Spletni vir 2).

Pater Stanislav Škrabec (1844–1918).

Konec šolskega leta 1869/1870 je novomeško gimnazijo prevzela država, s tem pa je ostal Škrabec kot učna moč brez stalne namestitve tudi brez službe. Med letoma 1870 in 1873 je bil kot perspektiven študent zato poslan na študij v Gradec, na tamkajšnjo univerzo klasičnega in slovanskega jezikoslovja, kjer je leta 1876 uspešno opravil profesorski izpit. Medtem je bil že leta 1873 nastavljen na redovniški dvorazredni gimnaziji v Gorici, kjer je v višjem razredu poučeval slovenščino, hrvaščino, latinščino in grščino. Škrabec je v Gorici ostal do jeseni 1915, kar dvainštirideset let, zadnja leta že kot upokojenec. Nekaj časa je poučeval tudi bogoslovce na redovniški bogoslovnici in bil med drugim tudi ravnatelj tamkajšnje gimnazije. 28. novembra se je moral umakniti iz Gorice zaradi topniškega obstreljevanja med prvo svetovno vojno; soško bojišče se je preveč približalo mestu. Preselil se je v Ljubljano, v frančiškanski samostan, kjer je 6. oktobra 1918 umrl. O teh zadnjih Škrabčevih goriških in ljubljanskih dneh je pater Vincencij Kunstelj zapisal: »Rad, zelo rad je imel ljubo Kostanjevico, ali ko je ob napadu Italijanov sprevidel, da ni več rešitve za njo, tedaj se ga

je sicer lotila silna potrnost, toda godrnjal ni. Vdano je nosil nepopisne težave hude vojske, delal in pisal in skrbel je za svoje "Cvetje" do zadnjega, dokler je moralo tudi ono še pred njim bežati v Kamnik. /.../ Gorica je gorela, naš samostan s cerkvijo vred se je majal, ropotalo je noč in dan. Tako se je p. Stanislav slednjič vdal prigovarjanju svojih sobratov in se 28. listopada istega leta ž njimi vred napotil proti Ljubljani. Tu je obhajal – na tihem seveda – 3. vel. srpana 1917 zlato mašo. Tu je bral in pisal, učil se in molil in pri tem vidno hiral. Preveč je bilo vajeno njegovo telo na goriško sonce, kakor da bi se bilo na stara leta moglo privaditi ljubljanski megli. Po pravici torej smemo misliti, da bi bil še kako leto živel, ko bi ga ne bilo spravilo v prezgodnji grob, kakor še marsikoga drugega – begunstvo.« (Kunstelj 1920: 66)

Škrabec do leta 1878 ni objavljajal. Zagotovo pa je vsaj po profesorskem izpitu 1876 že pisal. V tem času je iz svojega žepa plačeval in samostojno naročal drage znanstvene knjige, kot denimo Jagičev *Archiv für slavische Philologie* (*AslPh*), Miklošičeve spise, *Malý slovník naučný* itd. Leta 1878 je med drugim ponujal svoje spise *Matici slovenski*, vendar mu na ponudbo sploh niso odgovorili. Podobno je leta 1879 tekste pošiljal na *Letopis Matice slovenske*, a so mu odgovorili, da bodo besedila natisnjena v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, kar se ni zgodilo. Leta 1878 je začel objavljati v *Soči*, večinoma pravopisne pripombe. Ker so nehali objavljati tudi že poslana besedila, so ta izšla šele leta 1886 v mesečniku *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (dalje *Cvetje*). Pater Stanislav Škrabec je bil *Cvetju* od ustanovitve (1880) pa do 4. številke leta 1884 (5. letnik) dejanski, nato pa tudi nominalni urednik do konca 32. letnika; zadnjič se je kot urednik podpisal v 5. številki leta 1915. V šestinrtidesetih letih je izšlo 32 letnikov (po 12 številki v letniku), ki so bili opremljeni z jezikoslovnimi stranmi. Vse od začetka je namreč na platnicah zapisoval tudi svoje jezikoslovno delo.

Drugje je Škrabec objavljajal le izjemoma. Tako so mu v *Kresu* natisnili razpravo Prešeren, vendar je zaradi kritike Levstikovih pogledov na Prešerna prišel pri listu v nemilost. Podobno je Vatroslav Jagić (1838–1923) prenehal objavljati njegova besedila v *AslPh*, predvsem zaradi polemike z Vatroslavom Oblakom (1864–1896), Jagičevim učencem, saj bi slednjemu lahko škodila pri

njegovi vseučiliški karieri. Škrabec je sicer nekaj malega objavljajal še v *Zgodnji Danici*, *Voditelju v bogoslovnih vedah*, *Učiteljskem tovarišu* in v *Času*.

Toporišič v Škrabčevi biografiji zapiše, da učeni mož posebnih časti v življenju ni dosegel; nekaj časa je bil definator in kustos province in bil del provincialnega predstojništva. Ob koncu življenja je bil imenovan za konsistorijalnega svétnika goriške nadškofije, bil je ocenjevalec njenih knjig in spisov.

Kako pa so spomin na patra Stanislava Škrabca ohranjali ljudje? Če omenimo le nekaj dogodkov, ob katerih se nam kaj kmalu zazdi, da je (pre)dolgo ostajal spomin nanj nekje v nepravilnem ozadju javno dovolj prepoznavnega, izvzemši tiste, ki so ga osebno poznali, in nekatere redke posameznike, ki so poznali njegovo delo. Tako je bila 12. septembra 1920 na njegovo rojstno hišo v Hrovači vzdana reliefna spominska plošča, delo Toneta Kralja. Nanj so se spomnili tudi v Klubu starih goriških študentov, ko so 24. maja 1970 postavili veliko marmornato ploščo na vhod v frančiškanski samostan na Kostanjevici nad Novo Gorico. Istega leta je bilo tam mogoče videti razstavo del in gradiva o patru Stanislavu Škrabcu (24. 5.–1. 6. 1970), ki jo je pripravil Marijan Breclj, bibliotekar Goriške knjižnice Franceta Bevka. Leta 1994, ob 150-letnicah rojstva tako Škrabca kot Simona Gregorčiča (1844–1906), Josipa Jurčiča (1844–1881) in 150-letnici smrti Jerneja Kopitarja (1780–1844), je Pošta Slovenije v seriji Znamenite osebnosti izdala tudi spominsko znamko z njegovo podobo. Obenem je to leto, ko steče zgoraj omenjeni Škrabčev projekt. Za konec pa gre zagotovo omeniti postavitve Škrabčevega spomenika v aleji slavnih mož v Novi Gorici leta 2011 (Jan 2015: 9–10).

Škrabčeve zasluge za slovensko kulturo, predvsem za jezikoslovje, so velike. Utemeljil je slovensko moderno pravorečje in se vztrajno bojeval za njegovo uveljavitev v javnosti in šoli, realistično je določil sodobno oblikoslovno, sintaktično in slovsko normo knjižnega jezika. Obenem ne gre prezreti njegovega poljudnoznanstvenega in nabožnega pisanja v *Cvetju*.⁵ Njegova vsesplošna

⁵ Gre za besedila, kot so: *Častimo sv. Cirila in Metoda; Tiščletnica smerti sv. Metoda, velikega škofa slov.; Goriška*

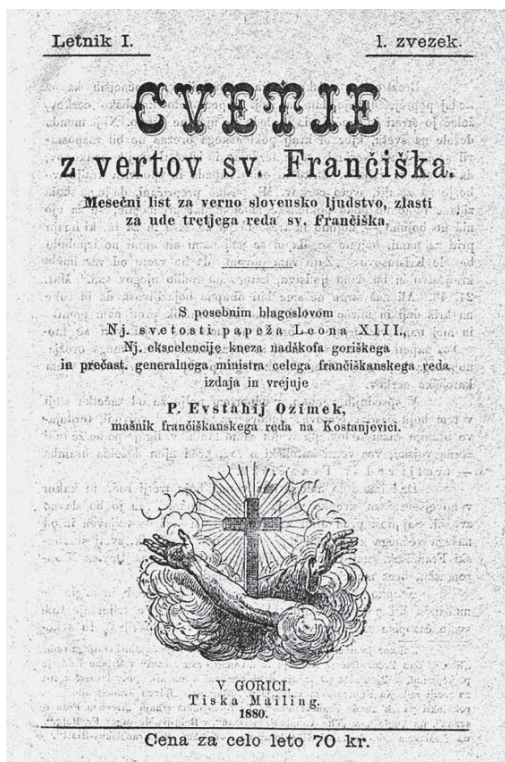
Samostan na Kostanjevici (foto: Petra Kolenč).

brezkompromisna drža se je pokazala tudi ob nazorskih spopadih ob vprašanjih, ki jih je odpiral denimo dr. Anton Mahnič (1850–1920). Imel je pogum, da je kot trezen realist zavračal napačno in pretirano oceno škodljivosti Stritarjevega in Gregorčičevega *modus vivendi*, sprejemanja in razumevanja sveta.⁶ Ni se apriorno opredeljeval v nobeni stvari, ampak je sprejemal le trezne argumente. Vzravnano in samosvojo držo je izkazoval v številnih primerih ter velikokrat zaznaval koristi v stvareh, ki so jih tradicionalisti prepoznavali kot škodljive, kot se je izkazalo, denimo, ob vprašanju bogoslužja v slovenskem jeziku. Vseskozi je opozarjal na življenjsko moč slovenskega jezika in navdušeno branil njegovo samostojnost. Lojzka Bratuž je v študiji, ki je obravnavala Škrabčeve stike z italijanskim svetom, denimo, zapisala takole: »Ta Gregorčičev vrstnik je v pesnikovi ožji domovini na drugačen način utrjeval zavest o narodni pri-

padnosti: odkrival je kulturno bogastvo sosednjega naroda, ne da bi pri tem zmanjševal kulturne dobrine svojega. Tako je v bralcih Cvetja zbujal spoštovanje drugačnega in zdravo kritičnost, obenem pa ohranjal v njih samozavedanje in ponos.« (Bratuž 2001: 122) Da je Škrabec dobro poznal tudi nemški jezik, vemo (Merše 2003: 43–44). Do njega je imel podoben odnos kot do italijanščine, saj se je zavedal, da slovenščina glede odvisnosti od nemščine ni izjema med zahodnoslovanskimi jeziki. Njen vpliv je mogoče odkriti tudi v češčini, ruščini, poljščini in hrvaščini. Zavedal se je tudi nevarnosti germanizacije. Prav zato je v Cvetju jasno pokazal, da si je potrebno »po svoji moči dobro in prav po naši slovenščini pisati ter, kar se da, pripomoči, da se nam jezik čeden ohrani in po svojih prirojenih zakonih nadalje razvija in bogati. Naš slovenski jezik je namreč naj dražji zaklad, ki nam ga je Bog dal kot narodu, ko Slovincem; zato je gotovo božja volja, da ga ljubimo, kaker Nemeč nemškega ali Lah laškega, in da lepo ravnajmo z njim!...!« (JD I: 138; Toporišič 1995: 8; Merše 2003: 43). In končno je Škrabec večkrat razmišljal, kaj Slovence dela za narod, in vedno ugot-

nadškofija in cerkvena okrajina ilirskega kraljestva; Spoznajmo se, povesti iz življenja sv. Frančiška.

⁶ Glej geslo Aleša Ušeničnika o Antonu Mahniču v SBL (Spletni vir 2).

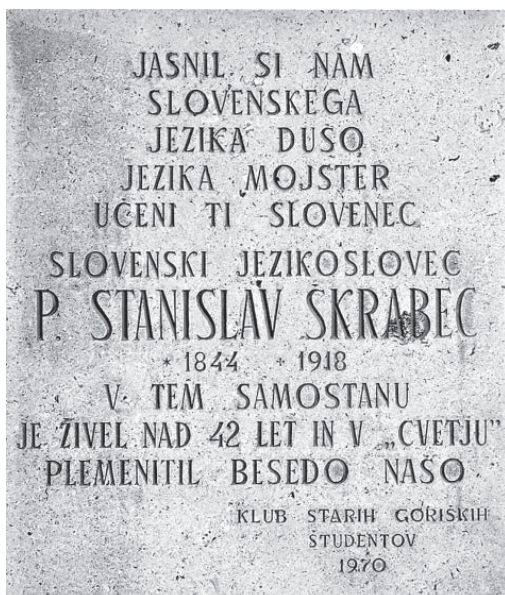
Platnice prve številke revije *Cvetje z vrtov sv. Franciška*.

vljal, da je to predvsem knjižni jezik: »Vendar pa premislimo nekoliko, kaj je to, kar nas dela vse vkup narod: slovenski narod. To je, kaj ne, naš jezik, naš knjižni, slovstveni jezik. Če pa mi tega jezika ne znamo in se ga tudi učiti ne maramo, če nam je vse eno, ali se govori in piše prav ali ne prav, primerno ali ne primerno prirojenim mu zakonom, če nam je vse eno, ali je zdrav in močan in lepo raslega telesa, ali pa garjev in grintav, gerbast in jetičen dečak, ali teka in leta veselo ko ptič, ali z leseno nogo in o berglah hodi, ako nam je to vse eno, potem se nikaar ne čudimo, če ginemo, če jih zmirom več od nas odpada k temu ali onemu tujemu, pa lepemu, zdravemu, mogočnemu in bogatemu jeziku, ki je ljubljen in v časti in se ga vse uči doma in drugod!« (Toporišič 1995: 1)

Škrabec se je za rabo slovenskega jezika boril še na eni fronti – v bogoslužju. V polemiki je po eni strani padel z glasbenimi strokovnjaki, ki so zagovarjali latinsko mašno petje. Pri tem je opozoril na neumestne šale na račun pevcev, ki

dejansko ne poznajo latinščine. Tako je denimo »kyrie eleison« postal »kir je ljajštan« in »sed libera nos a mano« pa »sedem liberc masla malo« (Orožen 2003: 273). Po drugi strani pa je stopil v bran govornjeni slovenski besedi. Okrog tisočletnice Metodove smrti so v *Cvetju* izhajali številni članki na to temo. Bralce je seznanjal z zgodovinsko in sodobno Ciril-metodovsko vsebino. Razumel je, da je pravi čas, priložnost, da se v Rimu pri problematiki naklonjenemu papežu Leonu XIII doseže dovoljenje za uporabo sodobne slovenščine v bogoslužju, v nasprotju s sodobnikom nerazumljivo glagoljaško »staroslovenščino«. Zato je bil toliko bolj razočaran nad previdnostjo vrha goriške nadškofije in nasploh nad cerkvenimi krogi, ki niso znali prepoznati prelomnosti časa in tehtnosti njegovih zgodovinskih ter jezikovnih jezikoslovnih utemeljitev (Orožen 2003: 274). Sam je o razmerju med slovenščino kot liturgičnim jezikom in latinščino razmišljal denimo takole: »Radi potemtakem pripuščamo latinščini velike pravice, da naj bo in ostane poseben cerkveni jezik, ki ga naj rabi tudi slovenski duhovnik latinskega obreda v molitvah, ki jih opravlja natihoma. Le pri velikih mašah, ki se pojo vpricho zbranega ljudstva ob nedeljah in praznikih, in sploh pri obredih, ki se jih ljudstvo vdeležuje kot duhovna občina, tu se deržimo častitljivega zgleda sv. Cirila in Metoda ter dajmo pravico domačemu jeziku. Ako je to prav v senjski škofiji, zakaj ne bi bilo drugod, kjer koli prebivajo Slovenci? In ako se je lani v Rimu, na Dunaju, v Zagrebu z veselim dovoljenjem svetega očeta papeža po slovensko pela maša, zakaj bi se letos ali k letu pri nas ne mogla ali ne smela? Le dobre volje je treba in pa resničnih častivcev svetega Cirila in Metoda, ki se ne boje truda in terpljenja, ko gre za veliko in sveto reč« (Škrabec 1882: 228).

Škrabčeva največja vrednota je bila vseskozi resnica. Ne glede na lastne koristi. Še več, neresnica, napačne podmene ali celo potvorbe so ga prizadele, z vso svojo duhovno močjo se je boril za pravilno pojmovanje stvari, proti potvarjanju in predvsem poneumljanju. Zato se je mnogim zameril, saj niso zmogli pogleda onkraj osebne-ga poraza v bojih, za resnico, ki jih je prese-gala. Obenem pa je gojil popolnoma drugačno razmerje do resnično velikih duhov, kot so bili Jan Nicislaw Ignacy Baudouin de Courtenay

Spominska plošča patru Stanislavu Škrabcu ob vhodu v samostan na Kostanjevici (foto: Petra Kolenc).

(1845–1929), Vasilij Aleksevič Bogorodickij (1857–1941), Boris Lyapunov (1862–1943), Yakov Yakovlevich Brandt (1869–1944), Matija Valjavec (1831–1897), Karel Štrekelj (1859–1912), Anton Breznik (1881–1944), Vatroslav Jagić, Vatroslav Oblak itd. Nenazadnje so mu svojevrsten spomenik postavili tudi njegovi sobratje, ki so se ga spominjali kot temeljitega, točnega, potrpežljivega, kot človeka, ki je obsojal nemarnost in površnost. Cenili so ga kot vsestransko izobraženega učenjaka, ki je ostajal skromen, priden kot mravlja, mož molitve in premišljevanja (Kunstelj 1919: 221–231; Kunstelj 1920: 62–66). Pater Vincencij Kunstelj (1878–1936) mu je namenil tudi naslednje besede: »*Mnogi, ki so rajnega poznali samo iz njegovih jezikoslovnih spisov, so si ga menda predstavljali kot velikega hrusta bojevitih oči in ostre besede. Bil je vse drugo prej kot to: bil je nasprotno male postave, umnega, pa prijaznega pogleda in prav prikupnega, premišljenega govorjenja. Z neprisiljeno prijaznostjo te je sprejel, rad odgovarjal na stavljena vprašanja, nikoli pa ne silil v ospredje, ker je bil silno skromen. Obiskovali so ga pogosto posebno učeni gospodje, večkrat celo profesorji /.../*« (Kunstelj 1920: 65).

Pater Salvator Zobec (1870–1934), ki je študiral v Gorici, po prvi svetovni vojni pa od leta 1920 osem let urejeval *Cvetje*, se ga je spominjal kot izvrstnega učitelja, ki je bil kot redovnik zvest vrlinam, na katerih sloni frančiškanski red – brez-pogojni pokorščini, tipičnemu uboštvu in preproščini. In zvest svojim knjigam ter znanju, ki so ga skrivale. O tem priča tudi opis njegove celice (sobe): »*Postelja mu je bila preprosta koruzna slamnica, stlačena in trda kot hrastova deska. Postiljal si jo je vedno sam in tudi sam je celico pometal. V celici, iz katere se je skozi okno videlo na vrt, je imel poleg postelje preprosto staro pisalno mizo, tri stole, umivalnik, klečalnik, ob steni veliko omaro za knjige in nekaj starih podob s sv. razpelom nad klečalnikom. To je bila vsa oprema njegove celice. Ure ni imel, drugih stvari tudi ne, razen nekaterih cvetlic na oknu in malega kukala, s katerim je včasih skozi okno pogledal na uro v zvoniku, kamor s prostim očesom zaradi slabega vida ni videl. Njegovo stanovanje je bilo preprosta, pobeljena celica z najpotrebnejšo, zelo preprosto opremo*« (Zobec 2001: 51–52. Glej tudi: Levec 1894: 47; Mantuani 2001: 70). Vendar Škrabčeva osredotočenost na znotraj, ki ji je botroval duh učenjaka, ni preprečevala občutljivosti in sposobnosti, da zazna pomembno kulturno dogajanje okoli sebe. Tako je zelo tenkočutno in hitro, na primer, zaznal, da pešajo moči Stritarjevemu *Zvonu*. V pismu bratu z dne 28. 9. 1879 zapiše: »*Zvon ne zvoni kaj je prav, kakor bi imel*« (Jan 1995: 177).

Škrabčeva nadarjenost in temeljita izobrazba, obenem pa neutrudljivost in vztrajnost, doslednost in značajnost, zavednost in neupogljivost, in kot doda pater Salvator Zobec, naprednost v vsakem oziru pol stoletja pred drugimi, je prihajala do izraza v neverjetnih ljubeznih in neusahljivi želji po učenju: »*Globok v znanosti, težko dosegljiv jezikoslovec, izveden v raznih strokah bogoslovja in leposlovstva, se je učil tudi zvezdoslovja; posegel je resno po starem sanskrtu, znani so mu bili vsi slovanski jeziki, tudi vse romanske je razumel, italijansko je precej dobro tudi govoril. Poleg tega je*

⁷ Kljub temu da je bil Škrabec pravzaprav na obrobju slovenskega prostora in dejansko brez neposrednega stika z osrednjimi krogi, je znal dobro oceniti, denimo, vrednost revij tedanjega časa, kot sta bili *Zvon* in *Kres*.

razumel tudi angleški in zadnja leta se je učil tudi madžarski jezik» (Zobec 2001: 44). Omeniti velja tudi Škrabčev poskus svetovnega jezika, ki ga je imenoval *evlalija* (blaglasna) in ga je zasnoval na podlagi svojega glasoslovnega znanja in raznih stenografskih sistemov. Želel je ustvariti pravi kulturni jezik in – zanimivo – danes praktično »mrtvi« *esperanto* se mu je zdel trd in zmrcvarjen (Spletni vir 3). Na vprašanje, od kod si je pridobil toliko znanja, pater Salvator Zobec odgovarja: »Čas je do zadnje minute točno porabil kakor le malokdo. Vse življenje od dijaških let do smrti je preživel v knjigah; še zadnji dan pred smrtjo je ves onemogel vstal iz postelje in šel še nekaj v svojih spisih urejat. V mlajših letih ga več ko deset let ni bilo na spregled, ne na vrtu, ne zunaj samostana. V poznejših letih je hodil vsaki dan na mali vrtiček, kjer je kopal, sadil, zalival in gojil po eno do dve uri na dan svoje rožice, med katerimi je imel tudi zelo redke in krasne vrste. Včasih je šel v poznejših letih tudi za malo časa na sprehod na domači hribček "montenelj". Če ga ni bilo v celici, je bil na malem vrtu ali na hribčku; drugih potov ni poznal, razen še pot na kor, v spovednico, obednico in knjižnico. Težko bi mu bilo najti sovrstnika v porabi časa; najbrž celo svoje življenje ni zapravil niti trenutka« (Zobec 2001: 44–45).

Spodobi se, da ta kratek oris zaključimo z besedami patra Stanislava Škrabca. Nenazadnje prav ta zapis odkriva *credo*, še več, intimno nujno in dolžnost, ki jo je čutil do svoje druge ljubezni – jezikoslovja: »Mislil sem namreč vendar le, da imam neke dolžnosti do svojega materinega jezika, zato ker sem prejel, kaker se je sem ter tja sodilo, nekoličko talenta od Boga v tem oziru. Drugih sem prejel zadosti malo; mar naj bi tudi tega edinega (pa še ta ni cel) kaker tisti malopridni hlapec v ruto zavil in zakopal? Morebiti bi ga bil, ali tisti, ki mi ga je dal, mi je naklonil brez mojega vkrepanja tudi priliko, da ga koliker toliko porabim. Zasadilo se je (kaker pravim, brez posebne moje zasluge) to-le "Cvetje", menda prvi slovenski mesečnik, ki je imel izhajati v "platnicah" (ali kaker sicer hočete imenovati to odejo), in meni je prišla ena misel od koder koli – ena ribniška misel, porečete morebiti – da bodo namreč te platnice za posiljeno zelje prav kaker nalašč. I.../ Mej kakimi tremi tisoči naročnikov se jih bo vže nekoličko našlo, ki si bodo dali sčasoma

kaj dopovedati tudi takih reči, in tako se bo morebiti za zdaj toliko opravilo, kaker bi se s posebnim majhnim jezikoslovnim časopisom. Tako sem mislil« (Povzeto po: Toporišič 1995: 9).

VIRI IN LITERATURA

- Bratuž, L. 2001: Škrabčevi stiki z italijanskim svetom. V: L. Bratuž, *Iz goriške preteklosti. Besedila in liki*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 113–124.
- Jan, Z. 1995: Škrabčeva osebnost v pisnih bratu. V: J. Toporišič (ur.), *Škrabčeva misel I. Zbornik s simpozija 1994*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 173–179.
- Jan, Z. 2015: Uvodna beseda, Akademik Jože Toporišič in Škrabčevi dnevi v Novi Gorici. V: D. Zuljan Kumar, H. Dobrovoljc (ur.), *Škrabčevi dnevi 8. Zbornik prispevkov s simpozija 2013*. Nova Gorica: Založba Univerze, 9–13.
- Korošak, p. Bruno (ur.) 2001: *P. Stanislav Škrabec, frančiškan, v očeh sodobnikov*. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Kunstelj, p. Vincencij 1919: P. Stanislav Škrabec. V: *Carniola* 9 (1918–1919), št. 3/4, 221–231.
- Kunstelj, p. Vincencij 1920: p. Stanislav Škrabec. V: *Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1920*, 62–66.
- Kunstelj, p. Vincencij 2001: Stanislav Škrabec (11–27); P. Stanislav Škrabec (29–36); Spomini na p. Stanislava Škrabca (37–40). V: Korošak, p. Bruno (ur.), *P. Stanislav Škrabec, frančiškan, v očeh sodobnikov*. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Levec, F. 1894: Otec Stanislav Škrabec. V: *Ljubljanski zvon*, 14 (1894), 146–49.
- Mantuani, J. 2001: Slava o. Stanislavu Škrabcu! V: Korošak, p. Bruno (ur.), *P. Stanislav Škrabec, frančiškan, v očeh sodobnikov*. Ljubljana: Brat Frančišek, 67–74.
- Marn, J. 1861: Slovnica slovenskega jezika. V: *Izvestje ljubljanske gimnazije 1861*, 13–26.
- Merše, M. 2003: Škrabec o razmerju med nemščino in slovenščino. V: J. Toporišič (ur.), *Države, pokrajine, narodi, ljudstva in njih kulture ter znanosti v Škrabčevih delih. Škrabčeva misel IV. Zbornik s simpozija 2002*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 43–60.

Orožen, M. 2003: S. Škrabec ob tisočletnici sv. Cirila in Metoda. V: J. Toporišič (ur.), *Države, pokrajine, narodi, ljudstva in njih kulture ter znanosti v Škrabčevih delih. Škrabčeva misel IV. Zbornik s simpozija 2002*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 261–277.

Škrabec, p. Stanislav 1870: O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi. V: *Izvestje novomeške gimnazije 1870*, 3–42.

Škrabec, p. Stanislav 1884: Gosp. Dr. Č. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, 5 (1884), 300–303.

Škrabec, p. Stanislav 1907: P. Angelik Hribar. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, 24 (1907), 190.

Toporišič, J. 1995: Stanislav Škrabec o samem sebi. V: J. Toporišič (ur.), *Škrabčeva misel I. Zbornik s simpozija 1994*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1–20.

Toporišič, J. 2003a: Besedna družina Sloven–v Škrabčevih delih. V: J. Toporišič (ur.), *Države, pokrajine, narodi, ljudstva in njih kulture ter znanosti v Škrabčevih delih. Škrabčeva misel IV. Zbornik s simpozija 2002*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1–20.

Toporišič, J. 2003b: Škrabec v boju za slovenski bogoslužni jezik ob tisočletnici Metodove smrti. V: J. Toporišič (ur.), *Države, pokrajine, narodi, ljudstva in njih kulture ter znanosti v Škrabčevih delih. Škrabčeva misel IV. Zbornik s simpozija 2002*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 279–307.

Zobec, p. Salvator 2001: Za obletnico smrti p. Stanislava Škrabca. V: Korošak, p. Bruno (ur.), *P. Stanislav Škrabec, frančiškan, v očeh sodobnikov*. Ljubljana: Brat Frančišek, 43–63.

Spletni viri:

Spletni vir 1: <http://www.skrabceva-ustanova.si> (dostop: 10. 11. 2018).

Spletni vir 2: <https://www.slovenska-biografija.si> (dostop: 10. 11. 2018).

Spletni vir 3: <http://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/2372-p-stanislav-skrabec> (Čuk, S. 1994: *Obletnica meseca. V: Ognjišče (1994) I, 20*) (dostop: 10. 11. 2018).

DELA IVANA CANKARJA (1876–1918) V KNJIŽNICI DR. HENRIKA TUME

PETRA KOLENC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

petra.kolenc@zrc-sazu.si

Izvleček: 11. decembra 2018 je minilo 100 let od smrti pisatelja, esejista in politika Ivana Cankarja (rojen 10. maja 1876), ki je že za čas svojega življenja, v desetletjih po smrti pa še v večji meri, veljal za osrednjo osebnost tako slovenske proze kot dramatike, z nekaterimi svojimi spisi in nastopi pa je pomembno zaznamoval tudi slovenski politični prostor. Prispevek na kratko predstavi knjižne naslove Cankarjevih del, ki se nahajajo v knjižnici pravnikarja, politika, alpinista in publicista dr. Henrika Tume na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici.

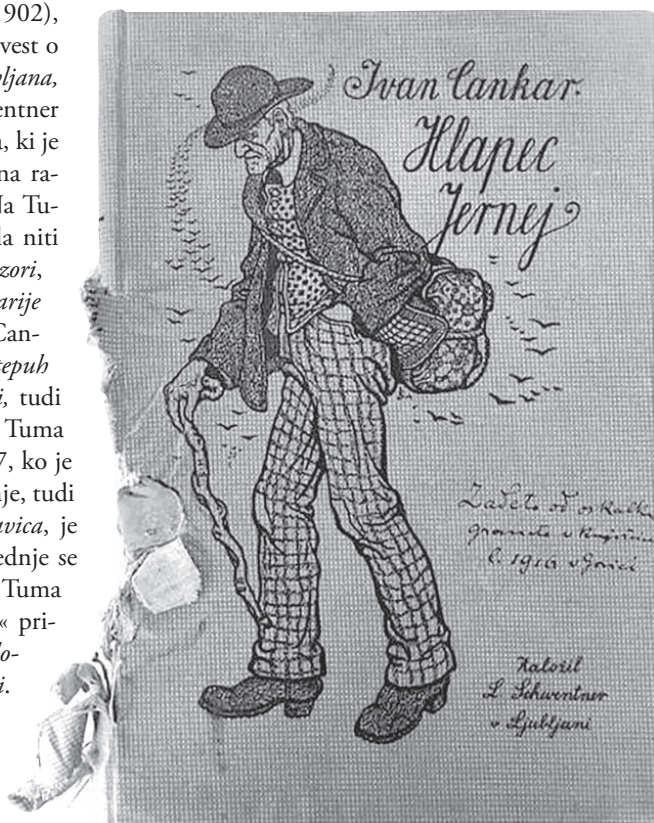
Ključne besede: Henrik Tuma, Ivan Cankar, leposlovje, knjižnica dr. Henrika Tume

Knjižnica dr. Henrika Tume na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici med obsežno zbirko domačega in tujega leposlovja v štirinajstih jezikih (547 bibliografskih enot), ki govori o knjižni produkciji na prehodu 19. v 20. stoletje, na svojih policah hrani skoraj celoten opus del Ivana Cankarja, ki ga je dr. Henrik Tuma imel priložnost tudi osebno spoznati, kar razberemo iz njune korespondence (ZHT – škatla 3, pisma). Cankar mu sicer ni posvetil nobenega izvoda, pač pa je to storil Ivan Regent, ki se je Tume spomnil ob svojem (skupaj z Giovannijem Sussekom) prevodu Hlapca Jerneja v italijanski jezik (*Il servo Bortolo e il suo diritto* iz leta 1924).

Tuma, ki je spremljal Cankarjevo pisanje vse od njegovih prvih objav v *Ljubljanskem zvonu*, je v svoji vni pokupil in prebral vse, kar je Cankarjevega izšlo. Spremljal ga je od njegove prve samostojne objave zbirke *Vinjete*, ki je izšla pri prvem sodobnem slovenskem založniku Lavoslavju Schwentnerju leta 1899. V Tumovi knjižnici je zbirka na seznamu manjkajočih, vendar registriranih bibliografskih enot z inv. št. 561, kar pomeni, da jo je Tuma kupil, še preden sta si z

ženo Marijo ustvarila skupno življenje in si kupila hišo v Gorico. Sledila so Cankarjeva zgodnja dela: leta 1900 pri Schwentnerju izdana drama *Jakob Ruda* ter leto kasneje *Knjiga za labkomiselne ljudi*. V istem letu je objavo doživel Cankarjev prevod *Hamleta* Williama Shakespearja, ki ga je izdal goriški založnik in tiskar Andrej Gabršček. Leta 1901 so pri Slovenski matici izšli *Tujci*, Tuma je kupljeni knjigi kasneje dal privezati še Cankarjeva dela *Križ na gori* (1904), *Potepuh Marko in Kralj Matjaž* ter *V mesečini*, zadnji dve izšli pri Slovenski matici leta 1905. Leta 1901 je izšla prva družbenokritična komedija *Za narodov blagor*, za katero je Cankar dolgo iskal založnika. Tedaj je Schwentner že bil podpornik slovenske moderne in čeprav je Cankarja pregovarjal, naj delo spremeni, mu je besedilo vendarle objavil, vendar z nekoliko nižjim honorarjem. Tuma je za svojo knjižnico tudi to delo pridobil, privezati pa mu je dal še dramo *Kralj na Betajnovi* (1901), ki jo je prav tako založil »podpornik moderne«. Slednji je leta 1902 na novo izdal leta 1899 uničeno *Erotiko*, ki je del Tumove knjižnice. V zbirki Anton Knezova knjižnica Slovenske Maticice je kot

deveta knjiga izšel roman *Na klancu* (1902), Tuma je knjigi dal privezati še t. i. povest o Cukrarni, *Življenje in smrt Petra Novljana*, ki sta jo Cankarju založila tako Schwentner kot Kleinmayr & Bamberg, tj. založba, ki je s kakovostnimi izdelki zelo vplivala na razvoj slovenske knjiž(ev)ne kulture. Na Tumovih knjižnih policah niso manjkala niti v letih 1903 in 1904 izdana dela *Ob zori*, *Križ na gori*, *Gospa Judit* in *Hiša Marije Pomočnice*. Leta 1905 in 1906 so Cankarju izšla, poleg že omenjenih *Potepuh Marko in kralj Matjaž* ter *V mesečini*, tudi *Nina* in *Martin Kačur*, tudi slednji je Tuma pridobil za svojo knjižnico. Leto 1907, ko je Cankar najavil svoje politično delovanje, tudi s knjigo *Hlapec Jernej in njegova pravica*, je bilo leto njenega prvega srečanja. Slednje se je dogodilo 15. oktobra 1907, ko je Tuma v Gorici v hotelu »Pri zlatem jelenu« prisluhnil Cankarjevemu predavanju *Slovenskemu ljudstvu in slovenski kulturi*. Predavanje je organiziral odvetniški pripravnik v Tumovi pravni pisarni, Anton Dermota, tedanji urednik social(istič)ne revije *Naši zapiski*, ki je z letom 1911 začela izhajati v Gorici (Marušič 2018: 13). Temeljitejši stiki med Cankarjem in Tumo pa so se dejansko začeli nekaj let kasneje, ko je Tuma Cankarja povabil na letovanje v Kranjsko Goro (glej Kolenc 2018a, 2018b). Tuma je Cankarja kmalu povabil k pisanju za *Naše Zapiske*: »Poslal sem Vam svojčas na račun *Naših Zapiskov* predujem v znesku K 150.-, katere ste nujno potebovali ter Vas povabil, da nam o priložnosti pošljete svoje doneske za našo revijo. Dasi je že več nego pol leta preteklo in so se oglasili na moje vabilo že skoraj vsi sposobni sodrujnik socijalističnega mišljenja, od Vas nimam nobenega glasu. Zaradi tega se obračam ponovno na Vas, da mi napišete ali že kak članek ali pa literarne prispevke. Seveda se dajo uporabiti za *Naše Zapiske* le take črtice, ki so socijalnega pomena. Pričakujem od Vas, da se mi že ali za december, posebno pa za prvi list novega leta oglasite« (ZHT, Pismo Henrika Tume, 29. 10. 1913 Ivanu Cankarju). Cankar se v revijo nikoli ni oglasil, na sploh je bil njegov odnos do Tume, ki se je stopnjeval s Tumo-

Tumov izvod *Hlapca Jerneja* kot ga je upodobil Hinko Smrekar. Knjiga je bila zadeta »od oskalka (!) granate v knjižnici l. 1916 v Gorici«, kot je to na knjigo zabeležil Henrik Tuma.

vo negativno recenzijo Cankarjeve povesti *Milan in Milena*, hladen. »Z neko tesnobo jamemo čitati zadnja leta nova Cankarjeva dela. Kedar Cankar zapusti bogati svet čustvenega stremjenja in se hoče lotiti velikih problemov, knjigo po čitanju odložimo razočarani ... In kakor družba, ki obdaja Cankarja, nima poguma rešiti probleme domovine, vere in družinske sreče, ki ima svoj najvišji izraz v materini ljubezni, tako tudi Cankarju zastane pero, komaj se hoče takniti problemov nad spolnostjo« suvereno¹

¹ Suvereno tudi zato, ker je Tuma ravno v tistem času javnosti predstavil poglobljeno študijo *Seksuelni problem* (izhajala je v nadaljevanjih v *Naših Zapiskih*), kjer spolni nagon utemeljuje z biološkega, sociološkega, zgodovinskega ter psihološkega vidika kot temeljno življenjsko silo.

zapiše Tuma v recenziji omenjene povesti (Tuma 1913: 187–188).

Vendar Cankar odnosa s Tumo ni prekinil, kajti zavedal se je nekakšnega dolžniškega odnosa do njega, ta mu je z gesto plačanega predujma zagotovil nekaj brezskrbnih (sitih) dni, predvsem pa mu je s tem zaupal, da bo v *Naše zapiske* poslal kak (socialno obarvan) članek. Njuna korespondenca je nenazadnje trajala vse do Cankarjeve smrti v letu konca prve svetovne vojne.

Med inventarizirami deli je v Tumovi knjižnici zbran skoraj celoten Cankarjev opus, iz katerega so izvzeta samo tri dela: *Moje Življenje*, napisano v času, ko je izbruhnila prva svetovna vojna, ter dve posthumno izdani deli, *Mimo življenja* in *Romantične duše*, izšli v dvajsetih letih 20. stoletja.

Škode, ki jo je prva svetovna vojna naredila knjižnici, Tuma ni omenil, saj mu je večino knjig uspelo rešiti pred uničenjem, čeprav so mu jih izstrelki nekaj poškodovali, med njimi Cankarjevega *Hlapca Jerneja*, ki je bil »zadet od oskalka (!) granate v knjižnici l. 1916 v Gorici«, kot je to Tuma zabeležil na knjigi.

Mnogo daljše in bolj vsestransko javno delovanje in življenje Henrika Tume (1858–1935) v primerjavi s Cankarjevim (1876–1918) vendarle ni zasenčilo moči Cankarjevih del, ali kot je o njiju primerjalno razmišljal Dušan Kermavner: »Tuma je postal odločilen stvarni kritik slovenske politike in s tem upornik proti rodoljubarskemu dušenju sleherne kritike požrtvovalnega prizadevanja za narodov blagor; v tem pogledu mu bo priznati morda najodločilnejše mesto poleg Ivana Cankarja, za katerim je seveda zaostajal v prodornosti in neposrednosti vplivanja na slovensko življenje« (Kermavner 1997: 418).

Literatura, ki je slovenskemu buditelju pomagala pri njegovih javnih nalogah, je zavzemala vidno mesto tudi v Tumovem življenju. Že sredi 19. stoletja je postala sinonim za kulturo, saj se je slovenski narod kot moderen politični narod oblikoval na podlagi zavesti o skupnosti, ki piše in govori isti jezik, in ki se ni sklicevala na zgodovinsko oz. državno pravo. Tumovo spremljanje domače knjižne produkcije je bilo tudi zato zelo poglobljeno.

V tem kontekstu so Cankarjeva dela Tumo nago-varjala, ne samo kot sodobnika, temveč predvsem kot misleca in politika, saj si je tako kot Cankar prizadeval iztrgati slovenski narod iz »ujetništva socialnih krivic in družbene neenakosti«.

VIRI IN LITERATURA

ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica, ZHT – Knjižnica in arhiv dr. Henrika Tume.

ZRC SAZU, RPNG, ZHT – škatla 3, Pisma: Tumova korespondenca: C, Č.

Tuma, H. 1994: *Pisma: osebnosti in dogodki (1893–1895)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Trst: Devin.

Kermavner, D. 1997: Urednikove dopolnitve. V: Henrik Tuma: *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi*. Ljubljana: Založba Tuma 1997, 413–472.

Kolenc, P. 2008: *Dr. Henrik Tuma (1858–1935) in njegova knjižnica*. Nova Gorica-Ljubljana: Založba ZRC.

Kolenc, P. 2018a: Rešiti berača z belo krizantemo. V: *Razpotja*, št. 32, letn. IX, jesen 2018, [v tisku].

Kolenc, P. 2018b: Henrik Tuma in Ivan Cankar. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, 42, (2018), 295–301.

Marušič, B. 1999: Knjižnica dr. Henrika Tume. V: *Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka: ob njeni petdesetletnici*. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 7–13.

Marušič, B. 2018: Njegovi stavki kot bengalične luči: Ivan Cankar je oktobra predaval tudi v mestu ob Soči. V: *Primorski dnevnik*, 10. 5. 2018, 13.

Tuma, H. 1913: Ivan Cankar: Milan in Milena. V: *Naši zapiski*, letn. 10, 187–188.

Tuma, H. 1994a: *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi*. Ljubljana: Založba Tuma 1997.

Tuma, H. 1994b: *Pisma: osebnosti in dogodki (1893–1895)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Trst: Devin.

TERSKO NAREČJE V KNJIGI *LUČICE NA OKNAH* BRUNE BALLOCH

DANILA ZULJAN KUMAR

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

DZuljan@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek se osredotoča na tersko narečje slovenščine, kot je predstavljeno v knjigi z naslovom *Lučice na oknah* in podnaslovom *Naš svet pouan naposebnosti/Il nostro mondo pieno di meraviglia* Brune Balloch. Avtorica je v monografiji zbrala zgodbe s celotnega terskega območja, od Mužaca do Mažerol in od Tera do Prosnida. Eno od zgodb iz sklopa Pripovedi o bajeslovnih bitjih predstavljam v pričujočem prispevku.

Ključne besede: pripovedništvo, tersko narečje, Bruna Balloch

Pri Kulturnem društvu Ivan Trinko v Čedadu je septembra 2018 izšla druga knjiga terskih zgodb Brune Balloch z naslovom *Lučice na oknah* in podnaslovom *Naš svet pouan naposebnosti/Il nostro mondo pieno di meraviglia*. Če se je avtorica v svoji prvi samostojni publikaciji z naslovom *Mlada lipa* osredotočala na svoj rojstni kraj Subid, pa druga knjiga prinaša zgodbe s celotnega terskega območja, od Mužaca do Mažerol in od Tera do Prosnida. Zgodbe so v knjigi razdeljene v deset sklopov, in sicer 1. Živalske zgodbe, 2. Pravljice in razlagalne pripovedi, 3. Pripovedi o svetnikih in svetih osebah, 4. Zabavljive zgodbe in anekdote, 5. Pripovedi o bajeslovnih bitjih, 6. Duhovi, demoni in prikazni, 7. Verovanja, 8. Vremenski pojavi, 9. Ljudsko zdravilstvo in 10. Šege in navade. Besedila so zapisana v poenostavljeni fonetični transkripciji, kot smo jo uporabili že v *Mladi lipi*, saj so namenjena predvsem ljudem Beneške Slovenije, ter v samostojni italijanski različici (torej ne kot prevodi).

Podrobneje sem o terskem narečju in njegovem subiškem govoru, v katerem piše Bruna Balloch, pisala že v *Mladi lipi* (Zuljan Kumar 2010: 27–40), zato naj tu ponovim le nekaj najosnovnejših značilnosti tega najzahodnejšega sloven-

skega narečja, ki ga je v grobem opisal že veliki slovenski jezikoslovec Fran Ramovš. O njem pa so pisali tudi drugi jezikoslovci, kot sta bila slovenski dialektolog Tine Logar in Pavle Merku, pozabiti pa seveda ne gre poljskega jezikoslovca in slavista Jana Baudouina de Courteneya, katerega *Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Baudouin de Courtenay* je pod uredniškim očesom Liliane Spinuzzi Monai izšel leta 2009. V današnjem času pa se poleg podpisane terskemu narečju posvečajo še Roberto Dapit, Matej Šekli in Janoš Ježovnik. Toda najprej naj za pokušino predstavim eno od terskih zgodb. Njen naslov je *Me je zapejalo* in spada v sklop Pripovedi o bajeslovnih bitjih (Balloch 2018: 224).

Me je zapejalo¹

Dan dan son miela bieta dou Uidne zjutra zuoda.
Son šla spat kər kokoše an son ustala, kə je bla šnje
nuojć vesoka ...
Zviezde ou oblake so ble obiešene vesokò an sə so
laščiele.
Son uzela ləmin, a son unela an son šla uon s hiše.

¹ Zgodbo je Bruna Balloch zapisala v Subidu. Za pomoč pri razpoznavanju nekaterih toponimov se iz srca zahvaljujem Lucii Trusgnach.

Son šla po trojah an poskakuč taz ne pejčə tje na to druo, son bla napərt dou pər Kancelierjah an malo potən son šla žej dou pod Kostanjuhān.

Nison pomerkala tje pruoť Malnah, zatuo kə so usi pravələ, kə etu tje strašə ...

Tik e tak son veletija dou h Mənəhənan an zat son bla dou pər Škovertah.

Dou pər Krajo, se vie, so usi spalə ...

Dou pod Klancan son jala sama mene: »O, enje son žej a bon.«

Taz Maline tej nəč son šla dou Ahtan. Ou nebe intant je sijala dna luna tej sonce. Dou na plane mə je blo ložji za hoditə.

Bojo ble tri po pounoč, kər son pəršla dou na Oro. »Tle dou muorən jətə!« son jala.

An son šla po te prave pot, rauno dou Ravoso.

»Enje man jətə rauno naprej!«

Ma malo potən se son spe obriedla or na Ore.

»O muoj Buoh, vi! Son spet tla!«

Son šla dou ... dou ... dou ... ma dou pər monumento, invēčə ko jətə rauno dou šnje, son spe hodila an trudila za nəč: se son obriedla dru bot or na Ore.

Do trikat se son tor obriedla ...

»Me je zapejalo, vieri mə! Me je zapejalo ...«

Alore se son ženala an son jala: »Na ime Boa, pumo!«

Tako taz Ravoze son šla dou Pouolet, dou Saut, dou Ter, dou ... dou ... dou ...

Kər son pəršla dou Čevrija, je zazuoniela jutrənca an rauno potən je bieu liep dan. Son uasla lumin an son šla naprej fin dou Uidan. Te dan nison nəč nardila, ne kupla, ne pruodala, zatuo kə son bla trudna za krepata.²

Nekega dne sem morala biti v Vidmu zgodaj zjutraj. Sem šla spat kot kokoši in sem vstala, ko je bila noč še globoka ...

Zvezde gor v oblakih so bile obešene visoko in so se bleščale. Sem vzela svetilko, sem jo prižgala in šla ven iz hiše. Sem šla dol po stezah in poskakujoč z enega kamna na drug sem bila takoj dol pri Kancelierjih in malo zatem sem šla že dol pod Kostanjevem.

Nisem se ozrla tja proti Malnom, ker so vsi pravili, da tam straši ... Tik tak sem sem priletela dol k Menehonom (toponim, D. Z. K.) in potem sem

² Prevod je pripravljen pomensko, torej ni dobesedni, npr. tersko besedno *zvezo*, *visoka noč*, ki je zelo verjetno prevzeta iz italijanščine/furlanščine, sem v knjižni jezik prevedla kot *globoka noč*, tersko strukturo *bojo ble tri ure po pounoč*, ki je kalk iz italijanščine/furlanščine sem prevedla z ustrežno slovensko knjižno *moralo je biti tri ure po polnoči*.

bila dol pri Škovertah (toponim, D. Z. K.). Dol pri Kraju so, se ve, vsi spali.

Dol pod Klancem sem rekla sami sebi: »O, zdaj sem opravila dober del poti.«

Tam iz Maline sem kot nič šla dol v Athen (it. Attimis). Na nebu pa je sijala tako velika luna kot sonce. Dol po ravnini mi je bilo lažje hoditi.

Moralo je biti tri po polnoči, ko sem prišla dol na Goro.

»Tukaj dol moraš iti!« sem si rekla.

In sem šla po pravi poti naravnost dol v Ravozo.

»Zdaj moram iti naravnost naprej!«

Ampak nekoliko kasneje sem se spet znašla gor na Gori.

»O, vi, moj Bog! Sem spet tu!«

Sem šla dol ... dol ... dol ... dol, ..., ampak dol pri spomeniku sem namesto, da bi šla še naravnost navzdol, spet hodila in se trudila za nič: drugič sem se znašla gor na Gori.

Trikrat sem se znašla tam ...

»Me je zapeljalo, verjemi mi! Me je zapeljalo ...«

Zato sem se pokrižala in sem dejala: »V imenu Boga, pojdimo naprej!«

Tako sem tam iz Ravoze (it. Ravosa) šla dol v Povolet (it. Povoletto), dol v Saut (it. Salt), dol v Ter, dol ... dol ... dol ...

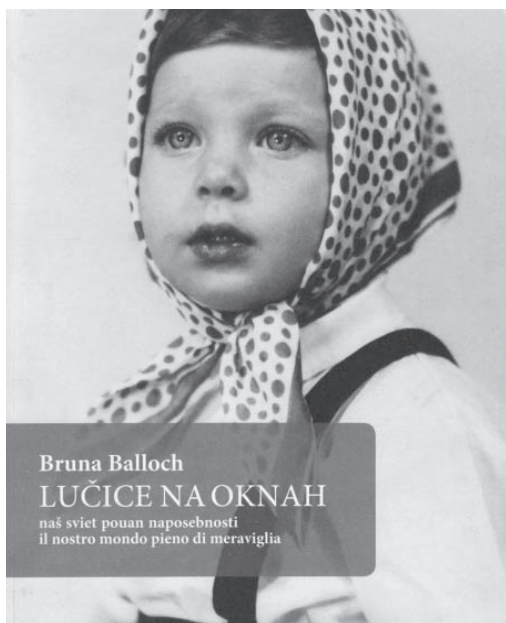
Ko sem prišla dol v Čevrija (it. Chiavris), je zazvonila jutranja zdrava marija in takoj zatem je nastal lep dan. Ugasnila sem svetilko in sem šla naprej do Vidma. Tega dne nisem naredila nič, ne kupila ne prodala, ker sem bila na smrt utrujena.

Osnovni oris terskega narečja

Tersko narečje se govori v štirih vzporednih dolinah: Terski, Karnajski, Černjejski in Malinski pa tudi v Breginjskem kotu na slovenski strani državne meje.

Glede na starejše pojave v jeziku, kot so razvoj splošnoslovenskega glasu *ě v *ie* (npr. tersko *zviezda*, *mlieko*, *strieħa*, *kolieno*) in razvoj splošnoslovenskega *dolgega* *o v *uo* (npr. tersko *nuoj* 'gnoj', *nuojč*) spada tersko narečje v severozahodno slovensko narečno osnovo. Znotraj nje pa glede na razvoj splošnoslovenskega *ə v *a* (npr. tersko *dan*, *mah*, *čast*) in pozno raznosnjenje splošnoslovenskih nosnikov *ę in *ǫ (npr. tersko *petak*, se *pokleknətə*; *pot*, *mož*, *oba* 'goba') v beneško-kraško narečno ploskev.

Glede na mlajše jezikovne značilnosti tersko narečje prištevamo v primorsko narečno skupino, znotraj nje pa v beneškoslovensko podskupino poleg nadiškega, obsoškega in briškega narečja.

Bruna Balloch
LUČICE NA OKNAH

naš svet pouan naposebnosti
il nostro mondo pieno di meraviglia

Ovo knjige *Lučice na oknah* Brune Balloch.

Na dolgih naglašanih zlogih so v terskem narečju ohranjena fonološka tonemska nasprotja, kar pomeni nasprotje med rastočim oziroma akutiranim in padajočim ali cirkumfektiranim tonom. Na zadnjih ali edinih naglašanih zlogih pa so značilna fonološka kolikostna nasprotja, to je nasprotje kratek : dolg naglašeni samoglasnik.

Večzložne besede, ki so bile v psl. naglašene na koncu, v prednaglasnem zlogu pa so imele *e, *o ali *b/*b, so ohranile končniški naglas, npr. tersko *če'lo, reb'ro, lo'nac, pono'čə, otro'cə, do'bra, ma'la, na har'batu*.

Tersko narečje za razliko od sosednjega nadiškega pozna umik naglasa s slovenskega dolgega padajočega samoglasnika, npr. *okó* > tersko *očə, možə* > tersko *móža*, kar predstavlja v slovenskem jeziku inovacijo, ki je ne pozna veliko slovenskih narečij.

Skupnega sistema dolgih samoglasnikov za celotno tersko narečje ni mogoče podati, je pa sistem tako kot v drugih narečjih beneškoslovenske podskupine enoglasniško-dvoglasniški (dvo-glasnika sta večinoma fonema *ie* in *uo*).

Pri nenaglašanih samoglasnikih so opazni ostanki vokalne harmonije, npr. tersko *njaa* 'nje-

ga', *dnaa* 'dnega < ednega', *maa* 'moja', *ta od taa druzaa svéta* 'ta od tega drugega sveta', *taa žiuua* 'tega živega', *čərnaa* 'črnega'.

Tersko narečje pozna *ń*, npr. tersko *oní* 'ogenj', *ĺ* je prešel v *j*, npr. tersko *z uojo* < *z voljo* 'z veseljem', *vesujə* 'veselje', *-m* pa v *-n*, npr. tersko *júdan* 'ljudem', *pod nin armàn* 'pod nekimi grmom' *pótən* 'potem'. Ohranjen je trdonebnik *ć* (< psl. *č), npr. tersko *pejć* 'kamen', *pomuojć* 'pomoč', *čakuć* 'čakajoč', *češ* 'hočeš' *opounóćə* 'opolnoči'. Glas *g* je izpadel, npr. tersko *malə* 'megla', *njaa* 'njega', *boat, orica* 'gorica' = 'hribček', *potenitə* 'potegniti', vendar se v (nekaterih) prevzetih besedah ohranja, npr. tersko *gola* (< it. *gola*, furl. *gole* 'sladkosnednost'), *cingérca* 'ciganka' (< furl. *zingar* 'cigan').³

V ednini so ohranjeni vsi trije spoli, v množini pa kažejo samostalniki srednjega spola težnjo po feminizaciji, čeprav imajo lahko še vedno končnico srednjega spola, npr. tersko *Táko lieta, kə je nabrau, mo so zlo težəle* 'tako so ga leta, ki si jih je nabral, zelo težila', *je šu naprej potoukətə tə na drue urata* 'je šel naprej potrkat na druga vrata'.

Glavni števniki *eden/ena* ima vlogo nedoločnega zaimka, kazalni zaimek *ta* pa vlogo določnega člena, npr. tersko *Dan dan, nison mu šnje deset liet an son nesu po hišah dan pletenac idrika taa zimiskaa prodajat* 'nekega dne, nisem še bil star deset let, sem nesel po hišah prodajat košarico zimskega radiča'.

Značilnost, zaradi katere je tersko narečje edinstveno v slovenskem prostoru, je raba deležnikov na *-ć*. V vseh drugih slovenskih narečjih, tudi v sosednjih rezijanskem in ziljskem (govori se v Kanalski dolini in na Avstrijskem Koroškem), ki sta med najbolj arhaičnimi slovenskimi narečji, predstavlja deležnik na *-ć/-ć* ostalino iz preteklosti, tu pa je v rabi še zelo živ, npr. tersko:

Sestra je šla or an a je obriedla bliedaa, ustrašėnaa, pabtoć s težkama: »Kuo tə je Riccardo?«

'Sestra je šla gor in ga je našla bledega, prestrašėnega in težko je dihal: »Kaj ti je Riccardo?«

³ Zanimivo je, da je glas *g* izpadel samo v tistem delu terskih govorov, ki se govorijo v Italiji, na slovenski strani, to je npr. v vaseh Logje in Robidišče pa je ohranjen.

Matere an žene so šle za njeme plakoć an pojoc do or pod Sveto Trojico.

‘Matere in žene so šle za njimi, jokajoč in pojoc do gor pod Sveto Trojico.’

Enako kot v rezijanskem narečju se tudi tu prihodnji čas (poleg zveze glagola biti in opisnega deležnika, kot to velja za slovenski knjižni jezik in druga slovenska narečja) izraža z zvezo glagola hoteti z nedoločnikom, npr. tersko:

Če se ženaš, se češ otrata tã od njaa!

‘Če se ženiš, se boš odtrgal ‘ločil’ od njega!’

Ob pregledu zbranih zgodb mi je v oči padla še ena značilnost, ki pa terske govore deli na tiste, ki jo poznajo, in druge, ki tega ne poznajo. Gre za rabo nenaglašene oblike zaimka v osebkku stavka, kar pozna rezijanščina in kar je normirano v furlanščini. To poznajo govori severnega in zahodnega terskega območja, kot so npr. govori Tera, Barda, Viškorše, Mužaca – sama sem to slišala tudi v govoru vasi Breg (Pers) – ne pa tudi govori vzhodnega terskega območja, kamor lahko prištevamo govore Platišč, Prosnida, Černjeje, Subida, Čenebole, Mažerol itd.

Npr. tersko:

Dan bot je bi ore u vasã Mužac dan mož, kã u nie mieu dićar molitã. Ko zvećar njea žena na začnela pietã rožar, on je šou spat (Mužac).

‘Nekoč je gor v vasi Mužac živel nek mož, ki ni imel veselja moliti. Ko je zvečer njegova žena začeti moliti rožni venec, je on šel spat.’

Na tem mestu velja opozoriti, da zgodbe sicer izhajajo iz različnih terskih vasi, kar je tudi pripisano ob posamezni zgodbi, toda večkrat jo je zapisovalec/zapisovalka zapisal/a v svojem govoru. Tako npr. je zgodba z naslovom *Pasterića od jezera* bila povedana v kraju Brezje, toda zapisala jo je gospa, doma iz Viškorše. V Brezjah ne poznajo nenaglašene oblike zaimka v osebkku, toda v zapisu zgodbe je prisoten, saj je zgodba dejansko zapisana v govoru Viškorše, npr.

Ma zemja na ba zlo mehna an ona na nie morla već velieste uon z luže.

‘Toda zemlja je buila mehka in ona ni mogla več prilesti iz luže.’

Toda ta posebnost v ničemer ne zmanjšuje vrednosti pričujočega dela. Zaradi pestrosti motivov in pripovednih zvrsti predstavlja zbirka pravi bralni užitek!

VIRI IN LITERATURA

Balloch, B. 2018: *Lučice na oknah. Naš sviet pouan naposebnosti/Il nostro mondo pieno di meraviglia* (ur. R. Dapit, L. Trusgnach, D. Zuljan Kumar). Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko/Civiale del Friuli: Circolo culturale Ivan Trinko.

Zuljan Kumar, D. 2010: Subiške pripovedi z jezikovnega stališča. V: B. Balloch *Mlada lipa: pravece domah narete: izbor besedil iz publikacije Mlada lipa/testi scelti dalla pubblicazione Mlada lipa*. Besedilo v slovenskem narečju iz Subida v Terskih dolinah in ital. ter delno tudi v slov. (ur. R. Dapit, L. Trusgnach, D. Zuljan Kumar). Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko/Circolo culturale Ivan Trinko, 27–40.

POROČILO O DELU SODELAVCEV RAZISKOVALNE POSTAJE ZRC SAZU V NOVI GORICI OD 1. 12. 2017 DO 30. 11. 2018

PERSONALNI SESTAV

V letu 2018 so strokovno in raziskovalno delo na Raziskovalni postaji (dalje RP) ZRC SAZU v Novi Gorici opravljali: doc. dr. **Danila Zuljan Kumar** (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša), koordinatorka delovnih aktivnosti na RP ZRC SAZU v Novi Gorici, dr. **Jasna Fakin Bajec** (Inštitut za kulturne in spominske študije), dr. **Špela Ledinek Lozej** (Inštitut za slovensko narodopisje in Raziskovalna pisarna (Uprava)), dr. **Petra Testen Koren** (Inštitut za kulturno zgodovino; polovična zaposlitev, druga polovica na ERC Advanced Grant projektu EIRENE: Post-war transitions in gendered perspective: the case of the North-Eastern Adriatic region, ki ga vodi prof. dr. Marta Verginella), dr. **Neva Makuc** in **Petra Kolenc** (Zgodovinski inštitut Milka Kosa), dr. **Alenka Di Battista** (od 1. 5. 2018 na porodniškem dopustu) in **Klavdija Figelj** (od 1. 6. 2018) (Umetnostno zgodovinski inštitut Francesca Steleta) ter prof. dr. **Branko Marušič**, znanstveni svetnik v pokoju.

PEDAGOŠKO DELO NA UNIVERZI V NOVI GORICI

☉**Neva Makuc:**

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, program Kulturna zgodovina, je v letnem semestru 2017/2018 izvajala seminar/vaje pri predmetu Zgodovina historiografije.

☉**Petra Testen Koren:**

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, program Kulturna zgodovina, je v zimskem semestru 2018/2019 izvajala seminar/vaje pri predmetu Evropa v obdobju revolucij.

☉**Danila Zuljan Kumar:**

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, programih Kulturna zgodovina in Slovenistika, je v letnem semestru 2017/2018 izvajala predavanja pri predmetu Furlanski jezik, literatura in kultura, v zimskem semestru 2018/2019 pa predavanja pri predmetu Sociolingvistika.

MENTORSTVO

☉**Špela Ledinek Lozej:**

Mentorstvo mladi raziskovalki Manci Filak (Inštitut za slovensko narodopisje).

Somentorstvo magistrandki Karin Radovič (Univerza v Vidmu, Oddelek za jezike in književnosti ter komunikacijske, izobraževalne in družbene vede).

☉**Danila Zuljan Kumar:**

Mentorstvo mladi raziskovalki Urški Vranjek Ošlak (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša).

PREDAVANJA, REFERATI NA KONFERENCAH IN SIMPOZIJIH

☉**Jasna Fakin Bajec:**

Kőszeg (Madžarska), 25. 3. 2018: predavanje *Ways of interpreting Saint Martin's heritage for more social unity and understanding among Europe's citizens* na konferenci Interpret Europe Conference, Heritage and Identity.

Štanjel, 12. 4. 2018: predavanje *Pomen lokalne kulturne dediščine za razvoj in opolnomočenje lokalnih skupnosti na Krasu* na posvetu Graduvi in njihova vloga v razvojnih priložnostih podeželja (Otvoritev Festivala kraška gmajna).

Budimpešta (Madžarska), 19. 4. 2018: predavanje *UNESCO heritage lists* na Internatio-

nal exchange meeting v okviru projekta NewPilgrimAge.

Mojstrana, 24. 5. 2018: predavanje *Naćini prenosa, interpretacije in uporabe nesnovne kulturne dediščine med mladostniki* na 15. vzporednicah med slovensko in hrvaško etnologijo: Nesnovna dediščina med prakso in registri.

●Špela Ledinek Lozej:

Mojstrana, 9. 6. 2018: predavanje *Plani na Velo polje* na posvetu ob 240-letnici prvega dokumentiranega vzpona na Triglav »Triglav 240« (skupaj s S. Roškar).

Santo Stefano di Cadore (Italija), 22. 6. 2018: predavanje *Governance of goods in the Slovenian Alps: An insight into dynamic of relations between actors and goods* na mednarodni konferenci La montagna che produce: Paesaggi, attori, flussi, prospettive / Productive mountains: Landscapes, actors, flows, perspectives (skupaj z N. Bogataj in M. Šmid Hribar).

Stockholm (Švedska), 14. 8. 2018: predavanje *Long-term settled and newcomer breeders, hunters, rangers and carnivores: The Resia Valley case* na 15. bienalni konferenci EASA (European Association of Social anthropologists) Staying, moving, settling.

Tours (Francija), 16. 11. 2018: predavanje *A transnational and participative approach to the safeguarding and valorization of the Alpine food cultural heritage: Insights from the AlpFoodway Interreg Alpine Space project* na konferenci L'alimentation comme patrimoine culturel: enjeux, processus et perspective v organizaciji Institut européen d'histoire et des cultures de l'alimentation (skupaj z D. Rinallo).

●Neva Makuc:

Ljubljana, 17. 1. 2018: predavanje *Revitalizacija stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva* pri izbirnem predmetu Kultura stavbarstva in bivanja, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Praga (Češka), 2. 3. 2018: predavanje *Renovation of historic buildings through public-private partnership: European Project RESTAURA* na mednarodni konferenci The 12th Multidisciplina-

ry Academic Conference, Czech Association of Scientific and Technical Societies.

Budimpešta (Madžarska), 17. 8. 2018: predavanje *Revitalisation of cultural heritage monuments: European Project RESTAURA* na mednarodni konferenci International Academic Conference on Management, Economics, Business and Marketing - IAC-MEBM, Czech Association of Scientific and Technical Societies.

Bled, 21. 9. 2018: predavanje *Kulturna dediščina in njena revitalizacija: transnacionalni projekt RESTAURA* na 3. mednarodnem simpoziju o kulturni dediščini in pravnih izzivih "Upravljanje območij kulturne dediščine", ICOMOS Slovenije.

●Danila Zuljan Kumar:

Sežana, 6. 4. 2018: predavanje *Raziskave besednega reda v slovenščini: z ozirom na razprave patra Stanislava Škrabca* na 28. Primorskih slovenističnih dnevih.

Portorož, 24. 4. 2018: predavanje *Terska govora Subida in Tipane v luči družbenih sprememb v 19. in 20. stoletju* na Mednarodnem znanstvenem sestanku Slovenski dialekti v stiku 7.

Videm, 27. 9. 2018: predavanje *Slovenski jezik v Nadiških dolinah* na Slovenskem slavističnem kongresu "Slovenistika in slavistika v zamejstvu".

Brežice, 19. 10. 2018: predavanje *Besedni red v enostavni povedi v slovenskih narečjih* na znanstvenem simpoziju 1. Toporišičev dan Skladnja enostavne povedi slovenskega jezika.

●Petra Testen Koren:

Ljubljana, 17. 1. 2018: predavanje *Slovenka in njena »moška mreža«* na znanstvenem simpoziju o prvem slovenskem ženskem časopisu »120 let Slovenke«.

Praga (Češka), 19. 9. 2018: predavanje *Digitizing the history of World War I – the case of an exhibition on women in the war* na znanstveni konferenci »1918 – the old world is dead, long live the new one?« from the Military history institute Prague series Hobnailed years in the Battlegrounds 1914–1918 (skupaj s T. Korenom).

DELAVNICE**🌟Jasna Fakin Bajec:**

Žalec, 31. 5. 2018; Ribnica, 14. 6. 2018; Šempeter pri Gorici, 6. 11. 2018: predavanje *Revitalizacija in varovanje kulturne dediščine – novi pogledi, pristopi in razumevanja (z ljudmi in na za ljudi)* na delavnici za javni sektor v okviru projekta RESTAURA.

Mojstrana, 23. 5. 2018: predavanje *Pomen socialnega kapitala* ter soorganizacija in sovedenje delavnice Nesnovna kulturna dediščina in njeno ohranjanje v lokalni skupnosti in registrih v okviru projekta AlpFoodWay.

Sežana, 10. 5. 2018: organizacija in vodenje delavnic *Potenciali kulturne dediščine sv. Martina* za dijake srednje ekonomske šole Srečka Kosovela v okviru projekta NewPilgrimAge.

Coljava pri Komnu, 28. 5. 2018: soorganizacija in sovedenje delavnice *Potenciali kraške kulinarike za nove turistične programe* za člane društva Planta v okviru projekta Medfest.

🌟Špela Ledinek Lozej:

Turin, Casa del Quartiere di San Salvatore (Italija), 1.–21. 9. 2018: sodelovanje na delavnici *Foodways and Food-related Intangible Cultural Heritage as drivers for sustainable development in rural areas* v okviru foruma Origin, Diversity and Territories. Perspectives on territories in transition.

🌟Neva Makuc:

Žalec, 31. 5. 2018: delavnica o revitalizaciji stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva v okviru projekta RESTAURA: soorganizacija dogodka in predstavitev projekta.

Ribnica, 14. 6. 2018: delavnica o revitalizaciji stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva v okviru projekta RESTAURA: soorganizacija dogodka in moderiranje dogodka.

Šmarje pri Jelšah, 12. 9. 2018: delavnica o revitalizaciji stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva v okviru projekta RESTAURA: soorganizacija dogodka, predstavitev projekta ter predavanje o dobrih praksah revitalizacije kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva.

Šempeter pri Gorici, 6. 11. 2018: delavnica o revitalizaciji stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva v okviru projekta RESTAURA: soorganizacija dogodka in predstavitev projekta.

🌟Petra Testen Koren:

Ljubljana, Atrij ZRC, ZRC SAZU, 9. in 10. 11. 2018: delavnica, simpozij *Women and Post-War Transitions: Politics* v okviru ERC Advanced Grant projekta EIRENE: Post-war transitions in gendered perspective: the case of the North-Eastern Adriatic region. Več glej: <https://project-eirene.eu/eirene-workshops>

DRUGI JAVNI NASTOPI**🌟Jasna Fakin Bajec:**

Nova Gorica, Goriška knjižnica Franceta Bevka, 14. 12. 2017: predstavitev knjige *Narodu Gorico novo bomo dali v dar* (skupaj z B. Marušičem in P. Kolenc).

Ljubljana, Dvorana Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU, 26. 5. 2018: predstavitev projekta UGB in pomen zelenih površin za urbana mesta na Synergy workshop v okviru projekta UGB.

Albenga (Italija), 9. 11. 2018: predavanje *O pomenu vključevanja lokalne skupnosti v dediščinske projekte* na Mid-term konferenci projekta NewPilgrimAge.

🌟Petra Kolenc:

Nova Gorica, Goriška knjižnica Franceta Bevka, 14. 12. 2017: predstavitev knjige *Narodu Gorico novo bomo dali v dar* (skupaj z B. Marušičem in J. Fakin Bajec).

Nova Gorica, Grad Kromberk, Goriški muzej, 19. 12. 2017: predstavitev 41. številke *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja* posvečenega 70. letnici Nove Gorice (skupaj z A. Ferleticem in T. Gerbec).

Nova Gorica, Bevkov trg, Knjige pod jelkami, 21. 12. 2017: predstavitev knjige *Narodu Gorico novo bomo dali v dar* (skupaj z B. Marušičem) in *Goriškega letnika* (št. 41/2017).

Nova Gorica, Galerija Frnaža, 17. 1. 2018: predstavitev *Izvestja 14/2017* (skupaj z A. Di Battista, J. Fakin Bajec, Š. L. Lozej, O. Lutharjem in D. Zuljan Kumar).

Gorica, Katoliška knjigarna (Italija), 5. 4. 2018: predstavitev 14. številke *Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, posvečene Štefanu Kociančiču (skupaj z A. Di Battista, D. Zuljan Kumar in B. Marušičem).

Lokve, Prostor društva LO-KO, 16. 6. 2018: predstavitev publikacije *Smučarska tradicija Trnovsko-Banjske planote* (skupaj z R. Kolencem).

●Špela Ledinek Lozej:

Nova Gorica, Galerija Frnaža, 17. 1. 2018: predstavitev *Izvestja 14/2017* (skupaj z A. Di Battista, J. Fakin Bajec, P. Kolenc, O. Lutharjem in D. Zuljan Kumar).

Ljubljana, Dvorana Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU, 6. 3. 2018: pogovor z Michelo Tomasi in Nikolausom von Schlegeljem, avtorjem filma *Waiting for Leopoldo* na Dnevih etnografskega filma 2018.

Ljubljana, Dvorana Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU, 7. 3. 2018: predstavitev filma *V Lazu* na Dnevih etnografskega filma 2018 (skupaj z M. Pečetom in S. Roškar).

Šempolaj, Štalca (Italija), 16. 5. 2018: sodelovanje na večeru *Spoznajmo Šavrinke* (skupaj z I. Celestina, K. Radovič, N. Rogelja in S. Todorovič).

Planina Laz, Sirarna: 28. 7. 2018: predstavitev filma *V Lazu* (skupaj z M. Pečetom in S. Roškar).

Bled, Infocenter Triglavska roža, 26. 9. 2018: predstavitev filma *V Lazu* (skupaj s S. Roškar).

●Neva Makuc:

Nova Gorica, 25. 4. 2018: Infodan o gradu Rihemberk v okviru projekta RESTAURA: soorganizacija dogodka z Mestno občino Nova Gorica in predstavitev projekta.

Ljubljana, 13. 11. 2018: Infodan o gradu Rihemberk v okviru projekta RESTAURA: soorganizacija dogodka z Mestno občino Nova Gorica.

●Petra Testen Koren:

Tacen (Ljubljana), Policijska akademija, 8. 3. 2018: nagovor na prireditvi ob mednarodnem dnevu žensk in otvoritvi gostujoče razstave *1917 – Ženske na ulicah. Za kruh in narod*.

Ljubljana, Atrij ZRC, 17. 4. 2018: *Minika Skaberne, vizionarka slepih* - pogovor ob izidu

knjige (skupaj s S. Poljak Istenič, I. Selišnik, A. Kermavner, T. Wraberjem in T. Košir).

Ljubljana, Knjigarna Konzorcij, 25. 9. 2018: *Ženske, ki so sledile svojim sanjam: prve slovenske intelektualke* – pogovor ob izidu knjige *Frauen, die studieren, sind gefährlich: ausgewählte Porträts slowenischer Frauen der Intelligenz* (skupaj s T. Smolejem, T. Žigon, P. Kramberger in I. Samide) v okviru Tedna Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Okroglo pri Kranju, Dom oddiha Zveze slepih in slabovidnih Slovenije, 19. 10. 2018: Čajanka. Ob 100-letnici Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne – voden pogovor o Minki Skaberne in o ženskah v organizaciji slepih in slabovidnih (skupaj s S. Poljak Istenič).

●Danila Zuljan Kumar:

Dobrovo, 4. 5. 2018: predstavitev monografije *Vi čuvarji ste obmejni* (skupaj z M. Pisk).

Videm, 29. 9. 2018: predstavitev monografije Brune Balloch *Lučice na oknah*.

Levpa, 6. 11. 2018: predstavitev knjige *Zahodna Banjska planota skozi čas* (skupaj z M. Perkon Kofol).

Gorica (dvorana tržaške univerze), 18. 10. 2018: okrogla miza *Meje na terenu, meje v mišljenju – izzivi sodobnosti* na zaključnem posvetu Zamejski, obmejni, čezmejni Slovenci v Furlaniji-Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje (skupaj z M. Bufonom, A. Cattunarjem, G. Cevolinom, M. Zagom in I. Komelom).

Špeter v Benečiji, 18. 11. 2018: predstavitev monografij *Lučice na oknah* in *Krivopete*. (skupaj z B. Balloch in B. Ivančič Kutin).

RAZSTAVE

●Špela Ledinek Lozej:

Šempolaj, Štalca (Italija), 16. 5. 2018: razstava *Trgovska pot Šavrinke Marije Franca* v okviru večera Spoznajmo Šavrinke (skupaj z N. Rogelja).

●Petra Testen Koren:

Kobarid, Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, 17. 7. 2018: razstava *Jaroslav Brda: na bojiščih prve svetovne vojne* (soavtorji: P. Bjaček, T. Koren).

Tacen, Policijska akademija v Tacnu, 8. 3.–15. 5. 2018: gostovanje razstave 1917–Ženske na ulicah. *Za kruh in narod* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, T. Koren, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svöljšak).

Nova Gorica, Mestna občina Nova Gorica, 20. 8.–12. 9. 2018: gostovanje razstave 1917–Ženske na ulicah. *Za kruh in narod* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, T. Koren, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svöljšak).

BIBLIOGRAFIJA

● Jasna Fakin Bajec:

Ways of interpreting Saint Martin's heritage for more social unity and understanding among Europe's citizens. V: *Conference proceedings, Interpret Europe's Conference 2018*, Witzhausen: Interpret Europe, 2018, str. 60–70. Dostopno na: http://www.interpreteurope.net/fileadmin/Documents/publications/iecon18_proceedings.pdf.

Mreženje znanj in vzdržni razvoj lokalnih skupnosti: realnost ali utopija?. V: Batina, Klementina (ur.), et al. *Etnologija in vas v 21. stoletju: tradicionalno, ogroženo, ustvarjalno: 14. slovensko-hrvaške etnološke vzporednice*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo; Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. 2018, str. 17–39.

Cultural heritage practices and life-long learning activities for fostering sustainable development in local communities. V: Pinot, Simona (ur.), Zagato, Lauso (ur.). *Cultural heritage: scenarios 2015–2017*, (Sapere l'Europa, sapere d'Europa, 4). Venice: Ca' Foscari - Digital Publishing. 2017, str. 693–710.

»Je res dediščina sam dolgčas?« Razmišljanja mladih o dediščini in njeni interpretaciji v šolah in kulturnih ustanovah. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 15(2018), str. 8–12.

Uredniško delo:

Etnologija in vas v 21. stoletju: tradicionalno, ogroženo, ustvarjalno: 14. slovensko-hrvaške etnološke vzporednice. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo; Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, cop. 2018. 253 str. (skupaj s K. Batina, T. Petrovič Leš, S. Poljak Istenič).

Nesnovna dediščina med prakso in registri: 15. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2018. 55 str. (souredniško delo pri pripravi programa in povzetkov za konferenco).

Recenzija:

Saša Poljak Istenič (ur.): *Stare tržiške jedi, novi okusi: Tržiška kulinaricihna dediščina*. Ljudska univerza, Tržič 2017, 104 str. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 2018, 58, št. 1/2, str. 77–78.

● Petra Kolenc:

Pesem graditeljev nove Gorice ali kako je socialistični realizem dosegel Solkansko polje. V: *Razpotja Nove Gorice 1947–2017. Posebna številka ob 70. letnici mesta*. Nova Gorica: Društvo Humanistov Goriške, 2018, str. 12–18.

Najstarejša omemba Lokvi [v pisnih viri]. V: *Pro Lokovec*, dec. 2017, str. 50–51.

Ob dopolnjeni izdaji. V: Dr. Joža Vilfan (1908–1987) partizan, politik in diplomat (ur. Petra Kolenc). Nova Gorica: Območno združenje borcev za vrednote NOB, str. 5.

Zakaj so Avčani v zameno za Avško lazno dobili Avško gmajno na Trnovski planoti. V: M. Perkon Kofol in D. Zuljan Kumar (ur.), *Zbornik Banjska planota skozi čas: o ljudeh, jeziku, etnologiji, zgodovini, arheologiji, geografiji in botaniki zahodne Banjske planote*. Kanal: Občina Kanal ob Soči; Koper: Založba ZRS, 2018, str. 141–155.

Iz zgodovine turizma na območju zahodnega dela Trnovskega gozda do začetka 2. svetovne vojne. V: *Smučarska tradicija na Trnovsko-Banjski planoti. Vzpon, razcvet in zaton zimskih športov na Lokvah, Lazni ter v Čepovanu in Lokovcu*. Lokve: Društvo LO-KO, 2017 [2018], str. 10–29.

Rešiti berača z belo krizantemo. V: *Razpotja*, št. 32, letn. IX, jesen. Nova Gorica: Društvo humanistov goriške, 2018 [v tisku].

Henrik Tuma in Ivan Cankar. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, 42 (2008) [v tisku].

Dela Ivana Cankarja v knjižnici dr. Henrika Tume. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 15 (2018), str. 36–38.

Gradivo za bibliografijo Branka Marušiča med letoma 1956 in 2018. V: *Marušičev zbor-*

nik. (ur. P. Svobljšak, D. Zuljan Kumar, P. Kolenc in O. Luthar). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, [v tisku].

Uredniško delo:

Smučarska tradicija na Trnovsko-Banjski planoti. Vzpon, razcvet in zaton zimskih športov na Lokvah, Lazni ter v Čepovanu in Lokovcu. Lokve: Društvo LO-KO, 2017 [2018].

Dr. Joža Vilfan (1908–1987) partizan, politik in diplomat. Nova Gorica: Območno združenje borcev za vrednote NOB.

Marušičev zbornik. (souredniško delo s P. Svobljšak, D. Zuljan Kumar in O. Lutharjem). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.

Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2018, (souredništvo s T. Gerbec in A. Ferleticem).

Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici 15 (2018), Nova Gorica: ZRC SAZU, 2018.

Špela Ledinek Lozej:

Walks through the multi-layered landscape of Šavrinska Istria: eggs, books, backpacks and stony paths. V: *Landscape research* 43/5 (2018), str. 600–612 (skupaj z N. Rogelja in U. Kanjir).

Planine v Julijskih Alpah pred sodobnimi izzivi: Primera planin pod Montažem in v Bohinju. V: *Etnologija i selo* 21. stoljeća: tradicionalno, ugroženo, kreativno: 14. hrvatsko-slovenske etnološke paralele = *Etnologija in vas* v 21. stoletju: tradicionalno, ogroženo, ustvarjalno: 14. slovensko-brvaške etnološke vzporednice (ur. K. Batina idr.). Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo; Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, str. 189–209 (skupaj s S. Roškar).

Strokovno sodelovanje pri raziskovalnem filmu (skupaj s S. Roškar):

M. Peče: *V Lazu*, (Zbirka vizualne dokumentacije). Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Avdiovizualni laboratorij, 1 video DVD (58 min, 38 sek).

Neva Makuc:

Dante Alighieri e il suo supposto viaggio nel Friuli e nell'alta Valle dell'Isonzo. V: *Quaderni giuliani di storia*, 2017, let. 38, št. 1/2, str. 69–85.

Najstarejša znana omemba briške vasi Medana V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, 2018, letn. 42, str. 193–201.

Revitalizacija stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva: primer Občine Črnomelj. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 2018, letn. 66, št. 1, str. 139–146.

Renovation of historic buildings through public-private partnership: European Project RESTAURA. V: Vopava, Jiří (ur.), *Proceedings of The 12th MAC 2018 International Conference, March 2nd-3rd 2018 in Prague*. Prague: MAC consulting, 2018, str. 83–88.

Novoveški goriški zgodovinopisci. V: Oset, Željko (ur.), *Goriški izobraženci skozi zgodovino*. V Novi Gorici: Založba Univerze, 2018, str. 12–25.

A furor de populo: upor v Furlaniji leta 1511 v luči sočasne historiografije. V: S. Jerše, (ur.) *Leukhup!: kmečko uporništvu v obdobju predmoderne: zgodovina, vzporednice, (re)prezentacije: [znanstvena monografija]*. Ljubljana: Slovenska matica: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Brežice: Posavski muzej, 2017, str. 133–143.

Revitalizacija stavb kulturne dediščine v javni lasti preko sodelovanja javnega in zasebnega sektorja. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 2018, št. 15 str. 13–16.

Makuc, N., Kolenc, P., Kolenc, N. (avtor, fotograf). Revitalizacija zgodovinskih stavb s pomočjo javno-zasebnega partnerstva: evropski projekt Restaura. *Novi glas*, 30. 11. 2017, št. 43 (1058), str. 16.

Branko Marušič (izbor):

O dveh Mussolinijevih govorih v Gorici. V: *Nečakov zbornik. Procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, str. 227–234.

Sergio Tavano, osebnost sožitja. V: *Primorski dnevnik*, 13. 3. 2018, št. 60, str. 13.

Pojdimo v Solkan po pamet. V: *1001-Solkanski časopis*, št. 96, 26. 3., str. 2–3.

Antifašist, tigrovec in pedagoški delavec. V: *Primorski dnevnik*, 3. 5., št. 102, str. 13. O Andreju Šavliju.

Njegovi stavki kot bengalične luči. Ivan Cankar je oktobra 1910 predaval tudi v mestu

ob Soči. V: *Primorski dnevnik*, 10. 5., št. 108, str. 12–13.

B. Marušič: »Zorzut je pričevalec in poročevalec z literarnim navdihom«. Medana/ Prenovljena zbirka A. Gradnika in stalna razstava L. Zorzuta. V: *Novi Glas*, 17. 5., št. 18, str. 9.

Ivan Cankar v Solkanu leta 1910. V: *1001-Solkanski časopis*, št. 97, 18. 6. 2018, str. 2.

Pred osemdesetimi leti je Mussolini obiskal primorske kraje. Po napovedi o uvedbi rasnih zakonov v Gorico, po dolini Soče do Kobarida. V: *1001-Solkanski časopis*, 16. 9. 2018, št. 218.

Predgovor. V: Z. Likar, *Kobariška republika*. Kobarid: Fundacija Pot miru, 2018, str. 3–4.

Nova Gorica – moja Gorica. Arhitekt in urbanist Tomaž Vuga. V: T. Vuga, *Projekt: Nova Gorica*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2018, str. 376–378.

V coni A Julijske krajine (junij 1945–september 1947). V: *1001-Solkanski časopis*, št. 98, 28. 9. 2018, str. 4.

Trobojnica na goriškem Travniku. V: *Delo (Sobotna Priloga 29)*, št. 243, 20. 10. 2018, str. 18–19.

Dr. Karel Lavrič (1818–1876). Vzorčni primer idealista in borca za narodnostne ideje. PDK, 28. 10. 2018, št. 254, str. 13.

Zadružno delovanje solkanskih mizarjev. V: *Živel je tod mizarjev rod*. Solkan: RIRDS, 2018, str. 30–61.

Samo pod Italijo ne! Tržaški in Goriški Slovenci v dneh pred razpadom hasburške monarhije novembra leta 1918. V: *Primorski dnevnik*, 259, 4. 11. 2018, str. 12–13.

O Žbogarjih. V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, 2019, str. 122–125.

O Slovencih v italijanskem periodičnem tisku na Goriškem (1774–1850). V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 2018, št. 15 str. 22–27.

☉**Danila Kumar Zuljan:**

Identity changes in the Slovenian and Friulian linguistic communities in the Province of Udine, Friuli-Venezia Giulia, Italy. V: *European Countryside*, vol. 10, no. 1, str. 141–157.

Slovenski jezik v Nadiških dolinah. V: A. Žele (ur.), M. Šekli (ur.), *Slovenistika in slavistika v*

zamejstvu – Videm. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 2018, str. 108–121.

Govori zahodne Banjske planote. V: D. Zuljan Kumar (ur.), M. Perkon Kofol (ur.), *Zahodna Banjska planota skozi čas: o geografiji in botaniki, arheologiji, stavbarstvu cerkvà, zgodovini, ljudeh in etnološki dediščini ter jeziku zahodne Banjske planote*. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales ZRS. 2018, str. 333–346.

Tersko narečje v knjigi *Lučice na oknah* Brune Balloch. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 2018, št. 15, str. 39–42.

Uredniško delo:

Lučice na oknah: naš svet pouan naposebnosti/ il nostro mondo pieno di meraviglia. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko/Civiale del Friuli: Circolo culturale [Ivan Trinko], 2018, 478 str. (souredništvo skupaj z R. Dapitom in L. Trusgnach).

Zahodna Banjska planota skozi čas: o geografiji in botaniki, arheologiji, stavbarstvu cerkvà, zgodovini, ljudeh in etnološki dediščini ter jeziku zahodne Banjske planote. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales ZRS, 2018, 435 str. (skupaj z M. Perkon Kofol).

☉**Petra Testen Koren:**

Pater Stanislav Škrabec (1844–1918). V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 2018, št. 15, str. 28–35.

»Dajte nam kruha! Sklenite mir!« Zaledje (soške) fronte, pomanjkanje in posledice revolucionarnega dogajanja na Ruskem. V: *Monitor ISH: revija za humanistične in družbene znanosti*, 2018, letn. 20, št. 1, str. 95–121.

Moški podporniki in sodelavci Slovenke (1897–1902). V: M. Verginella (ur.), *Slovenka: prvi ženski časopis (1897–1902)*. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017, str. 67–79.

Marko Pozzetto. V: N. Zajc (ur.) et al., *Pogled od zunaj na slovenski jezik, prostor in kulturo: v zgodovinski perspektivi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017, str. 261–272.

»Čestitam Vam, velecenjena gospodična, da ste si bili dali také vzvišeno in plemenito nalogo!«: korespondenca med Minko Skaberne in

Ivanom Cankarjem. V: P. Testen (ur.), S. Poljak Istenič (ur.), *Minka Skabernè (1882–1965): pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe* (Zbirka Življenja in dela, Biografske študije, 15, 11). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018, str. 45–56.

Minka Skabernè (1882–1965), die Gründerin der ersten slowenischen Blindenbücherei. V: P. Kramberger (ur.), I. Samide (ur.), T. Žigon (ur.), *Frauen, die studieren, sind gefährlich: ausgewählte Porträts slowenischer Frauen der Intelligenz*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, str. 243–270, 269–270, 275.

Pavlina Pajk (1854–1901), rojena Doljak: otroška in mladostna leta na Goriškem. V: Ž. Oset (ur.), *Goriški izobraženci skozi zgodovino*. V Novi Gorici: Založba Univerze, 2018, str. 170–190, ilustr.

Ženske v vojni. *SLO: časi, kraji, ljudje*, maj 2018, posebna št., str. 54–59, ilustr.

Bogov, Anton. V: B. Šterbenc Svetina (ur.), *Novi Slovenski biografski leksikon*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, 2018, zv. 3: Ble-But, str. 53–55, portret.

Bravničar, Gizela. V: B. Šterbenc Svetina (ur.), *Novi Slovenski biografski leksikon*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, 2018, zv. 3: Ble-But, str. 283–284, portret.

Uredniško delo:

Minka Skabernè (1882–1965): pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe (Zbirka Življenja in dela, Biografske študije, 15, 11). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018 (skupaj s S. Poljak Istenič).

Tadej Koren (avtor), *Weg des Friedens von den Alpen bis zur Adria. Wander-Reiselesebuch an der Isonzofront*. Klagenfurt = Celovec: Drava, Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2018.

Življenja in dela, Biografske študije. P. Testen (urednik 2015–). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015–.

Življenja in dela, Kulturnozgodovinske študije. P. Testen (urednik 2013–). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006–.

Področna urednica *Novega Slovenskega biografskega leksikona* (balet).

Recenzija:

Svoljšak, Petra (ur.). *Istra u velikom ratu = L'Istria nella grande guerra = Istra v veliki vojni: glad, bolesti, smrt = fame, malattie, morte = glad, bolezni, smrt: [prispevki s Študijskega dneva = relazioni della Giornata di studio, Tar - Torre, 10. 10. 2014]*, (Histria colloquium, 5). Koper = Capodistria: Histria Editiones, 2017.

REDNA IN IZREDNA DEJAVNOST

☉Jasna Fakin Bajec:

Strokovno sodeluje z Društvom gospodinj in dramske skupine Planina pri Ajdovščini.

Je članica Sveta za turizem – posvetovalno telo župana Občine Ajdovščina za razvoj turizma v Zgornji Vipavski dolini.

V letu 2018 je svoje raziskovalno delo s področja razumevanja in uporabe kulturne dediščine v sodobnem, globalnem svetu usmerila na mlade in ekonomski sektor. V raziskavah jo je zanimalo, kaj mladi in gospodarstveniki razumejo pod pojmom kulturna dediščina, kakšen odnos imajo do nje, kako bi dediščino interpretirali in vzdržno uporabili za razvoj lokalne družbe, kulture in gospodarstva.

☉Petra Kolenc:

Od leta 2015 je članica ožjega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

Strokovno sodeluje z društvom Planota (Lokve), kjer vodi sekcijo za kulturo v okviru kateri nastaja knjižna zbirka *Besede s Planote*. Sodeluje tudi s Krajevno skupnostjo Lokve, Krajevno skupnostjo Trnovo, Krajevno skupnostjo Ravnica, Turističnim in kulturnim društvom Lokovec, Turističnim društvom Lokve ter z KTŠ društvom LO-KO (Lokve), kjer pripravlja strokovne vsebine povezane z zgodovino Trnovske planote.

Od avgusta 2017 je del delovne skupine za pripravo kandidature Poti miru – dediščina 1. svetovne vojne za vpis na Unescov Seznam svetovne dediščine.

Sodelovala je pri pripravi predloga ZRC SAZU pri pripravi predloga kandidature Mestne občine Nova Gorica za Evropsko prestolnico kulture 2025.

Špela Ledinek Lozej:

Špela Ledinek Lozej je članica znanstvenega sveta Narodne in študijske knjižnice v Trstu, akcijske skupine 6 EUSALP, širšega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja* in enciklopedije *Dedi*. Koordinirala je vključitev ZRC SAZU v pripravo predloga kandidature Mestne občine Nova Gorica za Evropsko prestolnico kulture 2025.

Neva Makuc:

Od leta 2016 je dopisna članica Istituta Pio Paschini (Videm, Italija) ter Istituta per gli Incontri Culturali Mitteleuropei-ICM (Gorica, Italija).

Sodeluje z odborom Kultura in izobraževanje Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje GO (EZTS GO) pri pripravljanju strategije za področje goriške kulturne dediščine.

Od leta 2015 je članica širšega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

Danila Zuljan Kumar:

Koordinira delo na RP Nova Gorica, pripravila je program dela RP Nova Gorica za leto 2018 za Znanstveni svet ZRC SAZU ter vsebinski in finančni načrt dela za leti 2018 in 2019 za projekt *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa* za sofinancerja, to je MONG. Pripravila je polletno in letno finančno poročilo o projektu *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa*. Sodeluje v strokovni skupini za pripravo novega načrta za kulturo v MONG.

Jezikovno je pregledala *Izvestja* ter različne dokumente, povezane z RP Nova Gorica,

Sodeluje pri organizaciji *Škrabčevih dnevov*, *Gradnikovih večerov* ter v slovensko-italijanski skupini za vpis Brd/Collia na Unescov seznam kulturne dediščine.

Sodelovanje pri tekočih projektih in programih ZRC SAZU:**ZAHODNA SLOVENSKA NARODNOSTNA MEJA V LUČI SPREMENB ČASA****Petra Kolenc:****Specialna znanstvena knjižnica Raziskovalne postaje v Novi Gorici (biblioteka SAZU, Hn) ter knjižnica in arhiv dr. Henrika Tume**

Vodila je specialno znanstveno knjižnico RP v Novi Gorici (COBISS Biblioteka SAZU, Raziskovalna postaja, Hn) ter skrbela za arhiv in knjižnico dr. Henrika Tume. Z zamenjavami, nakupi ter darovi je pridobila nove publikacije. V preteklem letu je bilo izposojenih 172 enot knjižničnega gradiva. Novo katalogiziranih v sistemu Cobiss pod Hn je bilo 243 enot. Inventariziranih je bilo tudi dodatnih 18 enot drobnega tiska goriškega (primorskega) domoznanstva (skupaj 511 enot) ter 62 enot preostalega (predvsem) periodičnega tiska, ki ga postopoma vključujemo v vzajemno katalogizacijo.

Gradivo Tumove knjižnice in arhiva je bilo v obdobju, ki ga zajema poročilo, uporabljeno pri pripravi naslednjih del:

B. Marušič: *Sprawa polska w sztokholmskim memorandum Dr. Henryka Tuma*; separat. Krakow: [Towarzystwo Wydawnicze »Historia Iagellonica«], 2017

P. Kolenc: *Rešiti berača z belo krizantemo*. V: *Razpotja*, št. 32, letn. IX, jesen. Nova Gorica: Društvo humanistov goriške, 2018 [v tisku].

P. Kolenc: *Henrik Tuma in Ivan Cankar*. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, 42 (2008) [v tisku].

P. Kolenc: *Dela Ivana Cankarja v knjižnici dr. Henrika Tume*. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 15 (2018), str. 36–38.

Špela Ledinek Lozej:

Delo v okviru projekta, in sicer raziskovanje prehajanja in prilagajanja prvin gnotne kulture in preživetvenih strategij na Goriškem, je skupaj s sodelavci ZRC SAZU (M. Bofulin, J. Ježovniku, B. Marušiču, P. Pipanu, M. Pisk, N. Rogelja in M. Topole) nadgradila v novo pridobljeni nacionalni raziskovalni program *Dediščina*

na obrobjih: *Novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega* (P5-0408).

☉ **Neva Makuc:**

Ob arhivskem raziskovalnem delu v Furlaniji-Juljski krajini je nadaljevala z evidentiranjem različnega gradiva, pomembnega za zgodovino zahodnega slovenskega prostora, s posebnim oziroma na novoveško obdobje in rokopisno gradivo ter rekonstruiranjem genealogij plemiških rodbin na Goriškem.

☉ **Danila Zuljan Kumar:**

Nadaljevala je z jezikoslovnimi raziskavami na območju zahodnih slovenskih narečij (banjškega podnarečja in terskega narečja).

MEDNARODNI IN NACIONALNI RAZISKOVALNI TER APLIKATIVNI PROJEKTI

RESTAURA – Revitalizacija kulturne dediščine preko shem javno-zasebnega partnerstva, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

☉ **Neva Makuc** (vodja projekta pri ZRC SAZU), Jasna Fakin Bajec, Petra Kolenc

Temeljno vodilo projekta je dejstvo, da je v srednjeevropskih državah veliko zgodovinskih stavb v slabem stanju. Pogosto ni dovolj javnih finančnih sredstev za obnovo in valorizacijo teh stavb, zato se kaže potreba po uveljavljanju novih rešitev, kakršne lahko ponuja zasebno-privatno partnerstvo. Projekt spodbuja uporabo shem javno-zasebnega partnerstva v štirih srednjeevropskih državah.

V projekt je vključenih deset partnerjev ter enajst pridruženih partnerjev s Poljske, iz Slovenije, Hrvaške in Slovaške. Slovenski projektni partnerji so ZRC SAZU, Mestna občina Nova Gorica in Fakulteta za poslovne vede. Ciljne skupine so različni deležniki iz javnega ter zasebnega sektorja.

Sodelavci in sodelavke ZRC SAZU sodelujejo pri vseh delovnih paketih. V letu 2018 je bilo organiziranih tudi več dogodkov. ZRC SAZU je v Novi Gorici (25. 4.) in Ljubljani (13.

11.) z Mestno občino Nova Gorica organiziral dva informativna dneva glede gradu Rihemberk, kjer poteka pilotna akcija. Poleg tega je ZRC SAZU skupaj s Fakulteto za poslovne vede in Mestno občino Nova Gorica organiziral štiri delavnice, ki so predstavile pravne, gospodarske, družbene in druge vidike javno-zasebnega partnerstva na primeru revitalizacije kulturne dediščine. Namenjene so bile javnim uslužbencem, potekale pa so v Žalcu (31. 5.), v Ribnici (14. 6.), Šmarjah pri Jelšah (14. 9.) ter Šempetru pri Gorici (6.11.). Sodelovali so različni strokovnjaki, tudi predstavniki Inštituta za Javno-zasebno partnerstvo in Slovenske izvozne in razvojne banke. ZRC SAZU sodeluje tudi pri sestavi pomembnih dokumentov, komunikacijskih aktivnostih itd.

UGB – Mestne zelene površine - Pametni integrirani modeli trajnostnega upravljanja mestnih zelenih površin za bolj zdravo in bivanju prijazno mestno okolje, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

☉ **Jasna Fakin Bajec** (vodja projekta pri ZRC SAZU), Petra Kolenc

Zeleni pasovi, ki se širijo v manjših naseljih znotraj velikih mest, so tudi »pljuča« gosto naseljenih površin, ki lahko zagotovijo različne okoljske, socialne in gospodarske koristi. Za doseg tega pa tradicionalni pristopi odločujočih akterjev niso več dovolj učinkoviti. Da bi mestne zelene površine lahko trajnostno upravljali tudi v 21. stoletju, bodo sodelavci projekta Urbani zeleni pasovi (UGB) razvili orodja in strategije s poudarki na sodelovanju s prebivalci in drugimi odločujočimi akterji (politiki, strokovnjaki, gospodarskim sektorjem). S skupnimi močmi bo upravljanje mestnih zelenih površin učinkovitejše ter usmerjeno v razvoj integriranega sistema ravnanja z okoljem. To bo pripomoglo k večji biodiverziteti, izboljšanju kakovosti zraka, zmanjšanju mestnega hrupa, blažitvi vročinskih valov in k splošnemu izboljšanju kakovosti življenja v mestih. Pri projektu sodeluje deset partnerjev iz sedmih držav, ki razvijajo tri modele z inovativnimi metodami in orodji, ki bodo služili kot smernice inovativnega upravljanja mestnih zelenih površin. V okviru projekta so bile opravljene tudi pilotne

akcije, ki so preverjale inovativne rešitve. Glavne ugotovitve bodo zbrane v skupnem priročniku, ki bo preveden tudi v slovenski jezik.

Skupina raziskovalcev iz ZRC SAZU skupaj s partnerji iz Maribora, Budimpešte in Krakova razvija Model vključevanja skupnosti. V modelu so predstavljene številne metode in orodja za ozaveščanje in spodbujanje civilne družbe o pomenu participativnega pristopa, ki zagotavlja da se planiranje, upravljanje in vzdrževanje zelenih površin ne izvaja brez ljudi (tj. uporabnikov), temveč mora biti skupnost prisotna od samega začetka priprav programov pa vse do izvedbe in ocene doseženega.

ALPFOODWAY – interdisciplinarni, transnacionalni in participativni pristop k dediščini alpske prehrane, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Alpsko območje 2014–2020.

☉**Špela Ledinek Lozej** (vodja projekta pri ZRC SAZU), Jasna Fakin Bajec

Alpski tradicionalni prehranjevalni načini so povezani z znanjem in veščinami pridelave in predelavi živil, s šegami in navadami uživanja hrane ter s skupnimi vrednotami, značilnimi za celotno alpsko območje. Glavna cilja projekta sta oblikovanje vzdržnega razvojnega modela za obrobna gorska območja, zasnovanega na ohranjanju in ovrednotenju dediščine prehrane alpskega območja in na inovativnih orodjih trženja in upravljanja te dediščine, ter prispevati k oblikovanju nadnacionalne alpske identitete, temelječe na skupnih kulturnih vrednotah, ki se, med drugim, izražajo v dediščini prehrane. Neposredni učinki projekta bodo: (1) popis tradicionalne alpske nesnovne kulturne dediščine prehrane; (2) smernice za urejanje pravic skupnosti na področju intelektualne lastnine nesnovne kulturne dediščine; (3) smernice za uspešno trženje alpske dediščine prehrane; (4) smernice za uspešne integralne prehranjevalne verige, temelječe na ovrednotenju nesnovne kulturne dediščine; (5) večravninska mreža alpskih skupnosti; ter (6) vizija in lista o vrednotah alpske nesnovne kulturne dediščine prehrane, to sta strateška dokumenta, ki bosta strnila, kako je alpska nesnovna dediščina prehrane lahko vzvod vzdržnega razvoja na odročnih

gorskih območjih. Pri projektu sodelujeta dva inštituta: dokumentacijo in raziskovanje alpske dediščine prehrane je prevzel Inštitut za slovensko narodopisje, vodenje aktivnosti, namenjenih mreženju in ozaveščanju, pa Inštitut za kulturne in spominske študije.

MOMOWO – Women's Creativity since the Modern Movement, interdisciplinarni projekt, ki ga sofinancira Evropska komisija iz programa CREATIVE EUROPE, Culture sub-programme (larger scale cooperation projects) pri Evropski uniji 2014–2018.

☉**Alenka Di Battista** (vodja projekta na ZRC SAZU doc. dr. Helena Seražin Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta)

Projekt obravnava kulturni in družbeno-ekonomski pomen dosežkov žensk na področju arhitekture, notranjega in industrijskega oblikovanja, krajinske arhitekture in urbanizma, ki veljajo za tradicionalno moške poklice. Namen MOMOWO je strokovni in širši javnosti predstaviti pomemben del »anonimne« in zamolčane evropske kulturne dediščine 20. stoletja, ki so jo ustvarile ženske, dejavne na zgoraj omenjenih področjih.

Pri projektu sodeluje sedem partnerjev, ki prihajajo iz Nizozemske, Francije, Španije, Portugalske, Italije in Slovenije. Edini slovenski partner je Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, ki pri raziskovanju redno sodeluje tudi z domačimi raziskovalci in ustanovami, kot so na primer Muzej arhitekture in oblikovanja, Center arhitekture Slovenije, Galerija Dessa itd.

NewPilgrimAge: Reinterpretacija dediščine sv. Martina in z njim povezanih vrednot delitve kot novi promotor na skupnosti temelječe gostoljubnosti v 21. stoletju, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

☉**Jasna Fakin Bajec** (vodja projekta na ZRC SAZU)

Glavni namen projekta je iskanje in preverjanje različnih pristopov, metod in sodobnih interpretacijskih orodij, kako dediščino sv. Martina približati mladim in malim podjetnikom na način, da jo bodo razumeli kot pomemben vir za

iskanje možnih poti iz trenutnih socialnih, kulturnih, gospodarskih in okoljevarstvenih problemov. Partnerska mesta, ki ležijo ob Evropski kulturni poti (Sombotel, Maribor) ali njenih odsekih (Albenga, Trentino, Dugo Selo), bodo v okviru pilotnih aktivnosti oblikovala in testirala inovativna komunikacijsko-informacijska orodja za promocijo, ohranjanje in rabo dediščine. Hkrati se bo v okviru projekta oblikovalo model za valorizacijo kulturne dediščine, ki bo vseboval praktične smernice o sodobnih pristopih in orodjih vključevanja skupnosti (zlasti mladih) v nastajanje, ohranjanje in trajnostno rabo neizkoriščenih dediščinskih potencialov. Partnerji bodo skupaj z lokalnimi deležniki in kulturnimi promotorji razvili lokalni akcijski načrt, s katerim bo mogoče določiti nadaljnje strateške korake za vzdržno upravljanje kulturne dediščine in opolnomočenje lokalnih skupnosti. Projekt bo postavil temelje za kvalitetnejšo in bolj aktivno transnacionalno mrežo mest, povezanih z dediščino sv. Martina, ki bo obogatena s skupno blagovno znamko in skupno prepoznavno strategijo.

Vloga raziskovalcev iz ZRC SAZU je ozaveščati in izobraževati partnerje o novih pristopih ohranjanja, predstavljanja in uporabe dediščine za razvoj lokalnih skupnosti. Partnerjem tudi strokovno pomagamo pri izvedbi projektne aktivnosti. Z mladimi iz primorskih srednjih šol smo tudi izvedli več intervjujev, da spoznamo njihov odnos do dediščine, kako je dediščina vključena v izobraževalni sistem in kako bi dediščino na inovativen in ustvarjalen način interpretirali in uporabili za svoje izzive in potrebe.

Mapiranje urbanih prostorov slovenskih mest v zgodovinskem okviru. Modernistična Nova Gorica in njeni konteksti, aplikativni projekt ARRS (L6-8262) 2017–2020, ki ga financirajo ARRS (75 %), Mestna občina Nova Gorica (12 %) in Slovenska akademija znanosti in umetnosti (13 %).

☛ **Alenka Di Battista, Klavdija Figelj** (vodja projekta doc. dr. Helena Seražin, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta)

Umetnostnozgodovinski projekt obravnava nastanek povojnega modernističnega mesta Nova Gorica, njegovo urbanistično zasnovano, vlogo

in pomen njegovih javnih in arhitekturnih spomenikov ter razvoj mesta od nastanka do danes. V okviru projekta bodo opravljene temeljne umetnostnozgodovinske znanstvene raziskave povojnega urbanizma in modernistične arhitekture, ki bodo omogočile podrobne podlage za osnovanje smernic za boljše varovanje povojne dediščine na naših tleh ter pomagale podati temelje za pripravo ustreznih urbanističnih in konservatorskih načrtov podobnih urbanih naselij. Raziskovanje se osredotoča tudi na študij primerljivih, podobno zasnovanih mest zlasti na področju Slovenije in celotne bivše Jugoslavije. Rezultati projekta bodo tako pripomogli k umestitvi povojne dediščine v širši jugoslovanski in evropski kontekst, znotraj katerih doslej še ni bila (ustrezno) identificirana in ovrednotena, in bodo služili kot vzorčni primer za raziskovanje modernistične arhitekturne in urbanistične dediščine drugih slovenskih mest, raziskovalne pristope pa bo moč aplicirati tudi na druga, podobno zasnovana evropska mesta.

Pri projektu sodeluje skupina mednarodno uveljavljenih znanstvenih raziskovalcev in mladih na začetku kariere z Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU in Univerze v Mariboru (FERI in Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete). Zaradi čim boljše izvedbe projekta, ki je vsebinsko vezan na Novo Gorico, sodelavki Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta, dr. Alenka Di Battista in v času njene porodniške odsotnosti Klavdija Figelj, v času trajanja projekta delujeta v prostorih Raziskovalne postaje ZRC SAZU Nova Gorica. Rezultati raziskave so in bodo strokovni in širši javnosti predstavljeni v obliki znanstvenih in strokovnih člankov, javnih predavanj, žepnic, strokovne umetnostne monografije, fotografske razstave in spletnega portala o mestu, ki so ga vzpostavili sodelavci na projektu s Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko (FERI) v Mariboru. Portal bo poleg vodnika po arhitekturnih in javnih spomenikih vključeval tudi predstavitev za Novo Gorico pomembnih osebnosti, tematske poti, digitalno vizualizacijo rasti mesta skozi čas, spletne razstave ipd.

V skladu z načrtovanimi aktivnostmi projekta za leto 2018 je Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta v prostorih novogoriške mestne občine organiziral mednarodno interdisciplinarno

konferenco (*Pretekle vizije prihodnosti in materializacija spomina v javnem prostoru: Nova Gorica - po drugi svetovni vojni zgrajeno mesto na meji v primerjalnem kontekstu (Past Visions of the Future and the Materialization of Memory in Public Space: Nova Gorica – A Town Built on the Border after the Second World War in Comparative Perspective)*), katere se je udeležilo 19 predavateljev iz 8 držav. Konferenco sta spremljali dve razstavi, ki so ju pripravili sodelavci na projektu: doc. dr. Katarina Mohar je pripravila razstavo z naslovom *Naslikana Zgodovina Goriške: Freske Slavka Pengova v novogoriški občinski stavbi*, Andrej Furlan pa avtorsko fotografsko razstavo z naslovom *Nemi pričevalci*. Vodja projekta doc. dr. Helena Seražin in Klavdija Figelj sta za udeležence konference izvedli strokovno vodstvo po Gorici in Novi Gorici, Klavdija Figelj pa je v okviru konference ob projekciji dokumentarnega filma *Mesto na travniku* z avtorico Anjo Medved spregovorila o konceptu zbiranja spominov obeh Goric.

V okviru projekta se nadaljuje priprava vsebin za spletni portal o mestu Nova Gorica. Intenzivno so potekali tudi pogovori s predstavniki Mestne občine Nova Gorica v zvezi s pripravo protokolarne monografije o Mestni občini Nova Gorica, ki je v zaključni fazi. Klavdija Figelj se je osredotočila na zbiranje arhivskega gradiva in relevantne literature v arhivih in knjižnicah s poudarkom na Ravnikarjevi zasnovi mesta, stanovanjski arhitekturi nastajajoče Nove Gorice, industrijski arhitekturi, povojni likovni umetnosti na Goriškem ter na zbiranje podatkov o goriških umetnikih za pisanje njihovih biografij. Z drugimi raziskovalci na projektu je sodelovala pri zbiranju fotografskega in arhivskega gradiva na terenu.

Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru (raziskovalni program Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta)

☉ **Alenka Di Battista** (vodja programa izr. prof. dr. Barbara Murovec)

Izhodišče za raziskave v okviru raziskovalnega programa predstavlja materialna in duhovna umetnostna dediščina prostora današnje Slovenije. Osnovni cilj programa je prispevati znanstvene in strokovne rezultate, ki bodo prinesli nova spoznanja, temeljno poglobili in razširili vedenje o umetnosti in umetnostni zgodovini

Slovenije in ju umeščali v ustrezen evropski kontekst, ob tem pa hkrati tudi skrbeli za ozaveščanje širše strokovne in laične javnosti o evropskem pomenu umetnostnih spomenikov in njihovem ustreznem varovanju. Raziskovanje po posameznih obdobjih se posveča vsem likovnim zvrstem, arhitekturi in urbanizmu od srednjega veka do 20. stoletja v vsakokratnih historičnih kontekstih znotraj evropskega prostora.

Historične interpretacije 20. stoletja (raziskovalni program Inštituta za kulturne in spomske študije)

☉ **Jasna Fakin Bajec** (vodja programa dr. Oto Luthar)

Program se med drugim osredotoča na politike spomina (revizionizem, vpliv popularne kulture, vpliv institucij na popularne interpretacije zgodovine). V primerjalni perspektivi obravnava spremembe v spominski krajini v Srednji in Jugovzhodni Evropi in s poglobljenim primerjalnim razmislekom o razsežnostih (re)apropriacije in izpogajanja spomina na različnih družbenih ravneh in v stičišču med lokalnim, nacionalnim, evropskim in globalnim. Jasna Fakin Bajec se je v letu 2018 ukvarjala z vprašanjem, kako mladi razumejo preteklost, kako reflektirajo sodobno, neoliberalno družbo in kaj bi spremenili za lažje in bolj kakovostno življenje v prihodnosti.

Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in razpadom Habsburške monarhije (temeljni raziskovalni projekt)

☉ **Neva Makuc** (vodja projekta dr. Boris Golec)

Projekt je usmerjen k preučevanju mobilnosti posameznikov, skupnosti in skupin od poznosrednjeveškega obdobja do prvih let po koncu prve svetovne vojne. Ob tem je posebna pozornost namenjena identitetnim dinamikam posameznikov in skupin. Med drugim je N. Makuc natančno preučila še neobjavljen vir, in sicer knjigo jezuitske kongregacije Marijinega Vnebovzeta, ki je nastala v Ljubljani leta 1605. Med letoma 1605 in 1773 so bila v knjigo vpisana imena okrog 5.000 študentov. Vir vsebuje podatke o posameznikovem geografskem in socialnem izvoru ter pripise o poklicni in življenjski poti.

Omenjeni vir je ob primerjavi drugih sočasnih virov (npr. katalogu gojencev ljubljanskega konvikta, matrikah graške univerze ipd.) pomemben za raziskovanje družbene mobilnosti učencev in njihove deželne identitete.

Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti (program)

📍 **Neva Makuc** (vodja dr. Miha Preinfalk)

Nadaljevalo se je z evidentiranjem gradiva, shranjenega v arhivskih ustanovah in pomembnega za slovensko zgodovino, ter temeljnimi raziskavami novoveške zgodovine zahodnega narodnostnega ozemlja, in sicer na osnovi študije historiografskih in arhivskih virov, shranjenih v italijanskih arhivskih in drugih ustanovah. Raziskovalno delo je bilo med drugim usmerjeno v preučevanje zgodovine historiografije in kolektivnih identitet obmejnega prostora.

Materialna kulturna dediščina v slovenskih narečjih (program)

📍 **Danila Zuljan Kumar** (vodja izr. prof. dr. Jožica Škofic)

Program je namenjen ohranjanju slovenske kulturne dediščine. Trenutno se pripravlja tretja knjiga *Slovenskega lingvističnega atlasa*, ki bo zajela pomensko polje »kmetijska opravila in orodja«.

Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks (program)

📍 **Špela Ledinek Lozej** (vodja izr. prof. dr. Jurij Fikfak)

V okviru programa je preučevala prostore materialnega.

Bibliografije, mentalitete, epohe (program)

📍 **Petra Testen Koren** (vodja red. prof. ddr Igor Grdina)

Program je posvečen biografskim študijam, a obenem povezuje biografsko raven s proučevanjem mentalitet, hkrati pa z navezavo na pojem epoha ohranja stik s tradicionalnejšimi pojmovanji zgodovine.

Novi Slovenski biografski leksikon

📍 **Petra Testen Koren** (vodja dr. Oto Luthar)

Izšel je drugi zvezek črke B (Ble- But). V redakciji je črka C, Č, Ć.

RADIJSKI IN TV NASTOPI

📍 **Jasna Fakin Bajec:**

RTV SLO, poročila, 17. januar 2018, predstavitev projekta NewPilgrimAge, (dostopno na: <http://4d.rtvsllo.si/arhiv/porocila/1745144576.38-8.32>).

📍 **Špela Ledinek Lozej:**

RTV Slovenija, 15. 2. 2018: predstavitev projekta AlpFoodway v oddaji *Utrinek* (skupaj z B. Ivancič Kutin in M. Pečetom).

📍 **Neva Makuc:**

Predavanje *Goriški historiografi v novem veku*, radijska oddaja *Poti*, 27. 2., ponovitev 28. 2. Trieste = Trst: Rai - Sede Regionale per il Friuli Venezia Giulia = Rai - Deželni sedež za Furlanijo Julijsko krajino, 2018 (dostopno na: <https://goo.gl/Gws5yB>).

📍 **Danila Zuljan Kumar:**

RTV Slovenija, 1. Program, 17. 1. 2018: (skupaj z J. Fakin Bajec, A. di Battista in O. Lutharjem): Revija *Izvestje* v oddaji Poročila ob petih.

Radio Robin, 17. 1. 2018: *Nova številka Izvestja* v oddaji Lokalni utrip.

Radio Robin, 30. 1. 2018 (skupaj z G. Cadorinijem): *Furlanščina na Univerzi v Novi Gorici* v oddaji Opoldanski pogovori.

Radio Robin, 6. 11. 2018: *Zahodna Banjska planota skozi čas*: predstavitev istoimenske monografije v okviru informativnega programa Lokalni utrip.

Radio Robin, 14. 11. 2018: *Zahodna Banjska planota skozi čas: predstavitev istoimenske monografije* v Oddaji Kultura od A do Ž.

RTV Slovenija, 1. Program, 17. 11. 2018: *Slovenska narečja v Italiji*.

*Več informacij o tekočih projektih je na voljo na spletnih straneh ZRC SAZU (<https://www.zrc-sazu.si/>).

Poročilo je sestavila Petra Kolenc.

Sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU Nova Gorica:

znanstvene sodelavke:

doc. dr. Danila Zuljan Kumar – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (tel. 05 335 73 21), koordinatorka dela

dr. Jasna Fakin Bajec – Inštitut za kulturne in spominske študije (tel. 05 335 73 25)

dr. Špela Ledinek Lozej – Inštitut za slovensko narodopisje (tel. 05 335 73 22)

dr. Neva Makuc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 23)

dr. Petra Testen – Inštitut za kulturno zgodovino (tel. 05 335 73 24)

dr. Alenka Di Battista – Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (tel. 05 700 19 09)

Klavdija Figelj – Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (tel. 05 700 19 09)

višja strokovna sodelavka:

Petra Kolenc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 26)

prof. dr. Branko Marušič, znanstveni svetnik v pokoju (tel. 05 335 73 20)

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica z arhivom in knjižnico dr. Henrika Tume

Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, tel.: 05 335 73 26

Spletna stran: <http://rpng.zrc-sazu.si>

*Izvestje je del projekta *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa*, ki ga sofinancirata Mestna občina Nova Gorica in Občina Brda.*

Izvestje je del skupne naloge sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici z naslovom *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa, ki se osredotoča na zgodovinske raziskave v zahodnem slovenskem prostoru, njegovo bivanjsko kulturo, na razumevanje pojmov tradicija in kultura, na preučevanje zahodnih slovenskih narečij in jezikovnega stika ter raziskovanje socialnopolitične, ekonomske in trajnostne vloge dediščine v sodobnem, globalnem svetu. Izsledki raziskav, ki jih objavljamo v domačih in tujih strokovnih ter znanstvenih publikacijah, so lahko temelj inovativnega kulturnega in gospodarskega razvoja širšega goriškega prostora. Letošnje *Izvestje* posvečamo Evropskemu letu kulturne dediščine 2018.*

IZVESTJE 15 – 2018

ISSN C504-2240

VSEBINA • Dediščina na obrobju kot središču (Ingrid Slavec Gradišnik) • Članki: Špela Ledinek Lozej *Prolegomena observatoriju (novo)goriške dediščine* • Jasna Fakin Bajec »Je res dediščina sam dolgčas in brez veze?« *Razmišljanja mladih o dediščini in njeni interpretaciji v šolah in kulturnih ustanovah* • Neva Makuc *Revitalizacija stavb kulturne dediščine v javni lasti preko sodelovanja javnega in zasebnega sektorja* • Klavdija Figelj *Teodor Lojk (1913–2006), pionir izgradnje Nove Gorice, ali kdo nam je zgradil blok?* • Branko Marušič *O Slovencih v italijanskem periodičnem tisku na Goriškem (1774–1850)* • Petra Testen Koren *Pater Stanislav Škrabec (1844–1918)* • Petra Kolenc *Dela Ivana Cankarja (1876–1918) v knjižnici dr. Henrika Tume* • Danila Zuljan Kumar *Tersko narečje v knjigi Lučice na oknah Brune Balloch* • Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2017 do 30. 11. 2018 •

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

